

Моис Декало

Не мислете за мен!...

Документална повест за
Ганчо Хардалов

ИК "Информа принт"
Бургас, 2010

НЕ МИСЛЕТЕ ЗА МЕН!..

документална повест за Ганчо Хардалов

© Моис Декало - автор

© Издателска къща “Информа принт”, 2010

ISBN

С благодарност към гражданите и фирмите, дарили средства за отпечатването на тази книга, както и към Историческия музей - Карнобат за предоставения документален и снимков материал.

Общински съвет на
Българския антифашистки съюз - Карнобат

НЕ МИСЛЕТЕ ЗА МЕН!...

Скъпи ми,

.....

Не мислете за мен, защото аз ви уверявам в това, че скоро ще се видим при съвсем друга обстановка, която ще вдъхва само желание за живот и в която за кахъри не ще има място. Не бива да се смущавате и от това, че в тая тежка борба може би и аз да ... Това никой не може да знае. Но ние сме за това. Ще дадем живота си, ако е необходимо. Ето защо, не бива да мислите за мен! Аз съм добре, живея свободно и върша само необходимото за народа си.

Ваш Гани

I. ГНЕЗДОТО

1915 година.

Войната в Европа отдавна вече бушуваше, но нейният тътен стигаше до задрямалия в тлъстия чернозем град като далечно ехо. Новините тук идваха бавно и късно. Вестници четяха само грамотните, а такива бяха малцина. От уста на уста се предаваше тревогата от приближаващата буря. “Играе ли мечката у съседа ти, скоро ще дойде и в дома ти!” – казваха поучените и патилите. Жените пустосваха “тази чума”, която заплашваше отново да им вземе мъжете, още ненарадвали се на дом и деца.

Иначе градът живееше обичайния си живот. Събуждаше се рано, още призори, и неговите жители – орачи и овчари, занаятчии и работници, дребни търговци и чиновници тръгваха по работите си. Ударите на градския часовник във високата каменна кула, построена още в края на миналия век, всеки час огласяваше града, но хората бяха свикнали да мерят времето по слънцето – изгрев, пладне, залез.

О, какъв град беше тогава Карнобат! Ако изключим центъра с главната улица, настлана с турски калдъръм, по която бяха разположени дюкянните на търговците и работилничките на занаятчиите и площада с шадравана, и двуетажната сграда на общината, кварталите “Карасулий” и “Галата” бяха типични селца с криви и тесни улици, оградени с плетове, зад които се гушеха малки къщурки от кирпич, неизмазани или

белосани с вар, покрити с турски керемиди или слама, до които се редяха кошери, сеновали, кочини и яхъри... Привечер градът се огласяше от звъна на хлопатарите и блеенето на овците, които се връщаха от паша. Овците, които десетократно надвишаваха броя на жителите на града и даваха дълга и мека вълна, бяха славата на Карнобат в онези години.

И още една слава имаше градът – панаирът. Той ставаше всяка година в началото на юни и продължаваше близо две седмици. Вторият по големина в страната след Ескиджумайския.

През тези дни градът се преобразяваше. Огромната поляна на запад от градската градина се изпълваше с набързо сковани бараки, шатри и палатки, в които занаятчии и търговци предлагаха шумно своите стоки. Гърмяха стрелбища, с вой се въртяха люлки и въртележки, огласяни от радостните викове на деца и възрастни. Циркът, опънал своя купол в центъра на поляната, арените за борба, на които мереха сили снажни и едри пехливани, чиито тела лъщяха от пот и зехтин, палатките на бабаитите, върху чиито гърди трошаха с тежки железни чукове едри каменни блокове, шатрата на неимоверно дебелия жена, която тежеше над 200 килограма, на девойката без ръце, която сръчно шиеше на шевна машина “Сингер” с краката си, се пълнеха от ранна утрин до късна вечер с народ, дошъл от всички краища на страната. Тогава в града идваха и от ония силно начервени и напудрени жени с големи деколтета, от които съпругите ревниво пазеха мъжете си. Но най-забавната атракция бяха джигитовките – надбягванията с едни такива дребни, ниски кончета, на които казаци, дошли от не знам къде си, показваха своето ездаческо майсторство. И над цялото това вавилонско стълпотворение се виеха облаци от прах и пушек от десетките скари на открито, на които цвърчеха апетитно сочни кебапчета и чевермета. Сладникава миризма на вафли и захарен памук, на шербети и сиропи проникваше навсякъде.

Но това беше забавната, зрелищната страна на панаира, която виждаше обикновеният посетител. Панаирът, за който идваше истинският панаирджия, ставаше зад ограденото с невисока ограда празно пространство. Това беше пазарът на добитък. Той даваше истинския облик на панаира. Тук, деня и ноща блееха овце, мучаха крави, цвилеха коне, ревяха магарета, надвикваха се джамбази. Тук, след дълги и шумни пазарлъци, съпроводени от силни ръко-стискания и потупвания по раменете,меняха своите стопани овце и кози, крави и волове, коне и мулета, кокошки и петли, гъски и пуйки...

Панаирът, ежегодните разливания на малката река Боклуджа, която лете пресъхваше, а пролет и есен прииждаше и завличаше всичко, що срещнеше по пътя си – мостове и дървета, кошари и бедняшки къщурки, големите религиозни празници, които през зимата нямаха край, някоя шумна сватба или погребение на важен човек, някое убийство от ревност или за имот, някое самоубийство от любов – ето кое само нарушаваше спокойния ритъм на живота. През другото време градът си живееше тихо и безметежно, далеч от бурята, която вилнееше в Европа и скоро щеше да връхлети и тук.

А някога, преди много години, градът е бил голям и цветущ. Неговото начало се губи във вековете. Преданията разказват, че е кръстен на името на славянския вожд Карнота, който помогнал на хан Крум да разбие византийците по тези места. По времето на османското робство градът е бил прекръстен на Карънабад и обявен за кааза. Бил важен административен, търговски и занаятчийски център, средище на богат и голям селскостопански район. През него е преминавал главният път, който идвал от Влашко и през Русчук, Шумла и Ришкия проход, стигал чак до Едрене и Истанбул. След Освобождението градът възвърнал славянското си име, но започва да запада под ударите на развиващата се в страната промишленост...

II. ИЗДЪНКА ОТ ДЪЛБОК КОРЕН

Хардалови бяха един от най-големите и най-известните родове в Карнобат. Името си, според едни, носеха от хардала, който някога дедите им са отглеждали в бунтовното балканско село Медвен, Котленско, откъдето произхождал родът. Други смятаха, че ги викат така, защото били хора люти и серт като хардал. “Люти, ама лекува!” – отвръщаха на тези твърдения Хардалови.

Вълчан се казвал първият от Хардаловите, който се заселил в града. Той бил овчар и всяка зима водел голямото си стадо овце да зимува в топлото карнобатско поле. Но една зима той се влюбил в една едра и снажна мома – Беля, дъщеря на овчаря, в чиято къща зимувал, и останал завинаги в това топло, плодородно и гостоприемно поле. Било е някъде към началото на нашия век.

Дълги години Вълчан и Беля не можели да си отчуват деца – рожбите им, все момичета, които се раждали всяка година, умирали още в люлката, преди да проодят. Една година им се родил син. Според поверията, преди да го кръстят, оставили момчето до чешмата край града, където се отбивали да поят стадата си овчари и керванджии да отдъхнат – който пръв го намери, неговото име ще носи. Открил го Момчил – млад левент-момък, който горял дърва в

балкана за кюмюр. Детето нарекли Момчил. Едничък той останал на баща и майка.

За разлика от баща си, Момчил наспорил много деца – имал трима сина: Чанко, на името на дядо си Вълчан, Марко и Гено, и три дъщери: Беля, на името на баба си Беля, Неда и Кера. Родът растял и големеел като имената на многобройната челяд оставали все същите – Чанко /Вълчан/, Гено, Марко, Беля, Неда, Кера, към които се прибавяли с течение на времето и имената на сватове и свахи.

В началото на нашия век, в източния край на Карасулийската махала, току в подножието на Кърказан баир, живееха трима братя Хардалови – Гани, най-големият, Гено и Желязко, синове на дядо Марко. Живееха те в един двор, в една къща, дружно обработваха земята и пасяха стадата – като голяма и сговорна задруга. И тримата братя бяха едри и снажни, но най-колоритен сред тях беше Желязко – планина човек, с дълги и буйни мустаци, цели къдели – същински воевода Панайот Хитов.

През един студен зимен ден – беше 7 февруари 1915 г. – в този дом, в семейството на Гено и Жела Хардалови, се появи на бял свят ново дете, трето по ред, което кръстиха на името на кръстника си Гани – Ганчо. Радостта на родителите не беше пълна – детето се роди слабо, посиняло и някак си вдървено. Лекарите не даваха надежда, че момчето ще живее дълго.

Много пари потрошиха младите родители по лекари и фелдшери, знахари и баячки. Нивките им постепенно се топяха, оборът и кошарата опустяваха. Болно ставаше на всички в къщата, на съседите, като гледаха как бай Гено ходи със свъсено и мрачно лице из двора, как шета и не си намира място буля Геновица – все тъжна и замислена. Помръкна радостта в този голям, задружен и весел дом.

- Гено, ще се съсипеш по туй дете! – думаха му братята и снахите. – Стига си пръскал парите. Против

господ не можеш да вървиш. Туй от бога е дадено...

- И последната си черга ще продам, но детето си ще излекувам! – отвърщаше бай Гено.

Мина не мина година и “мечката заигра и в нашия двор” – пламъците на войната опариха и нашата страна. Мъжете бяха мобилизирани. Със свито сърце за фронта замина и Гено Хардалов, оставяйки малкия си син все така болен, без надежда, че ще го види отново.

Бай Гено не дочака да свърши войната. След пробива при Добро поле, той захвърли пушката и се завърна в къщи още по-мрачен и гневен, одрипавял, брадясал и въшлясал, псувайки войната и управниците. Но каква беше изненадата му, когато завари сина си жив и напълно оздравял. Вместо малкото безжизнено същество, което лежеше в люлката, когато замина за фронта, сега той виждаше да припка из двора едно набито и здраво момченце, с руси, прави като сламчици косици, с издути червени бузички. Радостта му бе безмерна. Разведри се челото на бай Гено, засвяткаха весело очите му, наново се върна щастието в дома му. И може би за това, че родителите много бяха претеглили с това дете, то им стана най-мило, най-скъпо, най-обичано.

След Мария, Марко и Ганчо, се народиха още три деца – Жейка, Станка и Сотирка. Малкият Ганчо растеше сред това многолюдно семейство, сред многобройните си братовчеди и братовчедки, чичовци и лели, снахи и зетьове, заобиколен от обич и внимание.

“Гани беше много добро и кротко дете. – си спомня брат му Марко. – Играеше като всички деца от махалата на криеница, на стражари и апаши, риташе по цял ден топка, но не помня да е направил някаква беля. Обичаха го всички деца, постоянно идваха у дома да го викат на игра. Спомням си, преди да тръгне на училище, носеше червени къси панталонки и кадифена рубашка, като тези дето носеха руснаците, препасана с шнур на кръста. Много му отиваше. Викаха му

русначето – нали си беше рус, пък и с тия грехи, наистина цяло русначе си беше.”

Бай Гено и буля Жела бяха прости хорица, не бяха ходили на училище и не знаеха нито да четат, нито да пишат. Но бяха люде будни, природно надарени, трудолюбиви и любознателни. Децата си възпитаваха в доброта, честност и трудолюбие.

Още от малък Ганчо се отличаваше с голяма любознателност. Той караше родителите си да му разказват приказки и в захлас слушаше разказите за народни юнаци, за стари хайдути, за змейове и самодиви. С часове се застояваше над букварчетата и читанките на по-големия си брат Марко и на по-голямата си сестра Мария. Една година преди да тръгне на училище, той вече знаеше да чете и пише.

“В училище – разказва сестра му Мария – Ганчо беше един от първите ученици. Беше много умен, много паметлив. Само от слушане в клас запомняше урока и го разказваше като по вода”.

В центъра на квартал “Карасулий” имаше едно голямо празно място, сред което се издигаше невисока могила – тракийска, както казваха някои. Тази могила беше любимо място за игра на децата. Зиме и лете тук гъмжеше от народ. През лятото играеха на “прескочи кобила”, на челик и бъз, на стражари и апаши, биеха се с прашки с децата от съседните махали. Но особено оживено и весело беше през зимата. Тук ставаха най-хубавите пързалки в града. До късна вечер малчуганите се спускаха вихрено по заледения хълм със саморъчно направени шейни или сковани от дъски от бъчва “ски”, привързани с канап за продънените обуца. И чак когато прегладнееха или вече не се виждаше нищо, се връщаха в къщи, целите мокри, за ужас на майките, които трябваше да сушат през нощта единствените им дрешки, за да могат на другия ден да отидат на училище.

Такива бяха повечето от децата на квартал “Кара-

сулий” – синове и дъщери на бедни земеделци, занаятчии, каруцари, файтонджии, работници и дребни служещи, които едва смогваха да осигурят препитание на семействата си. Но на пързалката идваха и “мамини синчета” – синове на градския хайлайф, облечени в новички топли дрехи, с кожени шапки и наушници, с вълнени шалове на вратовете, обути в топли шушони. Те се пързаяха с красиви купешки шейни или със скъпи вносни ски. Държаха се надменно, дръзко, предизвикателно. Често предизвикваха сбивания, или по-точно казано, закачаха и биеха безпричинно по-малките деца.

Един ден, едно от тия “мамини синчета”, препречи с шейната си пътя на едно малко момче, което летише стремглаво със ските си по нанадолницето на могилата. Момчето се блъсна в шейната, прекатури се и заби глава в заледената пързалка. От носа му шурна кръв. Ските, които само си беше направило с такова старание и любов, станаха на парчета. То с мъка се изправи, цялото окървавено, със залепнал сняг по дрехите, лицето и косата. Пред него стърчеше дангалакът, който го беше препънал, и подигравателно се хилеше. Причерня му на хлапето. Заболя го повече обидата от държането на виновника за случилото се, отколкото раната. Въпреки явното несъответствие на силите, то се нахвърли на дангалака. Оня го пресрещна спокойно и с един юмрук и го повали на земята. Децата спряха да се пързаят и наобиколиха биещите се.

Изведнъж отнякъде се появи набито, яко момче, чиито руси кичури коса, мокра от потта и снега, се подаваха изпод малкото му калпаче. Познаваха го всички – Ганчо, главатарят на децата от махалата. То застана пред богаташкото синче и викна в лицето му:

- Защо го биеш?

- Махай се отук, или искаш и на теб да ти счупя носа!

- Само се опитай!

Ганчо беше с една глава по-нисък от него, но силен и смел.

“Маминото синче” замахна да го удари по лицето, но Ганчо се наведе ловко и ръката на побойника мина над главата му. И преди оня да замахне втори път, Ганчо се вкопчи в него и с майсторска хватка го събори на земята. Започна гневно да го бие с юмруци. При всеки удар той крещеше в лицето му:

- Ще се биеш ли друг път, а? Ще се биеш ли...?

Напразно дангалакът се опитваше да се откопчи. Ганчо го беше здраво притиснал като с менгеме.

От носа и устата на момчето потече кръв. То нямаше друг изход освен да каже:

- Няма!

- Искай тогава прошка!

Нов безуспешен опит да се откопчи и устата на момчето промълви:

- Извинявай!

- Не, не на мен, кажи го на момчето!

- Добре, само ме пусни.

Ганчо му подаде ръка и му помогна да се изправи. Точно в този момент някой извика:

- Ганчо, бягай! Баща му...

Някой беше обадил на бащата на богаташкото момче, собственик на близката кръчма, и той идеше разярен. Беше само на десетина крачки. Като го видя, Ганчо се спусна да бяга. Кръчмарят хукна подире му, а цялата тайфа деца – след тях. Започна луда гонитба. Разстоянието между бягачия и преследвача всеки миг се скъсяваше. Още малко и оня ще протегне ръка и ще го хване за яката. Ганчо сви по една малка тясна уличка, която се оказа без излаз. Пред него се изпречи жив плет, по-висок от самия него. Време за колебание нямаше. С един лъвски скок той прескочи плета и се намери в двора. Кръчмарят остана пред плета ядосан и блед, тежко пухтейки от умора и злоба. Някой извика:

- Ех, че скок! Същински Левски!

Децата въздъгнаха с облекчение.

От този ден Ганчо стана герой в очите на децата от махалата, техен безспорен вожд...

Ганчо завърши с отличие началното училище “Кирил и Методий” в махала “Карасулий”, а след това и единствената прогимназия в града – “Софроний Врачански”. Но не продължи в гимназията. Трудно беше на Гено и Жела Хардалови да издържат няколко деца в училище. Семейството изнемогваше. Ето защо, когато Ганчо завърши трети прогимназиален клас, родителите му го дадоха да учи занаят при дърводелеца Атанас Чанев – далечен техен сродник.

Много сълзи проля Ганчо за любимото си училище, много нощи не спа, но склони. Беше умно и послушно дете, сам виждаше, че друг изход няма.

Цяла година Ганчо прилежно работи в душния дюкян, пълнеше гърдите си с прах и стърготини, събираше оскъдната надница – левче по левче. И когато на следващата есен другарите му тръгнаха отново на училище, той не можа да се съдържи, избяга от дюкяна и изтича при майка си:

- Майко, искам да уча, искам да уча, майко! – плачеше и нареждаше момчето. -Спестил съм си пари за учебници и тетрадки, ще работя през ваканциите, ще помагам в кърската работа. Кажете на татко да ме пусне на училище.

Сърцето на майката се късаше от обич и жал.

Вечерта, когато Гено се прибра от работа, Жела се приближи до него и някак си виновно му рече:

- Гани днес е избягал от чорбаджията.

- Как тъй избяга? – смръщи вежди недоволно бай Гено.

- Искан да учи!

- Хъм! – изсумтя мъжът й.

- Какво ще кажеш, а, Гено? – вече по-смело и ласкаво поде буля Геновица, окуражена от колебанието, което съзря в очите му. – Да го пратим на училище, бре, Гено, да се изучи. Детето е умно и паметливо. Ние останахме слепи, барем то да прогледа... Съ-

брало е някой лев за тетрадки и учебници, ще работи през ваканциите, ще помага в кърската работа...

Дълго мълча бай Гено, дълго размишлява. Накрая махна с ръка и отсече:

- Е, щом е тъй, нека да учи!

Олекна му, сякаш голяма буца се беше стоварила от гърдите му. От известно време и той нямаше спокойствие, като гледаше как слабее детето му, как до късно се застоява вечер над книгите.

Гимназията в Карнобат беше непълна, смесена – заедно учеха момчета и момичета. Учениците бяха все деца на трудещи се – бедни и средни земеделски стопани от града и селата, на занаятчии и дребни служители. Богаташките синове и дъщери учеха в полукласическите отдели на пълните гимназии в Бургас, Ямбол и Сливен или в търговските гимназии в Бургас и Стара Загора. Родителите им ги готвеха за лекари, адвокати, търговци и банкери. Ето защо по-голямата част от карнобатското ученичество беше прогресивно настроено.

Една случайност още в първите дни след постъпването на Ганчо в гимназията определи по-нататъшния му път.

Обикновено бедните гимназисти шиеха ученическите си униформи при бай Симеон Баев, един от най-старите и известни комунисти в града. Той шиеше евтино, на вересия, а често и без пари. При него си поръча униформа и Ганчо. – Заведе го неговият приятел и съученик Панайот Генов, с когото бяха в една паралелка и седяха на един чин. Докато му вземаше мярка, бай Симеон забеляза, че момчето не откъсва очи от книгата, която беше оставил на тезгяха. Когато свърши, бай Симеон взе книгата и му я подаде:

- На, вземи, виждам, че си много любознателен. Прочети я, но я пази. Като я върнеш, ще ти дам друга.

Ганчо пое книгата и разтвори корицата. Джек Лондон – “Желязната пета”.

Книгата го увлече още от първите страници. Прочете я на един дъх, за една вечер.

Върна я на бай Симеон. Взе друга. Зачести посещенията си в шивачницата. Връщаше и вземаше нови книги, споделяше впечатленията си от тях. Сприятели се и с младия работник в шивачницата на бай Симеон – Димо Дянков, който по това време беше секретар на Околийския комитет на РСМ. От него за пръв път Ганчо чу думата РСМ и научи за целите и задачите на тази организация.

Бай Симеон запозна Ганчо и с кожухарския работник Стефан Николов, по това време секретар на Околийския комитет на комунистическата партия.

Стефан Николов беше млад човек, десетина години по-голям от Ганчо, нямаше голямо образование, но беше много умен, много начетен мъж. По характер те си допаднаха и бързо между тях се зароди хубава дружба.

Николов притежаваше една от най-големите лични библиотеки в града и с най-разнообразна литература – художествена и научнопопулярна. Получаваше почти всички прогресивни вестници и списания, които излизаха по това време – “РЛФ”, “Кормило”, “Ехо”, “Поглед”, “Жупел”, “Новини”, “Младежка дума”, “Безбожник”, и други. Под негово напътствие Ганчо залегна да изучава Маркс и Ленин. Той четеше много, системно и упорито с молив в ръка, като в специална тетрадка си водеше най-подробни бележки. Често се допитваше до Стефан Николов да му разясни някои неща, които не разбираше, беседваше с него, спореше. Това му помагаше да усвои по-добре прочетеното.

Точно тогава бяха издадени и редица съчинения на основоположниците на марксизма, от които се чувстваше голяма нужда, тъй като повечето от издадените преди това книги бяха конфискувани, изгорени или унищожени. Преведени бяха и издадени и много съветски романи, които намериха широко разпространение сред населението и особено сред младежта.

Ганчо събираше стотинка по стотинка, лишавайки се от сутрешната си закуска, и си купуваше всяка новоизлязла книга. Абонира се и за много прогресивни вестници и списания.

В гимназията Ганчо дружеше с бедни и прогресивни ученици като Боню Иванов, Димитър Черкезов, Георги/Гочо/ Стефанов, Панайот Генов, Иван Русев, Михаил Белчев, Илия Николов, Тодор Христов и други. Често те се събираха в работилницата на Стефан Николов или в шивачницата на бай Симеон Баев, в някоя сладкарница или квартира и спореха дълго и разгорещено върху прочетена книга или събитие.

От тази малка група ученици Стефан Николов и Димо Дянков сформираха първия марксистко – ленински кръжок в Карнобатската непълна смесена гимназия през зимата на 1931 г. Няколко месеца покъсно същите ученици основаха и първата ремсова група в гимназията. Секретар на организацията стана Ганчо Хардалов.

През март 1932 г. общинските избори в Карнобат и в селата Сунгурларе, Искра, Аспарухово и други бяха спечелени от комунистите. В Карнобат бе обявена комуна и неин кмет стана Симеон Баев. Но тя не просъществува дълго, бе задушена от другите буржоазни партии. Ганчо беше сред ликуващото гражданство на площада пред общината, когато бе обявена комуната, но смътно разбираше какво става – беше едва седемнадесетгодишен. Но любопитството го изгаряше. И един ден той се престаши – това беше през есента на същата година – и помоли бай Симеон да му разкаже за комуната.

Това беше любимата тема на стария комунист и той заразказа с увлечение:

“В Общинския съвет бяха избрани 5 кандидати на партията – Георги Стайков, Минго Кунев, Драгни Кибритев, Никола Паскалев и аз. Други двама от съветниците бяха дейци на БЗНС, а останалите шест – на различни буржоазни партии. По такъв начин ние

имахме болшинство и при конституирането на съвета аз бях избран за кмет, а Драгни Кибритев – за помощник-кмет. Така общинското управление се превърна в комуна.

Още на другия ден след конституирането на съвета наредих да се съберат всички неиздължени данъци от чорбаджиите – на стойност 20 000 лева. Притиснати до стената, те нямаше какво друго да правят освен да мъстят на комуната. Сдушиха се със собствениците на електроцентрала “Агрия” при мина “Черно море” и прекъснаха електрическото осветление в града. И не само това. Макар, че бяха в дъното на тази подгост, чорбаджиите започнаха да идват при мен и да настояват да уредя въпроса с осветлението. Доиде и синът на един от собствениците на “Агрия”. Той започна да ме увещава да уредим въпроса. На него казах: “Вие наредихте да спрат осветлението, вие наредете да го пуснат. Нашите избиратели не страдат от това – те живеят в крайните квартали и си светят с газени лампи”.

Безсилни в злобата си, буржоазните представители, скоро уредиха въпроса.

Още от първия ден след провъзгласяването на комуната, буржоазните общински съветници и чорбаджиите в града всячески се мъчеха да саботират нашите мероприятия. А те бяха насочени към подобряване на хала на трудещите се, доколкото това беше възможно при тогавашното буржоазно правителство: благоустрояване на крайните квартали, намаляване на данъците и тегобите на бедняците, отпускане на помощи на бедните граждани и т.н.

Няколко дни след първото заседание буржоазните общински съветници се сдушиха и подадоха заявление, с което искаха да се свика извънредно заседание на съвета за преизбиране на кмет и помощник-кмет. Ние, комунистите-съветници, се уговорихме със съветниците от БЗНС да не присъстваме на заседанието, за да няма кворум. В деня на заседанието площадът пред общината по наше указание се изпълни с народ. Засе-

данието трябваше да започне в 15 часа. Точно в определеното време обявих заседанието за открито. Тъй като някои от буржоазните съветници бяха закъснели, онези от тях, които присъстваха, предложиха да отложим заседанието за 16 часа. Предложението им беше гласувано и тъй като те бяха малцинство, то беше отхвърлено. Маневрата им не успя. А в това време навън народът викаше против тях: "Махнете се!", "Напуснете общината!". След заседанието ние, съветниците-комунисти, излязохме пред хората и аз говорих от балкона на Общината за подлостите и маневрите, с които си служат буржоазните партии, за да провалят комуната. Ентусиазираният митинг изрази доверието си към нас и заклея ни да маневрите на буржоазните съветници.

Като видяха, че с машинации няма да успеят, буржоазните управници в Бургас прибегнаха до полицейски мерки. Арестуваха съветника-комунист, Дончо Душев и го отведоха в Бургаската обществена безопасност. Там го заплашиха, малтретираха го жестоко и накараха да подпише декларация, че се отказва от мандата си...

И така, комуната просъществува само 40 дни. Обаче ние не прекратихме борбата. През целия мандат на съвета ние, съветниците-комунисти продължихме да защитаваме интересите на бедните, доколкото това беше възможно сред постоянните заплахи и тормоз от страна на полицията. При приемането на бюджета за 1933 година заседанието продължи повече от 4 часа. Ние не бяхме съгласни с проекта. Заявихме, че сме против бюджета, защото той облагодетелства буржоазията, тъй като облагането с данъци не ставаше съобразно доходите на данъкоплатците.

Въпреки че просъществува кратко време, комуната през 1932 година е светла страница в борбите на карнобатските трудещи се. Тя още повече укрепи вярата на народа в справедливата борба на нашата партия..."

Ганчо слушаше удивен.

“Но това не беше първата комуна в Карнобат – добави след кратко мълчание бай Симеон. През март 1920 г. пак ние спечелихме общинските избори и провъзгласихме първата карнобатска комуна. Кмет стана Нягол Чолаков. Прокарани бяха много социални реформи: прие се списък на бедните семейства в града, които да се ползват от безплатно лекуване в държавните болници, да получават безплатно лекарства от общинската аптека, да се освобождават от такси за издаване на книжа, удостоверения, скици и пр., отпуснаха се помощи на бедни вдовици, при погребения на сиромаси и др. Общинският съвет прие решение и изпрати до Министър-председателя на българското правителство телеграма, с която изразяваше дълбокото си възмущение от арестуването на българските комунистически депутати Васил Коларов и Георги Димитров, делегати на Втория конгрес на Третия интернационал, и настояваше българското правителство да предприеме най-енергични постъпки за тяхното освобождаване от румънските зандани, за да могат те да продължат пътя си към Москва. Комуната просъществува 15 месеца...

Запомни това от мен – повиши глас старият комунист – не може да съществува комунистически остров сред капиталистическо море. Буржоазията с избори няма да предаде на нас властта си”.

След това бай Симеон още дълго и разпалено му разказва за дълбоките революционни традиции на Карнобатската партийна организация, за първата социалистическа дружинка в Карнобат, основана още през 1894 г., за възторга, с който населението в града и Околията посрещна Великата социалистическа октомврийска революция, за събраните помощи за гладуващото население от Поволожието. Разказа му за вдигането на народа от селата против деветоюнския преврат, за убийството на Господин Гроздев, земеделец от с. Антимово, и осъждането на 75 души, за грешката на партията, която обяви неутралитет. С голямо

възбуждение бай Симеон си припомни дните и нощите на Септемврийското въстание от 1923 г. *“Над 2000 души – селяни и работници – се вдигнаха с оръжие в ръка срещу цанковистите. Шестима бяха убити, 87 арестувани, от които 7 осъдени на смърт. Десетки жертви даде Карнобат и Околията по време на априлските събития от 1925 година. Но партията не загина, тя укрепна организационно, увеличи редиците си. Гордей се, - заключи старият комунист – че си член на младата гвардия на такава славна партия!...”*

Ганчо беше зашеметен. Той дълго живя под впечатление на чутото. Това беше урок по история на Карнобатската партийна организация, разказан от един от творците на тази история. Урок, който Ганчо Хардалов запомни за цял живот...

III. “ИСКАМЕ ПРОСВЕТА, А НЕ БОЙ!”

През учебната 1932/1933 година младежката организация в Карнобатската гимназия, под ръководството на Ганчо Хардалов, се разрасна и укрепна. Броят на ремсистите достигна 60 от всичко 150 ученици. Мракобесническите порядки на гимназиалните власти, високите учебни такси създаваха всеобщо негодувание сред учениците. Още в началото на годината в гимназията назряваха условия за всеобща ученическа стачка. Трябваше обаче предварително да се проведе широка разяснителна работа и да се намери подходящ повод за вдигане на стачката.

Ръководството на РМС в гимназията, оглавявано от Ганчо Хардалов, в тясна връзка с Околийския комитет на комунистическата партия, се зае упорито и твърдо с подготовката на стачката. За целта бе образуван стачен комитет, в който влязоха ремсисти и земеделци: 3-ма ремсисти – Ганчо Хардалов, Боню Иванов и Димитър Черкезов, и 2-ма земеделци – Георги/Гочо/ Стефанов и Христо п. Танев. /Забележете, годината е 1933-та. Чак през 1935 г. ще се състои VII конгрес на Коминтерна, който ще излезе с решение за изграждане на широки единни фронтове. Ганчо изгражда такъв фронт две години преди това. Животът, практиката се оказват по-силни от доктринерството на левосектантите – б.а./ Стачният комитет

изработи подробен план за действие. Преди всичко трябваше да бъдат проагитирани всички ученици за стачката. За целта ремсистите се сближаваха с аполитични ученици от града и селата, посещаваха ги в кварталите им, учеха с тях уроците и ги подготвяха за предстоящата акция. Те използваха умело всяко събрание, за да вдигнат глас и да предяват своите искания за намаляване на учебните такси, за разрешаване на ученическите дружества, против тормоза над прогресивните ученици.

Скоро един инцидент стана повод за стачката.

В гимназията отдавна се подвизаваше учителят-белогвардеец Михаил Култунов – отявнен враг на всичко прогресивно. Той нанасяше побой на ученици от бедни семейства, псуваше ги, наказваше ги, ощетяваше ги в оценките, правеше внезапни проверки и обиски в квартирите на учениците от селата, задиряше и цинично закачаше хубавите ученички, а легионерите и синовете на силните на деня покровителстваше.

Един ден – 7 февруари 1933 година – по време на голямото междучасие – Култунов без всякакъв повод наби петокласника-ремсист Димитър Черкезов. Това възмути всички ученици.

Веднага се събра стачният комитет и реши: сега е моментът за вдигане на стачката.

Всички ученици наизлязоха от класните стаи и се юрнаха в двора на гимназията. Издигнат на ръце от неколцина ученици, Ганчо Хардалов пламенно призова съучениците си на стачка. Той завърши краткото си слово с думите:

“Вън учителите-белогвардейци от храма на науката!

Вън учителите-побойници!

Искаме просвета, а не бой!”

Бурни ръкопляскания заглушиха последните думи на оратора.

Речта наелектризира всички.

- Стачка! Стачка! – викаха учениците. – Да живее прогресивната учаща се младеж!

Ганчо си проби път сред множеството и се запъти към изхода на гимназията. Последваха го почти всички ученици, дори някои ученици от горните класове на прогимназията. Под строй се отправиха към градската градина и оттам през главната улица към дядо Димчовия баир. Начело вървеше стачният комитет. Учениците скандираха лозунгите, издигнати от Ганчо Хардалов:

“Вън учителите-белогвардейци от храма на науката!”

“Искаме просвета, а не бой!”

“Да живее прогресивната учаща се младеж!”

“Граждани, подкрепете своите деца!”

Главната улица се разтърсваше от бодрата песен на демонстрантите, градът ехтеше от песните: “Жив е той, жив е...” и “Тих бял Дунав се вълнува...”

Работници, занаятчии и търговци, наизлезли пред дюкяните си, домакини, тръгнали на пазар, чиновници от прозорците на своите канцеларии приветстваха младите демонстранти.

Манифестацията завърши извън града, на дядо Димчовия баир, с песни, хора, декламации. На всички ученици бяха дадени указания да не отиват на училище, докато не бъде изгонен от гимназията учителят-белогвардеец Култунов. Учениците от Околията бяха посъветвани да си отидат на село и да не се връщат в града, докато не бъдат повикани.

През целия следобед и до късно през нощта целият стачен комитет и активисти писаха лозунги, плакати и позиви, които бяха разпръснати и налепени из града.

Тази нощ Ганчо не спа у дома си. Остана да ношува у своя приятел и съученик Илия Димов.

И в цялата тази залия, Ганчо дори не си спомни, че този ден – 7 февруари – бе неговият рожден ден. Бе навършил 18 години...

Тази нощ директорът на гимназията, Атанас Караванов, спа много лошо. Едва ли може да се каже, че бе спал. Сънува кошмари: ту че го гони звяр, ту че затъва в тревясало блато и няма кой да му помогне.

Когато излезе навън, още не беше се разсъмнало. Погледна часовника си – 6 и 30. Острият февруарски студ го прониза. Той потрепера зиморничаво и се загърна още по-плътно с поизтъркания си черен балтон. Закрачи с широки крачки към гимназията. Беше тънък и висок. Учениците бяха съчинили весело двустихие за него:

“Нашият директор – тънък като клечка,
влезе ли в час – реве като мечка.”

Пред пред вратите на гимназията бяха налепени два големи афиша. С едри червени букви на тях беше написано: “Искаме просвета, а не бой!, “Долу побойникът Култунов”! Такива афиши той видя и на отсрещната сграда и сърцето му лудо заби.

Директорът връхлетя в гимназията като буря. Тя беше празна и пуста по това време. Само чистачките и байчовците сновяха из коридарите и стаите. Той извика при себе си байчовците и им заръча да застанат на входните врати.

- Ще пускате учениците да влизат, но няма да пускате никой да излиза! – заповяда им той и с бързи крачки се запъти към Околийското управление.

Пред гимназията видя застанали на пост Боню Иванов, Димитър Черкезов, които връщаха някои колебливи ученици, запътили се за училище. На моста над реката бяха застанали Михаил Белчев и Панайот Райков; по-нататък, до Популярната банка – Христо п. Танев и Илия Димов. На главната улица до книжарницата на Станчо Радев той видя Ганчо Хардалов, а до аптеката на Перибасанов – Гочо Стефанов. “Всички улици, които водят за гимназията са завардени!”- помисли си той и с още по-широки крачки закрачи към Околийското управление.

Помоли за съдействие – да се арестуват стачните постове, които не давали на учениците да влязат в гимназията. Дадоха му двама стражари – старшията Нягол Атанасов и полица Яко Димитров. Поведе ги той най-напред да арестуват Ганчо и Гочо. Стражарите хванаха двамата младежи за яките и ги поведоха към участъка. Гочо се извърна и с все сила трясна стражаря, който го беше подкарал. Настана суматоха. Докато стражарите се окопитят, Гочо сви по една малка уличка и се мушна в един двор. Ганчо се възползува от суматохата, за да изчезне и той.

Караиванов знаеше, че “подстрекателят на бунта” е Ганчо Хардалов Той беше най-изявеният ремсис в гимназията, него слушаха, по неговия акъл се водеха учениците. И той реши да поговори с родителите му да го вразумят, да склонят сина си да прекрати стачката. В края на краищата не са чужди, сватове са, нали жена му е от Хардаловия род, бива ли така, на стари години да вземат ще го уволнят...

Вкъщи завари само майка му, бай Гено беше на работа. Още от двора той започна да й се кара и да кори Ганчо: той подстрекавал съучениците си да стачкуват, бил комунист, тръгнал е по лош път, ще го изключат от гимназията, ще си разбие бъдещето, грехота е, такъв силен ученик... Буля Жела само слушаше с наведена глава и навремени повтаряше: “Ние сме прости хора, той е по-умен, по-учен от нас, той знае какво прави...”

Накрая директорът го удари на молба: “Сватове сме в края на краищата! Ганчо ще ми изяде хляба, децата ми ще гладуват, какво ще правя на стари години...”

Буля Жела не издържа, кипна:

- Само ти ли имаш деца? Другите нямат ли деца? Или техните деца можете да биете, колкото си искате! Ти да си озаптиш даскалите, а не да търсиш вината в моя син!...

На Караиванов стана ясно, че мисията му е

претърпяла провал. Той бавно стана от стола и се запъти към пътната врата. Вървеше бавно и унило и размишляваше как да излезе сух от тресавището, в което бе попаднал...

Този ден само неколцина легионери и страхливци прекрачиха прага на гимназията. Учебни занятия не се състояха.

До вечерта полицията арестува целия стачен комитет: Ганчо Хардалов, Боню Иванов, Гочо Стефанов, Димитър Черкезов, Христо п.Танев. Те бяха натикани във влажното и тъмно мазе на Околийското управление. За всички тях това беше първото им попадане в лапите на врага, първото бойно кръщение. Предложиха им да ги пуснат, ако се съгласят да прекратят стачката, но те решително отхвърлиха предложението. Едва на заранта, под натиска на възмутеното гражданство, което в по-голямата си част беше на страната на стачниците, арестуваните бяха освободени.

Стачката продължи три дни. Учителският съвет, за да сломи стачката, прибегна до една хитрост. Обяви, че стачкуващите се считат за доброволно напуснали и желаещите да бъдат и занапред ученици, трябва да се явят заедно с родителите си или настойниците си до 2 часа след обед, за да се презапишат.

Това съобщение внесе смут сред учащите се и сред родителите им. По-страхливите и колебливите, един по един побързаха да се презапишат. Само инициаторите на стачката и малък брой ученици не се презаписаха. Учителският съвет се събра на заседание и реши да накаже подбудителите и най-активните участници в стачката. Ганчо Хардалов, Боню Иванов, Димитър Черкезов, Гочо Стефанов и Христо п.Танев бяха изключени от всички училища в страната завинаги. Други ученици изключиха от Карнобатската гимназия с право да продължат образованието си другаде; на трети – се намаляваше

поведението им.

В знак на протест и в защита на изключените си другари, учениците се вдигнаха на борба. Стачката пламна отново. Възмутеното гражданство се застъпи за изключените ученици и настоя да бъдат приети в гимназията. Сам директорът се видя принуден да изпрати молба до Министерството на просвещението и да иска да бъдат смекчени наказанията на петимата ученици, изключени завинаги от всички училища в страната, като постъпката им се счете за младежка проява, толкоз повече, че някои от тях /има се предвид Ганчо Хардалов – б.а./ са много надеждни и способни ученици.

След няколко дни се получи отговор от Министерството на просвещението. На изключените ученици се даваше право да продължат образованието си другаде, а учителят-побойник Михаил Култунов се уволняваше.

Това беше безспорен успех на стачката.

Така завърши първият открит бой на Ганчо Хардалов с неправдата.

Ганчо Хардалов, Гочо Стефанов, Христо п.Танев и някои други ученици се записаха в Айтоската непълна смесена гимназия.

“Още с идването си в Айтос, Ганчо се включи в живота на ремсовата организация – пише в спомените си Паскал Стефанов. – Неговото идване се почувства веднага. Той много ни помогна за затягането на ремсовата организация, за активизирането на ремсистите, започнахме и ние да се готвим за стачка по подобие на карнобатските другари.”

Макар и ученик в Айтос – на 23 км. от Карнобат, Ганчо не преустанови връзките си с ремсовата организация в Карнобатската гимназия. Всяка събота щом свършваха учебните занятия, той хващаше влака и идваше в родния си град. На гарата неизбежно го посрещаше бай Гочо файтонджията от тяхната махала. Още отдалеч той му махаше с камшика и го

подканяше да се качи на файтона, за да го откара до града, който се намираше на два километра от гарата. А когато бай Гочо имаше клиенти, вземаше го до себе си на капрата. Ще го закара чак до дома му, а вечерта в кръчмата ще каже на баща му, бай Гено: “Хайде, хаирлия да е, дойде си момчето, ще почерпиш една ракия...”

Хардалов завърши успешно учебната година в Айтос, но не можа да продължи образованието си на следващата година. В Карнобатската гимназия не го приеха, а в Айтос родителите му не бяха в състояние повече да го издържат. Децата бяха шест, трябваша грижи за всички...

Така надареният и ученолюбив младеж Ганчо Хардалов, най-добрият математик в гимназията, трябваше да се прости завинаги с мечтата си да получи по-високо образование...

IV. ПРОФЕСИЯ – РЕВОЛЮЦИОНЕР

Фашистките управници и жестоката капиталистическа действителност лишиха Ганчо Хардалов от образование, но те не можаха да загасят в него неутолимата му жажда за знания. И тъй, той се залови с присъщата му упоритост да постигне чрез самообразование това, от което го бяха лишили.

Най-голямо внимание отделяше Ганчо на марксистко-ленинската си подготовка. Четеше много, с усърдие и увлечение.

Ето какво разказва майка му за голямата му любов към книгата:

“Седне да яде – книгата му отпреде; легне да почине – книгата пак в ръцете му. На нивата дойде да оре или да жъне – книгата в пазвата му или в задния джоб на панталона. На обед ние легнем да починем час-два, да мине жегата, а той хване книгата...

Вечер четеше до късно. Аз съм си легнала, заспала. По едно време се събудя, гледам – лампата в неговата стая свети. Думам си: Гани си е легнал и заспал, пък е забравил да загаси лампата. Стана, а то, какво да видя? Чете. Друга вечер стана, гледам - заспал на масата. Загася лампата и изляза леко да не го събудя. Подир малко погледна – лампата пак свети. Събудил се и пак чете. Колко пъти е осъмвал над книгата!

Много, много четеше. По цели дни и нощи. Думам

му: *Бре Гани, легни си, майка, ще се съсипеш с туй четене, пък и пари за газ нямаме. А той се смее – такъв си беше, все весел, все засмян – на току каже: - Нищо ми няма майко. Да знаеш само какви хубави работи пише в тая книга... И ме притегли на стола, па започне да ми разправя: тъй било, инак било, в Съветския съюз тъй и тъй живеели хората, нямало синури между нивите, селяните задружно работели земите си, орели с трактори, жънели с комбайни, и какво ли още не...*

Спомням си една вечер го заварих нагвесен над някаква книга. Питам го:

- Гани, какво четеш?

- “За една майка като тебе, майко.

И започна да ми разправя как майката на един работник-комунист пренасяла нелегални позиви и книги в пазвата си, как криела и хранела другарите на сина си, как се грижела за тях... Накрая ми рече: “Ей такава майка искам и ти да бъдеш...”

Ганчо четеше много както художествена, така и научна литература. Подчертан интерес проявяваше и към марксистическата философия и политическата икономия. Беше се запознал с “Капиталът” на К. Маркс, “Произходът на семейството, частната собственост и държавата”, от Ф. Енгелс, “Империализъм и емпириокритицизъм” и “Империализмът – висш и последен стадий на капитализма” от В. И. Ленин, “Теория и практика на работническото движение” от Й. В. Сталин, философските брошури на Тодор Павлов и Сава Гановски-Трудин, “История на икономическите учения” от Жан Натан и др. Изучаваше история, география, естествени науки, френски език. За кратко време той усвои есперанто. Започна кореспонденция с младежи от Дания, Белгия, Холандия, Франция, Съветския съюз. И днес в Карнобат могат да се видят писма на есперанто, адресирани до Ганчо Хардалов, от всички краища на света. Най-много Ганчо се радваше на писмата, които идваха от страната на

Съветите, те бяха най-желани, най-чакани. От тях той научаваше истината за живота на работниците и селяните в първата страна на победилата социалистическа революция, те повдигаха крайцеца на завесата, с която противонародните български управници криеха правдата за Съветския съюз от нашия народ. Съдържанието на тези писма бързо ставаше достояние на целия град.

Паметна е 1934 година в живота на Ганчо Хардалов. През тази година той беше приет за член на Работническата партия и избран за секретар на Околийския комитет на Работническия младежки съюз в Карнобат. На следната година той е привлечен и за член на Околийския комитет на партията. От този момент Ганчо Хардалов се отдава изцяло на партийна работа – поема трудния, осеян с тръни, път на професионален революционер.

През двете години – 1936 и 1937 Ганчо Хардалов отбива военната си служба – строи понтонни мостове и усвоява военното дело в град Никопол /фашистката власт го изпраца, колкото се може по-далеч от Карнобат/. Но и тук, в казармата, при строгия военен режим, той не забравя дълга си на комунист – проповядва партийната правда, агитира, печели привърженици и симпатизанти на борческия Работнически младежки съюз.

След казармата Ганчо се завръща в родния си град и се посвещава изцяло на партийното дело.

Той е живеецът, моторът, двигателят на Околийската партийна организация. Секретарят – Стефан Николов, макар и само на 31-32 години, е вече улегнал мъж, задомен, на чиито плещи лежат дом, жена и деца. Той работи от сутрин до вечер в малката кожухарска работилница на вуйчо си – строг и взискателен еснаф, за да припечели препитанието на семейството. Свободното му време е твърде малко и доколкото го има, той го посвещава на четене на любимите си

книги, вестници и списания – такава е нагласата му: домошар, човек на теорията, “кабинетен учен” – бихме се изразили сега. А Ганчо е млад – 22-23-годишен, жизнен, енергичен, нему не тежат “златните вериги” на семейството, по природа той е човек на делото. Ако трябва да правим исторически паралел, бихме казали: Стефан Николов е Панайот Волов, а Ганчо Хардалов – Георги Бенковски. Постепенно и съвсем естествено и непринудено Ганчо поема кормилото на управление на Околийската партийна организация. Той става нейният фактически секретар. Него знаят в града и Околията, него търсят пратениците на Окръжния комитет, към него се обръщат секретарите на партийните организации в селата. Впрочем за Ганчо “фирмата” няма значение, важното е да се върши работа. През годините 1938-1939 той е привлечен за член на Окръжния комитет на Българската комунистическа партия в Сливен, оглавяван от Иван Маринов*. /”Де юре” Ганчо ще бъде избран за секретар на Околийския комитет на партията в Карнобат малко по-късно – през юни 1940 г. на Околийска партийна конференция, на която ще присъства и Иван Грудев, секретар на Окръжния комитет на партията в Сливен.

С голяма енергия и ентузиазъм Ганчо Хардалов се зае със създаването на партийни и ремсови организации в града и селата, а там, където има – да ги укрепи, да ги затегне. Без почивка той обикаляше предприятията и работилниците, училищата и махалите в града, бродеше от село на село, срещаше се със старите септемврийци, някои от които вече откъснали се от движението, и голобради работници, селянчета и ученици, уреждаше събрания, сформираше партийни и ремсови групи. Талантлив организатор и масовик, просветен комунист и умен събеседник, той бързо печелеше сърцата на всички

---

* Окръжен партиен архив - Сливен - 253, ЧП/1963г.

прогресивни хора, с които се срещаше. Ганчо умееше да увлича, да запалва, особено младежите, на които стана любимец и пример за подражание. За кратко време той успя да създаде здрави партийни организации и ремсови групи в селата Барган, Крушево, Сан Стефано, Крумово Градище, Житосвят, Лозарево, Славянци, Сунгурларе, Грозден, Черница, Невестино, Кликач, Зимен, Глумче, Соколово...

Иван Недев, от с. Грозден:

“Партийната организация в с. Грозден е учредена от Ганчо Хардалов, в негово присъствие, от 8 члена, във винарската изба, през 1938 г. Също в негово присъствие е образувана и групата на РМС от 4 души в къщата на Иван Маринов Иванов, от същото село, през същата година.”

Денчо Христов, от с. Нейчево (Церковски):

“При едно посещение у Ганчо през 1938 г. той ми постави задачата да издиря бивши комунисти от с. Нейчево, където по това време бях на работа, и да образувам партийна група. Благодарение на оказаната ми помощ от него, аз издирих трима души и образувахме партийна група, към която впоследствие се присъединиха и други другари.”

Атанас Димов, от с. Соколово:

“През 1938 г., като ученик в Карнобатската гимназия, бях приет за член на РМС. Към края на същата година, отговорникът на нашата ремсова група, Драганов, от с. Горица, ми каза да се явя при Ганчо Хардалов. Дотогава аз не го познавах, но знаех, че е един от ръководителите на партията и РМС в Карнобат.

Срещата се състоя в неговия дом. Още първите думи, с които ме посрещна, разсеяха всяко смущение и ми показаха, че пред мен стои човек от висок ранг, човек с голяма култура. Той се изказа много ласкаво за миналата дейност на партийната организация в Соколово и поясни, че след преврата на 19 май 1934 г. се е саморазпуснала. Постави ми задачата да събера

комунистите и възстановя партийната организация. Той ме насочи и на кои хора да се опра. Това бяха Теню Милчев Бодуров, Иван Динев Чибукчиев, Милчо Тенев Бодуров и др. За всеки поотделно правеше кратка характеристика. Аз съм от същото село и познавах тези хора и ми направи впечатление, че Ганчо ги познава много добре и отблизо, с много от тях е общувал.

Втората задача, която Ганчо Хардалов постави, беше да се изгради организация на РМС в селото, като се привлекат за членове бедни будни младежи. Изпълнението на тази задача трябваше да се извършва така: да се набележат младежите и да се започне разговор с всеки от тях за несправедливостите на капиталистическия строй, да се четат и обсъждат книги с прогресивно съдържание, да се привличат младежите в кооперативната група и читалището и т.н.

Аз попитах всяка дума, казана от Ганчо. На тържане ми пожела успех в работата и каза, че ако имам някои трудности да се обръщам към него за помощ. Почувствах се окрилен от високото доверие, което ми се оказваше.

На следната година, през пролетта, възстановихме партийната организация и основахме дружество на РМС в моето родно село. И на двете събрания присъствува Ганчо Хардалов.”

Ганчо следеше отблизо работата на партийните и ремсовите организации в града и селата в Околията. Нямахме село, в което той да не знаеше какво е състоянието на партийната и ремсова организация. Лично познаваше почти всички партийни членове и ремсисти. Той умееше да разговаря с хората, намираще общ език и със селянина, и с работника, и с занаятчията, и с интелигента. Беше желан гост във всяко прогресивно семейство. Тези широки връзки, които създаде през тези години, извънредно много

му помогнаха по-късно като нелегален и партизанин в Карнобатския край. Благодарение на тях той успя за кратко време да организира широка мрежа от ятаци и помагачи, десетки бойни групи и комитети на Отечествения фронт.

Под неговото ръководство организацията на РМС в града бързо се разрасна и превърна в стегната и дисциплинирана сила. Особено внимание Ганчо отделяше на учащата се младеж, сред която фашистката власт сееше разни реакционни и човеконенавистнически теории. Благодарение на неговото непосредствено ръководство, ремсовата организация се разрасна и укрепна, влиянието и сред учениците непрекъснато се увеличаваше.

Пенко Ганев, от Карнобат:

“Един ден, през м. октомври 1933 г., Слав Жейнов Илиев, от гр. Карнобат, с когото бяхме в един клас на гимназията и с когото раснахме заедно в един квартал, ми каза, че същия ден след обед към 4 часа ще трябва да се срещнем на дядо Димчовия баир до сградата на пазача и там ще ми каже нещо поверително, което ще трябва да пазя в тайна.

В определеното време се явих на уреченото място. Там ме чакаше вече Слав Жейнов, който ме поведе на юг от къщичката на пазача, в едни храсти. Там заварих насядали няколко ученици от нашия клас, а именно: Кънчо Денчев, от с. Крушево, Лазар Стоянов, от с. Сунгурларе, Милко Кисьов, от с. Черница и други, с които се познавах. След малко пристигна Ганчо Хардалов, с когото също се познавах много добре. Бяхме от един квартал и имахме родство с него, той беше авторитет за мен, особено като ръководител на ученическата стачка. Беше изключен от гимназията, но още ходеше с ученическата униформа.

От него за първи път научих за РМС. Той ни каза, че тази организация защитава правата и свободите на работническата и селската младеж и на нас, младежите, произлезли от средата на работници и селяни,

мястото ни е само в нея.

Той говореше въодушевено и въодушевляването му се предаваше на всички нас. Макар, че не всичко разбирахме, почувствахме, че ставаме сподвижници на едно благородно дело, на което си заслужава да се посветиш изцяло.

Ганчо ни каза, че трябва да работим за привличането на други ученици в РМС. Скоро станаха членове на РМС Георги Неделчев, от с. Мъдрино, Колю Иванов, от с. Добриново, Генчо Атанасов, от с. Орханово, Сава Миранжев, Станю Петров, Недко Кючуков, а по-късно и Йордан Христов, и Кина Бончева от с. Сунгурларе. Към края на учебната 1934 г. в Карнобатската непълна смесена гимназия имаше организирани към 60-70 членове на РМС.”

Желязко Русчев, от с. Климаш:

“С Ганчо се запознахме в края на 1937 г. Още при запознаването ни, което стана в шивачницата на Вълчо Тончев и Раги Минев, която се намиреше близо до черквата, ми направи впечатление, че той знае всичко за мен: кой съм, от къде съм, какво място заемам в организацията на РМС/тогава бях член на гимназиалното ръководство/. Веднага се чувства между нас една близост, като че ли сме се познавали от години. Много по-късно, когато съм търсел обяснение на какво се дължи това подкупващо чувство на другарство, съм стигал до извода, че причина за това е характерът на Ганчо, неговият такт и умение да разговаря с всеки човек, бил той работник или селянин, стар или млад. Никога с нищо не подчертаваше, че той стои по-високо в културно или в друго отношение от своя събеседник. Винаги внимателно изслушваше човека и ако не е прав, търпеливо го убеждаваше. Ганчо беше много приятен събеседник и човек, от когото винаги можеш да научиш нещо ново и интересно. Той четеше много, както художествена, така и научнопопулярна литература и с охота споделяше това, което е научил.

Ганчо отделяше много внимание и грижи за пре-

одоляване на последиците от левосектанския курс. В резултат на правилното отношение към всички честни младежи и девойки, ние успяхме да превземем ръководствата на всички дружества в гимназията. Дейността на РМС се масовизира чрез излети, екскурзии, журове, вечеринки, изграждане на младежки кооперативни групи в селата. През ваканциите учениците-ремсисти подготвяха и изнасяха театрални представления, с което печелехме авторитет и влияние. Нашите ремсисти бяха най-добрите младежи в гимназията: не пушеха, не пиеха, служеха за пример на останалите. Броят на ремсистите в гимназията достигна 216 души”.

Ганчо Хардалов полагаше извънредно големи грижи за идейното и теоретическото издигане на младежите-работници. Интересуваше се и разпитваше всеки ремсист поотделно какво работи, какво чете, как прекарва свободното си време.

Иван Захариев, механожелезарски работник в Карнобат:

“Ганчо беше много подготвен теоретически. От него ние, работниците-ремсисти, получавахме голяма помощ. Помня, веднъж ми даде да прочета учебника по политическа икономия на Михаловски. Даде ми най-подробни указания как да чета, на какво да обърна внимание, предупреди ме, че има някои грешки, посочи ми кои са те. Аз бях работник и неговата помощ имаше голямо значение за моето политическо и културно развитие.

Ганчо умееше да работи с хората. Никога не запягваше, никога не се налагаше, а търпеливо и спокойно обясняваше задачата, искаше мнението на другаря си. Когато възлагаше някаква работа, обикновено се обръщаше с думите: “Можеш ли да свършиш една работа?”... И най-подробно ще изложи в какво се състои тя. А след това ще запита: “Какво ще кажеш, ще я свършиш ли?”

Стамо Михов, общарски работник от Кар-

нобат:

“Тогава работех като общарски работник в работилницата на Съби Ченешев заедно с още пет момчета. Ганчо се интересуваше от условията, при които работим, какво заплащане получаваме, какво четем, какво правим след работа и т.н. На честите ни срещи Ганчо ми даваше да чета книги с марксистическо и революционно съдържание: “Комунистически манифест” от К. Маркс, “Десет дни, които разтърсиха света” от Джон Рид, “Кафявата книга”, в която се описваше геройското гържане на Георги Димитров пред Лайпцигския съд, “Майка” от Максим Горки и други. Така постепенно и неусетно аз станах ремсист. Това беше през есента на 1937 г. Ганчо се беше върнал вече от казармата.

По това време разпространявахме помощни марки и събирахме пари за борещия се испански народ. Ганчо ми казваше да увеличаваме разпространението на марки и да събираме повече средства. Препоръчваше ни да ставаме членове на българския работнически съюз, и се интересуваше кои други млади работници бихме могли да привлечем в РМС.”

Ганчо Хардалов прие безрезервно новия, Димитровски курс на партията и заработи активно за създаването на единен фронт на народните маси за борба против фашизма. Той се залови от сърце и душа с изграждането на единодействие между работническата класа и земеделския съюз, който имаше доста голямо влияние в Околията. Под негово ръководство Работническия младежки съюз заработи в кооперативните организации, във въздържателните дружества, в читалищата, във всяка масова организация. В почти всички села бяха създадени младежки кооперативни групи, ръководени от комунисти и ремсисти. В тях се извършваше голяма просветна и политическа работа. Четяха се предимно съветски книги, в които се описваше живота в Съветския

съюз, в съветските колхози. Младежите са оказаха най-възторжени агитатори на кооперативното дело. Съвместно с читалището те подготвяха различни пиеси, предимно с битово или историческо съдържание, масово посещавани от селяните. Младежите ставаха най-възторжени агитатори на кооперативното дело. Съвместно с читалището те подготвяха различни пиеси, предимно с битово или историческо съдържание, масово посещавани от селяните. С голям успех се играеха пиесите “Под игото”, “Боряна”, “Иванко”, “Вампир”, “Свекърва”, “Борислав”, както и пиеси с кооперативно съдържание. Често пъти пиесите се “осъвременяваха” и това много допаднаше на зрителите. От младежките кооперативни групи и читалището израснаха най-добрите, най-преданите комунисти и ремсисти, които взеха дейно участие във въоръжената борба като партизани, членове на бойни групи, ятаци и помагачи, куриери и свързки.

Тодор Христов, от с.Крумово Градище:

“Определено мога да кажа, че в резултат на неуморната работа на Ганчо Хардалов, в нашия край – в града и в селата беше изградено мощно кооперативно движение със стопански, организационно и политически укрепнали кооперации. В много селски кооперации и тук, в града, работеха едни от най-активните членове на партията и РМС: Ганчо Хардалов и Петър Пенчев работеха в РКС “Орало” в Карнобат, Господин Нанев дълги години, до своята смърт, работи в ТПК “Угеч”, също в Карнобат, Слав Кунчев от с. Подвис, много години беше служител в РКС “Орало”. По селата като ръководители на кооперациите работеха Иван Маринов, Генчо Райков и Маври Иванов, като директори в селата Грозден, Аспарухово и Крушево, а като касиер-счетоводители Гроздю Георгиев, от с. Черница, Тодор Христов, от с. Крумово Градище, Минчо Недялков, от с. Сан Стефано, Каню Червенков, от с. Железник, Колю Михайлов, от с. Барган, Деню Христов, от с. Нейчево

и още много други. В тия селски кооперации се развиваше не само много добра стопанска, търговска и кредитна дейност, но на дело се провеждаше политико-просветна и културна дейност сред бедните и средните селски стопани, водеше се борба против спекулата и експлоатацията, против фашистката идеология, популяризираше се съветския обществен строй, казано накратко, провеждаше се политическата линия на партията за работа на село.

Смело мога да твърдя, че най-активните кооперативни деятели и функционери станаха и най-активните участници в съпротивата през 1941-1944 г. като ятаци и народни партизани. Някои от тях в тази борба намериха своята смърт: Ганчо Хардалов, Петър Пенчев, като народни партизани; Господин Нанев, Гроздю Георгиев, зверски убити, а други преминаха през затворите и концентрационните лагери: Слав Кунчев, Минчо Недялков, Каню Червенков, Тодор Христов, Георги Рашков и др. И още нещо искам да подчертая: безспорно е, че без съществуването на бойни партийни и ремсови организации в селата, кооперативното движение в нашия край не би имало такъв размах и успех. Също така, безспорен факт е, че без мощното кооперативно движение, съпротивителната, антифашистката борба не би взела такъв широк размах в нашия карнобатски край.

А ето още една оценка за огромната политическа работа, извършена от Ганчо Хардалов през този период в кооперативните организации в селата, която е напълно обективна, защото изхожда от врага – из **доклада** на Областния полицейски началник в Бургас, относно дейността на партията в масовите организации през 1943 г.:

“Тази дейност е една от най-опасните, но срещу нея не се вземат мерки. Отдавна е известно, че начело на кооперациите се загнездиха болшевишки елементи, които болшевизираха селата. Поради факта, че много наши общественици гледат собственото

си благополучие като по-важно от съществуването на държавата, борбата с тази болшевишка напаст бе не само много трудна, но почти невъзможна. Достигна се до положението, че при разкритие на нелегалните, техни ятаци и връзки, в 80 на сто от селата се установи, че са участвали дейци на кооперациите и от управителните им тела. Кооперациите служат като разсадници на комунизма. Там особено влияние имат учителите, които, както се установи напоследък, са едни от най-активните дейци на ОФ.”

Голяма дейност Ганчо разви и в казионния Български работнически съюз, в който по задължение членуваха почти всички работници от града. Тук комунистите и ремсистите разясняваха противоработническия характер на съюза, разобличаваха натрапените им ръководители, агитираха за необходимостта от свободни, единни класови организации на трудещите си.

По този повод Иван Захариев от г.Карнобат споделя:

“През зимата на 1940 г. по инициатива на Гани Хардалов към Околийския синдикат/пофсъюз/ се създаде дружество на млади работници от Карнобат. На учредително събрание присъстваха около 40 души. Избра ръководство в състав:

- 1. Васил Михалев – секретар на ОК на РМС*
- 2. Гочо Стефанов – от БЗНС*
- 3. Иван Захариев – от РМС*
- 4. Фотю Василев – от РМС*

На събранието се разясниха задачите и целите на дружеството: защитаване интересите на младите работници пред работодателите, издигане на класовото им съзнание и културно равнище.

Ръководството се интересуваше от заплащането и условията на труд. В по-големи предприятия, по инициатива на дружеството се осигури след 8-те работни часа, следващите часове да се заплащат два пъти по-високо.

Полицията се интересуваше от тази дейност и се информираше за това, което се върши.

В началото на 1941 г., една сутрин бях отишъл в клуба на синдиката. В този момент влезе един от агентите на полицията. Той ме познаваше и ме попита какво правя в клуба. Отговорих му, че паля печката. Нареди ми веднага да напусна помещението.

След известно време пак отидох в клуба. Секретарят на Околийския синдикат ми каза повече да не го посещавам. Вечерта се видях с Гани и му разказах тази случка. Стана ясно, че дружеството не може да съществува и след време се закри.

Разбира се, ние имахме и други възможности да работим с младите работници.

Към БРС в Карнобат бе създадена театрална трупа, в която дейно участваха ремсистите Пенко Ганев, Слав Жейнов, Фотю Василев, Гинка Христова, Жейка Хардалова, Руси Халачев, Господин Нанев, Бенжи Ханне. Тя редовно изнасяше представления в читалищния салон, посещавани масово от работници и ученици, от много граждани.”

Съсед на Ганчо Хардалов беше Петър Димитров Пенчев, когото всички в града наричаха Левски, макар че нямаше никаква физическа прилика с Апостола на свободата. Петър беше цели четири години по-малък от Ганчо, но между тях се породила една искрена и дълбока дружба, която продължи до смъртта им.

Как започна тази дружба?

Петър беше силен ученик в гимназията по всички предмети, но математиката не му вървеше. Затова той често прескачаше при бате Ганчо, за да му помогне в решаването на задачите – бяха съседи. Но очите на любознателното момче се взираха не толкова в учебниците по алгебра и геометрия, към които той нямаше никакво влечение, а в книгите, които изпълваха почти цялата стая на Ганчо. Ганчо

долови тази любознателност у младежа и един ден, след като решиха задачите, дадени за домашно, той му подаде една книга:

- Вземи! Пък като я прочетеш, ще ти дам друга.

“Майка” от Максим Горки. Тази книга направи потресаващо впечатление на Петър. Прочете я на един дъх, за една нощ. Започна по-често да посещава дома на Ганчо, но вече не за да решават задачи, а да поприказват върху прочетена книга или да вземе друга. След “Майка” прочете “Шоколад”, след нея “Тихият Дон”, “Разораната целина”, “Ден втори”, “На един дъх”, “13-те лули”, “Хулио Хуренито”, “Енергия”, “Стършел”, “Холера”, “Иглата се счупи”, “Бентът трещи”, “Хоро”, “Село Борово”, “Огненият обръч”, “Пробивът”, “Мирът”... Въображението на младежа бе запалено. Той вече живееше с героите на романите. Искаше да бъде смел и силен като Григорий, революционер като Павел, строител на новия живот като Давидов. Ех, какъв живот се рисува в тези книги! Ще настъпи ли той и у нас? – питаше се Петър.

След такава подготовка можеше вече да се премине и към по-специална литература. Петър започна да чете леките и занимателни брошури на Тодор Павлов: “Против объркване на понятията”, “Що е патриотизъм” и други, следвани от “Беседи с учителя по философия” от О. Трахтенберг, за да се стигне до “Анти Дюринг”, “Материализъм и емпириокритицизъм”, “Държава и революция”... Постепенно и неусетно младият гимназист, който от малък чувстваше неправдите на буржоазния строй, който отдавна носеше социалистическите идеи със сърцето си, започва да ги приема и с разума си. От тук до Работническия младежки съюз е само една крачка. А две години по-късно той е вече секретар на гимназиалното ремсово дружество.

В онези години 1 август се честваше от прогресивните хора по света като ден против войната и

колониализма. Но аз не знаех още това, щях да го науча малко по-късно.

Беше лятото на 1933 г., бях си във ваканция в Карнобат, учех в гимназията в Сливен. Един ден Левски ме намери у дома и ме покани в неделя на излет в местността “Бобалията”, където сред вековна дъбова гора и просторни поляни, осеяни с цветя, беше построена една малка ловна хижа.

С Левски се познавахме от гимназията в Карнобат. Бяхме много близки приятели, но скоро пътищата ни се разделиха. Гимназията в Карнобат беше непълна и след завършване на V клас аз отидох да уча в Сливен. Петър остана в Карнобат. Неговият баща, бай Димитър, не беше в състояние да издържа сина си в друг град. Петър започна да работи в Районния кооперативен съюз, но не се прости с желанието да продължи образованието си. Спестяваше почти цялата заплата, за да може на другата година да се запише в Бургаската мъжка гимназия. Но за зла участ, същата година баща му се поболя и той трябваше да се прости със спестяванията си. Петър продължи да работи и да пести. Мина още една година. Този път щастието му се усмихна. Карнобатската гимназия се превръщаше в пълна. Наесен, макар и две години по-голям от съучениците си, Петър се записа в VI гимназиален клас.

И ето сега, моят бивш съученик Левски, с когото напоследък се виждахме само през ваканциите, стоеше пред мен и с присъщата му усмивка, малко загадъчно ми каза:

- Ела, непременно ела! Ще има много момчета и момичета. Ще те запозная с един човек...

И аз отидох. И благославям този ден, защото тогава се запознах с Ганчо Хардалов.

Беше много весело. Повечето от момчетата и момичетата познавах, с някои бяхме учили заедно, с други се знаехме от махалата, и все пак се почувствах малко притеснен – за първи път попадах в

тази компания. Но скоро стеснението ми се стопи. Това бяха искрени и открити младежи и девойки, честни и добри, и аз се почувствах в близка, родна среда. Рецитирахме стихове от Ботев и Смирненски, пяхме български и съветски песни, играехме хора и най-различни игри. Но най-силно впечатление ми направи един хубав рус младеж, няколко години по-голям от мен, който ни изнесе доклад против войната, колониализма и империализма, за свобода и независимост на поробените народи. Никога до тогава не бях слушал беседчик с такава богата ерудиция, с такава висока култура, толкова начетен и същевременно толкова непосредствен и разбираем. За първи път чувах думите “колониализъм”, “империализъм”, “експлоатация”, но ми звучаха близко и понятно. Младежът говореше спокойно, без да се горещи, убедително и аргументирано, мисълта му течеше плавно като ручей. В гласа му се долавяше искреност, твърда убеденост в правотата на това, което казваше. Очите му горяха в странен блясък. Тези очи, които запомних за цял живот – кафяви, топли, добри. Понякога върху челото му падаше кичур сламеножълта коса, която той отхвърляше с рязко движение на главата. Слушах го онемял. И без да подозира, но навярно го е желал, в сърцето ми пося семето на правдата, на истината, на бунта...

Този младеж, както научих по-късно, се казваше Ганчо Хардалов. От този ден аз се привързах силно към него. Започнахме да се срещаме почти всеки ден, най-често аз отивах у тях, даваше ми книги за четене, беседвахме върху прочетеното, играехме шах, учехме есперанто, вечер се срещяхме на “стъргалото” и до късна вечер продължаваха нашите разговори в градската градина.

О, колко много знаеше Ганчо! За мене, скромният гимназист, отдаден предимно на зубрене на уроците си, той беше неизчерпаем извор на знания...

Беше времето, когато РСМ настъпваше и на еврей-

ската улица, не биваше младежите и девойките от еврейски произход, в мнозинството си синове и дъщери на работници, занаятчии, амбулантни търговци на семки, варена царевица и симити да бъдат повече тровени от заблудата на ционизма и да живеят като в гето, откъснато от своите братя и сестри по съдба и участ. Към мен, към Бенжи Ханне и Сара Конфино се бяха насочили другарите, за да създадат първата ремсова група на еврейската улица...

Топли и душни са вечерите лете в Карнобат. В такива вечери целият град се стича на “стъргалото”. То започва от площада пред Общината, като пълноводна река тече и се разлива по главната улица, за да се влее в градската градина. “Стъргалото” е територия на младежта. Тук се разхождат предимно работници и работнички от занаятчийските работилници, мелници и маслобойни в града, ученици и ученички от гимназията и стопанското училище. Тук стават запознанства и пламват искрите на любовта, тук се уреждат срещи, тук можеш да видиш приятелите си, без да си се уговорил предварително...

Почти всяка вечер с Ганчо бяхме на “стъргалото”. Разхождахме се, разговаряхме, срещяхме се с приятели, отбивахме се при Бекир или бай Драго Ненков да пийнем по една боза, да изядем по една тулумбичка. Понякога Ганчо се отделяше да поговори нещо тайно с някой ремсист, да му постави задача, да му предаде нещо. И чак когато “стъргалото” се стопяваше, изтекло на малки поточета по околните улици, настъпваше нашият “звезден миг”. Тогава ние се оттегляхме в градината, сядяхме на някоя пейка и започвахме нашите безкрайни разговори. Най-често разисквахме върху някоя прочетена книга по философия или политическа икономия – науки, по които се бях увлякъл като влюбен гимназист, или разговаряхме на есперанто.

Колко приятни и полезни за мен бяха тези вечери!

Умората, събирана през целия ден от работата на сеновала или на бостаня на арменеца Оник, се стопяваше, изчезваше. Забравях, че на следния ден пак трябва да ставам по тъмно и да превивам гръб, докато мине влакът за Бургас. Колко бързо и неусетно течеше времето през тези топли летни вечери!..

Ето, градината е вече пуста, а ние сме седнали на една пейка в най-тъмната част на една алея и оживено разговаряме. Беседваме върху книгата “Империализмът – висш и последен стадий на капитализма” от В.И.Ленин, която Ганчо ми е дал да прочета преди няколко дни. Така сме се увлекли в разговора, че не забелязваме мъжа, който се е спотаил в сянката на дърветата зад нас. Чак, когато си тръгваме, забелязваме, че един силует ни следва неотстъпно. Не е трудно да се познае кой е, знае го целият град, пък и той вече не се крие, а най-нахално върви подир нас – Коста кучето, известен цивилен полицаи.

- Ганчо, сигурно ще те арестува! – шептя аз.

- Мене, не! – отвръща Ганчо. – Навярно тебе е решил да сплаши...

Вдигам с безразличие рамене, но сянката на страха започва да се промъква в сърцето ми. Не бях имал работа с полицията.

- Мене ме е арестувал много пъти! – продължава тихо Ганчо. - Разбрал е, че е безполезно повече да се занимава с мен. Нито може да ме сплаши, нито може да откопчи нещо...

Ускоряваме крачките. Полицаят също. Не остава никакво съмнение, че е намислил нещо лошо.

- Ще отричаш всичко, нищо няма да признаваш! – ми прошепва Ганчо. – Ще кажеш, че разговаряме за уроци, учим френски.

Пред черквата пътищата ни се разделят. Ганчо тръгва към Карасулийската махала, аз – към еврейската.

С ужас забелязвам, че Коста кучето е тръгнал подир мен. Не направил още и петдесетина крачки, откак се разделихме с Ганчо и чувам зад гърба си грубия глас на агента:

- Хей ти, я почакай малко!

Спирам и Коста кучето идва при мен.

- Я, ела малко в управлението!

- Защо? По това време! Какво съм направил?

- Нищо, нищо, малка справка.

В Околийското – щателен обиск. Нищо копрометиращо. Само от задния джоб на панталона ми агентът измъква учебника по есперанто, с който не се разделям.

- Какво е това? Учебник по френски ли?

- Не, есперанто – не посмявам да излъжа аз.

- А, така значи. Готвиш се за международен шпионин!

- Но тези учебници се продават свободно по книжарниците.

- Млък, комунистическо псе! – и един силен юмручен удар се стоварва по лицето ми. – Какво се влачиш с оня комунист?

- Не знам, че е комунист...

- Не знаеш ли, сега ще научиш... Я си дай ръцете, така, така, напред с дланите нагоре...

И силни удари с гумен бич започват да се стоварват върху дланите ми - пет по едната ръка, пет по другата.

- За какво разговаряхте в градината?

- За различни работи. За училище, за уроци, учехме думи на есперанто.

- Лъжеш, аз нали ви чух! – и нови удари се сипят по дланите ми.

Викам повече, отколкото ме боли, за да го умилостивя. Но агентът се вбесява още повече. Започва да ме удря с гумения бич по главата, по гърба, по краката, където завърне. Събаря ме на земята и започва да ме ритва, да ме налага с юмруци и ритници.

- Кажи, откога си ремсист, кои са другите в групата?

Правя се, че не разбирам какво ме пита, че за първи път в живота си чувам тази дума.

Агентът е разколебан и уморен. Извежда ме на двора и пъха главата ми под чучура на чешмата. След това напълва една кофа със студена вода и ме кара да си потопя ръцете в нея. Боли ужасно. Така ме държи десетина минути и отново ме връща в стаята. Започна со кротце, со благо. “Ти си добро момче, познавам баща ти, със сестра ти бяхме съученици. Остави тези хаймани! Гледай си учението! Не ги слушай тях, какво ти приказват. Ще ти размътят главата! Ще те изключат от гимназията. Грехота е, остава ти още една година. Като завършиш, ще си намериш хубава служба, вие, евреите, се поддържате... Вашите на тебе чакат...”

Освободиха ме чак на сутринта. Баща ми се е разтичал, нали е приятел на Околийския управител Пеню Караманов, цялата Балканска и Европейска война са изкарали заедно в един полк...

Прибрал-неприбрал се в къщи, още с подути от боя ръце, изтичах при Ганчо. Горд съм, в очите ми грее особен блясък, издържал съм. На един дъх му разказвам за случилото си.

- Браво! – потупва ме Ганчо по рамото. – Запомни този ден! Това е твоето бойно кръщение.

По-голяма похвала не съм получавал...

През есента на 1938 г. в Карнобат се установява на адвокатска практика Христо Здравчев. Той е зрял мъж, на около 30 години, със солиден партиен стаж и голям партиен опит – две години е работил като инструктор и деловодител на ЦК на БКП. След като излиза от затвора, където попада вследствие на провал, по препоръка на партията, той трябва временно “да се скрие” някъде в провинцията. Избира Карнобат, откъдето е жена му.

Христо Здравчев:

“Много скоро, след пристигането ми в Карнобат, Тодор Йорданов Дуков от с. Кликач, с когото се познавахме по партийна линия, ме свърза с Ганчо Хардалов, който беше секретар на Околийския комитет на партията. Ганчо беше млад, на 23-24 години, скромнен, тих и спокоен човек, който веднага спечели доверието ми, а като заговори, той вече не беше млад. Прег мене стоеше един зрял политически и обществено солиден човек, който можеше с еднакъв успех да бъде партньор на хора от най-различни възрасти. Ганчо беше предварително узрял. Сякаш предвиждаше, че на него съдбата не е отредила дълго време. Това, което другите трябваше да дадат за 60-70 години, той трябваше да го даде до 30 годишна възраст.

Още първата среща ни сближи. Той се отнесе с таква доверие към мен, че аз почувствах, че се срещам с отдавна познат човек.

По-късно, когато много пъти се бяхме вече срещали и разговаряли, разбрах, че Ганчо имаше изключителна способност да се ориентира в хората и вярно да преценява, кой за каква партийна работа може да се използва.

При втората или третата ни среща Ганчо ме запозна със състоянието на Околийската партийна организация и задачите, които трябва да се решават. Уговорихме легендите за прикритите на посещенията му в кантората/ ставаше дума за някакви дела/. По-късно по предложение на Ганчо създадохме партийна група на адвокатите от пет души, на която аз станех секретар. Тази група допринесе много за разширяване на народофронтовската дейност и по-късно за изграждане на ОФ комитети, както и за събиране на средства за подпомагане на борбата...”

Цялата тази огромна дейност на Ганчо Хардалов не остана незабелязана от очите и ушите на полицията. Още тогава в тайните архиви на държавната безопасност в Карнобат, той беше регистриран като

враг №1. Полицията го арестуваше и малтретираше много пъти, не позволяваше да му се дава никаква работа. Известно време той работи в РКС “Орало”, което му даваше възможност да поддържа редовни връзки със селата, откъдето идваха ежедневно магазинери за стока. Но скоро беше уволнен оттам по нареждане на полицията.

Нищо обаче не беше в състояние да отклони Ганчо от избрания път. Той работеше по шосетата и новостроящата се ж.п. линия Карнобат-Шумен, копаяше по лозята, ореше и жънеше заедно с родителите си, братата и сестрите – от никаква работа не се страхуваше и не се срамуваше. И не скланяше глава...

V. ГЕНЕРАЛНА РЕПЕТИЦИЯ

Зимата на 1940 г. беше студена и снежна. Дебел сняг покриваше задрямалите поля, ниви и градини. Малката рекичка, която протичаше през града, се покри с дебела ледена кора. Замръзна дори и шадраванът на площада пред общината. На Йордановден трябваше да пробиват леда, за да хвърлят в него кръста. Земеделските стопани, а такива бяха над 90 на сто от хората в града, доволно потриваха ръце: “Дебел сняг, дебел комат!” – си казваха те, предчувствайки богата реколта.

Наглед животът си течеше тихо и спокойно, с безконечните зимни празници, сватби и кръщенета, но това беше само на повърхността. В дълбините се долавяше ехото на приближаващата буря, която вече бушуваше в Западна Европа. И това хвърляше хората в тревога и смут.

Фашизираната българска буржоазия усилено подготвяше вмъкването на България във войната на страната на германския агресивен блок. Чакаше само удобен момент и повод. Преди това обаче трябваше да се избере ново, послушно Народно събрание, което безропотно да гласува присъединяването на България към Оста. За тази цел на 24 октомври 1939 г. цар Борис подписа указ за разтурването на 24-то Народно събрание. Новите законодателни избори

бяха насрочени по области, в различни дни – от края на декември 1939 г. до края на януари 1940 г. Това се правеше с оглед на отредената “важна” роля на полицията в това “народно” допитване – да може тя да се прехвърли от една област в друга по време на изборите. Новият избирателен закон беше така съставен, че чрез всевъзможни машинации предварително се осигуряваше мнозинство на правителствените кандидати в новото народно събрание. Прекроени бяха избирателните секции, изкуствено се разкъсваха гласовете на опозицията в райони, където се очакваше, че тя ще има мнозинство. Извършени бяха масови арести и интернирания на комунисти и други антифашисти.

Околийският комитет на партията в Карнобат реши кандидат на опозицията в изборите в карнобатския избирателен район да бъде Тодор Халачев – комунист, шивач по професия, който се ползваше с голям авторитет и уважение не само сред своите съграждани, но и в цялата Околия. Но местните фашистки управници не позволиха неговата кандидатура да бъде регистрирана. Налагаше се да бъде издигната нова кандидатура – в противен случай щеше да бъде провъзгласен за избран, без избори, правителствения кандидат Димитър Марчев, запасен полковник. Тогава Околийският комитет на партията, в унисон с указанията на ЦК за единно участие в изборите с двете крила на БЗНС, се ориентира към човек из земеделските среди, некомпрометиран пред властта. Съвместно с ръководството на местната дружба за кандидат за народен представител беше определен Васил Нейчев – заможен земеделски стопанин. Натоварени бяха Ганчо Хардалов, от името на Работническата партия, и старият съученик и приятел на Ганчо Хардалов – Гочо Стефанов, от името на Земеделския съюз, да говорят с Васил Нейчев и да го склонят да бъде издигната неговата кандидатура за депутат на опозицията.

След дълги увещания Васил Нейчев прие.

Властите в Карнобат правеха всевъзможни пречки на опозиционния кандидат. Съгласно фашисткия избирателен закон на кандидатите за депутати се забраняваше да наемат помощници в предизборната борба – партиите бяха забранени, а кандидатурите – лични, макар, че зад всяка една от тях в действителност стоеше или правителство или някоя от забранените партии. Те се задължаваха да разнасят бюлетините си по избирателни секции, отнемаше им се правото да посочат свои застъпници в избирателните бюра. Разбира се, това важеше само за опозиционните кандидати, докато на правителствения, властта оказваше всевъзможна помощ. В негова услуга беше и цялата полиция. Единственото такси в града беше наето за нуждите на правителствения кандидат. На собствениците на файтони, под страх от тежки санкции, беше внушено да не возят опозиционния кандидат.

Ганчо се хвърли в предизборната борба с присъщия му младежки плам и ентузиазъм. Той мобилизира цялата партийна организация и ремсова младеж в предизборната кампания, в която партията разчиташе главно на индивидуалната работа с хората, на агитацията от човек на човек. Всеки комунист, всеки ремсист трябваше лично да агитира сред семейството си, сред своите съседы и съмахленци, особено сред онези младежи и девойки, които бяха навършили 21 години и щяха да гласуват за първи път; трябваше да разпространяват позивите и възванията на партията, които сами размножаваха на ръка или циклостил, да се пишат лозунги по стените в късните часове на нощта, да се разнасят по домовете на избирателите агитационните материали и изборните бюлетини на опозиционния кандидат, да се канят хората на неговите предизборни събрания. Голяма работа в това отношение извършиха студентите и учениците-ремсисти, които по това

време бяха в коледна ваканция и се бяха завърнали по родните си места. Сам Ганчо ходеше от село на село, ден и нощ, неуморно да агитира, да разнася изборните бюлетини. Уреждаше събирания на партийните организации и ремсови групи в селата, на които говореше за заплахата от нова война, разясняваше какво цели цар Борис с новите избори – избирането на послушно Народно събрание, което да качи България на кървавата колесница на Хитлер. То сочеше, че единственият път за запазването на мира и на националната независимост и суверенитет на страната, за спасяването ѝ от трета национална катастрофа, е сближаването ѝ със Съветския Съюз – искрен приятел и защитник на малките народи и най-последователен поборник за мир в света. Той демаскираше умело демагогските лозунги на правителството за “строг неутралитет” и “неутралитет, опрян на СССР”, както и предприетите от него в навечерието на изборите стъпки за “сближаване” със Съветския съюз, за добри отношения с “нашия велик северен съсед”... Тези беседи на Ганчо въоръжаваха агитаторите – ремсисти, комунисти и земеделци със солидни аргументи при провеждане на личната агитация, за спечелване гласовете на избирателите.

По цели дни и нощи Ганчо не се прибираше вкъщи, хранеше се как да е, спеше, където нощта го свари. Полицията го търсеше под дърво и камък, за да го арестува, но във всяко село той имаше верни закрилници. Майка му често се стряскаше насън и ставаше да провери, дали се е върнал. Стаята му на горния етаж на къщата си беше все така разтребена, леглото оправено, както от много дни насам.

- Уф, къде се губи туй момче?! – тюкваше се старата жена. – Ще вземе да се поболее от тоз живот дето го води! Пък и тоя дяволски студ...

- Не бой се, няма да пропадне! – успокояваше я бай Гено, като се мъчеше да скрие от нея собствената си тревога.

Изборите преминаха при нечуван терор. В избирателните секции се крадяха бюлетините на опозиционния кандидат, съмнителните гласоподаватели се обискираха преди да влязат в избирателните бюра и в ръцете им се натикваха бюлетини на правителствения кандидат. Нечувана гавра се извършваше с неграмотните гласоподаватели, които не бяха малко на брой: други гласуваха вместо тях, купуваха им се избирателните карти, щедро ги черпеха с вино и ракия, за да гласуват за правителствения кандидат. При преброяването на бюлетините не се допуснаха застъпници на опозиционния кандидат, крадяха се бюлетини. При това положение естествено за избран беше обявен правителственият кандидат Димитър Марчев.

Партията в Карнобат не спечели изборите. Но цялата огромна дейност, която тя извърши в предизборната борба, не отиде напразно. Изборите станаха практическа школа в борбата за мир, против подпалвачите на война и на първо място в защита на непосредствените икономически и политически интереси на широките народни маси. Те бяха и генерална репетиция за единодействие със Земеделския съюз, което през следващите години се разшири и задълбочи и изигра решителна роля в разгръщането на въоръжената борба в Карнобатската околия през годините 1941-1944 г.

Но тия избори бяха и фатални за Ганчо Хардалов, който през дълбокия сняг и заледените пътища, в страшна виелица и мраз, облечен леко, трябваше да пропътува десетки километри пеша от село на село, за да върши предизборна агитация, да организира изборната борба. При тези пътувания той се простуди и заболя от пневмония, която впоследствие се разви в белодробен процес – жълтата гостенка се всели в неговите млади гърди...

VI. СЪЮЗ СЪС СССР

Младият и здрав организъм, силната храна и чистият въздух надвиха тежката и коварна болест. Но и през тези няколко години, месеца, през които Ганчо не напусна стаята си, той нито за момент не престана да работи за партийното дело. От стаята си, която той превърна в боен щаб, продължаваше да ръководи партийната и ремсова организации, да изпълнява партийните поръчения.

Домът му непрестанно се посещаваше от комунисти и ремсисти, които идваха да навестят своя любим другар, да се посъветват, да получат указания. Тук ставаха заседанията на Околийския комитет на партията, на ремсовото ръководство, тук идваха и другарите от Окръжния комитет на партията, тук се провеждаха партийни и ремсови конференции. През този период организацията не само не отслабна, но се разрасна и заякна. Броят на партийните членове и ремсистите в града и селата достигна близо 600. Само в града между средношколците се наброяваха над 200 души ремсисти.

В началото на декември 1940 г. в Карнобат пристигна Михаил Кънев, член на Окръжния комитет на партията в Сливен. На гарата го посрещнаха Пенко Ганев и Жейка Хардалова, която го познаваше от негови предишни идвания в града. Сега той идваше, за да даде необходимите указания за провеждане

на така наречената Соболева акция. По този повод в дома на Ганчо Хардалов се проведе съвместно заседание на Околийския комитет на партията и РМС.

Пратеникът на Окръжния комитет съобщи, че Съветският съюз е направил предложение за сключване на пакт за приятелство и взаимна помощ с България. За тази цел, в края на ноември, в София е идвал Аркадий Соболев, главен секретар на Народния комисариат на външните работи на СССР. Пактът предвижда Съветският съюз да окаже на България всякаква подкрепа, включително и въоръжена, в случай на нападение от някоя друга страна; СССР поема задължението да окаже помощ на нашата страна с продоволствие, въоръжение и материали, да разшири покупките на български стоки. Пактът не засяга вътрешния режим, суверенитета и независимостта на страната. Той има за цел да осигури безопасността на България, да допринесе за запазването на мира. Той отговаря изцяло на националните интереси на българския народ. Българското правителство обаче – съобщи Михаил Кънев - е отхвърлило съветското предложение и се стреми това да не стане достояние на широките трудещи се. Нашата задача е да разгърнем масова кампания в полза на сключването на българо-съветски пакт за взаимна помощ. Обявена е партийна мобилизация, всички комунисти и ремсисти трябва да организират масово народно движение за незабавно приемане на предложението. Трябва да се организира написването на позиви, изпращането на писма и телеграми, събирането на подписи в подкрепа на пакта.

Нямаше нужда от повече приказки. Та кой комунист или ремсист не знаеше, че Съветският съюз е опора и защитник на мира в света? За кой от тях Съветският съюз не беше блян, мечта, фар, който сочеше пътя, който трябва да се следва? Пакт със СССР означаваше повече работни места, повече съветски книги, повече съветски филми, повече съветски пие-

си, означаваше повече знания за съветската страна, за съветските хора, означаваше в края на краищата повече свобода...

Всички присъстващи на заседанието възторжено приеха директивата на партията.

В Карнобат движението за българо-съветска дружба имаше вече традиции. Още през юли 1938 г. беше основано българо-съветско дружество в града, в което членуваха широки кръгове от гражданството, хора с различни професии и убеждения. Още на учредителното събрание се записаха над 80 души. Събранието гласува да се изпрати един делегат в Съветския съюз за запознаване с живота там и веднага беше събрана известна сума за тази цел. За председател бе избран адвокатът Тодор Белчев, който се ползваше с голям авторитет сред своите съграждани. Дружеството разви широка и разностранна дейност. То има големи заслуги за популяризирането на съветския печат и литература, на съветските филми и успехите на съветската наука и култура. Самó или съвместно с читалището то организираше тържествени събрания, вечеринки и изложби за живота и творчеството на видни руски и съветски дейци на литературата и културата. Събранията се посещаваха от стотици почитатели на руското изкуство и съветската страна. Половината град отиде в Бургас, за да види първия съветски кораб, хвърлил котва в българско пристанище, да види моряци. За тях той не беше само кораб, той беше посланик на братството и дружбата между двете страни.

Пооправил се от болестта, Ганчо се зае с успешното, резултатно провеждане на акцията. Той основно се запозна с материалите, които му остави Михаил Кънев: изложението на ЦК на партията “Истината по българо-съветския пакт”, както и уводната статия на в. Работническо дело – “Всенародно движение за българо-съветски пакт”. Ясно беше, че предстоеше

сериозна, отговорна работа. Необходимо беше преди всичко предложението на съветското правителство да стане достояние на всички хора в цялата Околия. Трябваше хората да бъдат убеждавани аргументирано, че пактът отговаря изцяло на националните интереси на България, че само така България може да се запази извън войната; стопанската помощ, която Съветският съюз ще окаже на България ще се отрази благотворно върху нейната икономика; сближаването със Съветския съюз ще доведе до демократизация на страната, до разширяване на правата и свободите на българския народ. В този смисъл Ганчо Хардалов инструктира партийния и ремсов актив, събрали се в неговия дом.

Под негово ръководство в Карнобат и цялата Околия се разгърна широка кампания в подкрепа на съветското предложение. В града бяха организирани няколко комисии начело с изтъкнати партийни дейтели, ползващи се с любовта и уважението на цялото гражданство – бай Симеон Баев – бивш комунистически кмет на града, Стефан Николов, Димо Дянков, Вълю Тончев, Байчо Пенев, Слав Жейнов, Жечо Алексиев и други, които започнаха събирането на подписи под съветското предложение. Акцията беше открита в Камберовото кафене, където се събираше елитът на града от бай Симеон Баев. В подкрепа на съветското предложение се подписаха почти всички присъстващи. В селата бяха изпратени специално натоварени хора от Околийския комитет на партията и РМС за провеждане на акцията.

Иван Янев от с. Черница:

“Пълномощник на Околийския комитет на БРП и РМС за провеждане на Соболевата акция в с. Черница беше Трифон Желязков. Извикаха ни в града да докладваме за хода на акцията. Вълю Тончев, с когото бяхме свързани по партийна и ремсова линия, ни каза, че Ганчо Хардалов иска да се срещне с нас. Не бях се виждал още с него и очаквах срещата с нетърпение и

въннение.

Тя се състоя в тяхната къща в махала "Карасулий". На вратата ни посрещна майка му, малко тъжна и замислена. Въведе ни в стаята, където лежеше Ганчо. Още като ни видя, той стана от леглото, сърдечно се ръкува с нас и най-учтиво ни покани да седнем.

Не стана нужда да се запознаваме. Направи ми силно впечатление топлотата, с която ме обгърна веднага този изцяло отдаден на борбата комунист. Такава дълбока човечност и сърдечност излъчваше той, че веднага се почувствах в своя, родна среда. Напрежението, с което отидох на срещата, отстъпи място на чувството за близост, за другарство...

Информирахме го за хода на акцията и организираното състояние на партийната и ремсова организация на село. Той видимо остана доволен, похвали ни и насочи нашето внимание към следните задачи: да продължим работата по провеждането на Соболевата акция; да продължаваме да изпращаме до правителството и Народното събрание писма, изложения, телеграми и списъци с подписи в подкрепа на съветското предложение. "Населението в Карнобатска околия – каза Хардалов – трябва да даде на правителството да разбере силата на народното движение за мир, за дружба с братския Съветски съюз"; Партийните и ремсовите организации трябва да застанат начело на борбата за народен антифашистки фронт; Да се установят връзки с ръководствата на БЗНС, СДП и други демократични нефашистки организации и съюзи за изграждане на народофронтовски ръководства в общоселски мащаб; тези ръководства трябва да използват различни средства и поводи за активизиране на демократичните сили и въвличането им в борбата за защита на правата и свободите на трудещите се; да се прилагат по-разнообразни и интересни форми на работа сред масите и особено сред младежите и девойките, за широка масово-политическа и културно-просветна

дейност сред трудещите се и младежта; Партийните и ремсови организации да използват младежките кооперативни групи, читалищата, въздържателните дружества, спортните клубове и други легални организации; Редовно да се организират вечеринки, забави, екскурзии, излети и други; Да се изнасят беседи, доклади, реферати, литературно-музикални програми, да се поставят пиеси и т.н.; да се разобличава предателската политика на монархо-фашистките управници, действащи като агенти на немския империализъм; партийните и ремсови групи да казват на хората, че със съгласието на българското правителство бързо нараства броят на германските граждани в нашата страна, че във важни стопански и стратегически места се настаняват немски агентурно-разузнавателни и военни кадри, които пристигат у нас като “туристи”. “политиката на фашисткото правителство на неутралитет – каза Ганчо Хардалов – е на изчерпване. Нараства опасността от обвързване на България с фашисткия блок, от пълно настаняване на хитлеристите в България”.

Хардалов говореше тихо, просто и убедително. Дишаше тежко, със затруднение, личеше, че не се е съвзел напълно от тежката болест. На предложението ми да донеса от село малко масло и мед, той се възпротиви, като каза: “Има и по-зле от мен”. Лицето му пламтеше от смущение, че с болестта си ни е създавал “излишни грижи”.

Мнозинството от хората в Карнобатския край масово подкрепи акцията.

За кратко време бяха събрани над 5000 подписа за съветското предложение. Изпратените подписки от Окръжния комитет на партията не стигнаха. Организирано бе написването на нови подписки на ръка. В тази дейност особено много се прояви Слави Кунчев, служител в Районния кооперативен съюз, като имаше красив и четлив почерк.

Ремсистите извършиха огромна техническа, организаторска и разяснителна дейност в града и селата. Те пишеха и размножаваха на ръка и с индиго позиви, лозунги и плакати, които призоваваха гражданите да искат, да настояват за сключването на пакт със СССР. Те разлепваха и разпространяваха позиви и лозунги. Един от позивите гласеше: “Граждани, министър Божилов скри от българския народ отказа на правителството по предложения от Съветския съюз пакт. Искаме незабавното му сключване! Враговете на българо-съветския пакт са врагове на българския народ!”

Освен събирането на подписи, организирано бе и написването на протестни писма и телеграми до Министър-председателя, Народното събрание, двореца, карнобатския народен представител, в които се настояваше за незабавно приемане на съветското предложение. Десетки писма и телеграми потекоха от Карнобат за София, пощата просто беше задръстена. С тях населението от Карнобатския край изразяваше твърдо и решително своето желание за сътрудничество и взаимопомощ със Съветския съюз. “Искаме сключване на пакт за взаимно подпомагане със Съветския съюз, за омиротворяване на Балканите!” - се настояваше в телеграмата и писмата.

Предложението на съветското правителство се разглеждаше на масово посетени събрания, на които се гласуваха резолюции и събираха подписи в негова подкрепа. В някои села в Околията всички селяни, с изключение на кметовете и най-отявлените фашисти, се подписаха под гласуваните резолюции за пакт със СССР.

В акцията се включиха не само комунисти и ремсисти, а и представители на земеделските дружби, широки социалисти, безпартийни прогресивни интелектуалци, културни и стопански дейци. Много активна дейност развиха читалищата, кооперациите и младежките кооперативни групи, които се намираха

изцяло под влиянието на партията.

Соболевата акция продължи и през месец януари 1941 г. В **доклада на Околийския управител в Карнобат до Областния директор в Бургас под №996 от 29.I.c.g.** се казва: /цитиран дословно като за грамотността на съставителите му не отговарям - б.а./

“В началото и края на месеца се заловиха заявления с подписи за сключване на пакт със СССР. Докато за първите заявления се събираха подписи за пакт в името на националните интереси на българския народ, за вторите лозунгът е: който не иска война, да подпише заявлението. Явна е целта на функционерите: да се внесе смут в душите на българския народ и се внесе раздвоение помежду му като се подклажда и пораженството.

Взеха се мерки и разпространителите на тия заявления се въдвориха на ново местожителство.”

И по-нататък в същия **доклад**:

“Все още в кооперативните организации съществува опозиционното настроение към нашата власт.

За отбелязване е фактът, че последните заявления за пакт със СССР са писани от чиновник в РКС “Орало” в гр. Карнобат, който ги е раздавал на свои другари за събиране на подписи.

Необходимо е и наложително е вече прочистването на тия организации от крайните елементи в тях.”

А ето и извадка от **доклада на Бургаската областна инспекция на полицията** – сведение за състоянието на службите, настроенията, пропагандата и други въпроси за м.януари 1941 г.

“Акцията на комунистите във връзка с предложението на Соболев за пакт със СССР продължи и през месеца, обаче в намален темп. Тази акция не бе така настойчива и се бе насочила в друга насока, а именно: да се заангажират на работа всички адвокати, учители, чиновници и други интелегенти-привърженици на РП, които да дадат указания на средите на

гребната буржоазия, офицерите и чиновничеството, че съветското предложение с нищо няма да увреди на буржоазията и то не е против сегашния строй и правителство, не е против династията и най-после не е антигерманско. След една подобна дейност се е целяло да се нанесе удар на буржоазния фронт, увеличаване кадрите на интелигенцията за поддържане на идеята за сключване на пакт със СССР и внушаване на правителството да сключи въпросния пакт”.

Соболевата акция в Карнобатско не беше насочена само към сключването на пакт със СССР. Тя се превърна в широка и всеобхватна кампания за изграждане на широк антифашистки фронт срещу националната опасност от въвличането на България във войната на страната на Германия.

Полицията в Карнобат беснееше. Тя арестува и интернира най-дейните участници в Соболевата акция – Симеон Баев, Вълчо Тончев, Байчо Пенев, Димо Дянков, Рофето Аронов и Георги Флоридис. Но ръководителят на акцията, организаторът на тази крупна манифестация за приятелство и дружба със СССР остана незасегнат. Полицията не можеше да предположи, че Ганчо Хардалов, човекът, който боледуваше от близо една година, който рядко излизаше от дома си, е моторът, двигателят, ръководителят на тази акция.

VII. “КАФЕ” ЗА ГЕРМАНИЯ

22 юни 1941 г. Макар че беше неделен ден и можеше да си поспи до по-късно, Ганчо по навик стана рано и пусна радиото. Стаята, заляна от слънчевата светлина на първия летен ден, се изпълни с истерични крясъци и германски маршове. Тъкмо се канеше да завърти копчето и загаси радиото, когато спикерът тържествено съобщи: “Внимание, внимание, ще предадем важно съобщение”. Последва кратка пауза и със същия ясен и отчетлив баритон, говорителят обяви:

“Днес призори германските войски са преминали границите на Съветския съюз...”

Ганчо не вярваше на ушите си. Как е възможно такова коварство? Та нали между двете страни има пакт за ненападение? Как така може да се напада без повод, без обявяване на война? Не, не, войната срещу Съветския съюз не беше изненада, тя се очакваше. Не беше за никого тайна, че германците изтеглят войските си от нашата страна и Гърция и ги отправят на север. Изненадата беше само внезапното нападение, коварството на довчерашия съюзник...

Вестта изпълни Ганчо с възмущение. Той се облече набързо и изскочи от стаята си. На прага го пресрещна майка му, която му носеше закуската.

- Къде, Гани, къде, майка, си се разбързал толкоз

рано, днес е неделя..., можеше да се наспиш хубаво. Няма ли да закусиш?

- Война, майко, война. Германците са нападнали Русия...

- Каква война, бре, сине? – тревожно запита недоумяващата жена.

Ганчо не отговори. Той бързаше, много бързаше да сподели новината с другарите си, за да научи някои подробности.

В този слънчев, топъл юнски ден, първия ден на настъпващото лято, като че целият Карнобат беше излязъл на улицата. Новината бе вече обходила града и хората, събрани на групи, оживено коментираха. Ганчо се спираше ту с едни, ту с други и навсякъде намираще същото настроение, което владееше и него самия – яростна омраза към фашистките нашественици и дълбока вяра в силата на съветската страна и в нейната крайна победа. “Нагла лъжа са съобщенията на германците, че напредват, че са свалили толкова и толкова самолети... Ако Червената армия отстъпва, то е с тактически съображения, капан. После ще ги разбият на пух и прах...” Един друг се заразяваха от този наивен оптимизъм, духовете се повдигаха и към обяд вече тягостното настроение се беше изпарило...

Иван Захариев:

“На 22 юни, неделя, след обяд се срещнах с Гани Хардалов. Споделихме впечатления от започналата война. Поставих му въпроса: ”Какво да правим в момента в ремсовата организация?”

Той ми отговори, че първо трябва да се разяснява характера на войната. “Досега воюваха буржоазните държави помежду си, а от 22 юни войната става друга по характер. Фашистка Германия нападна Съветския съюз, за да унищожи социалистическата държава на работниците и селяните. За съветските хора, които защитават отечеството си, войната е справедлива.

И второ – подчерта Гани – ние заставаме на страната на Съветския съюз и със всички средства ще защитаваме страната на социализма.”

Нито Ганчо, нито другарите му можеха тогава да знаят, че това ще бъде една дълга, изтощителна война, от изхода на която зависят съдбините на всички народи.

Към средата на юли в Карнобат пристигна Иван Грудев, секретар на Окръжния комитет на партията в Сливен, за да снесе решението на Политбюро на ЦК на партията от 24 юни същата година за пристъпване незабавно към подготовка на българския народ за въоръжена борба срещу хитлеристките нашественици и българските монархофашисти. Конференцията, на която присъстваха освен членовете на Околийския комитет на партията, още и секретари на партийните организации в селата, се състоя в дома на Ганчо Хардалов.

Иван Грудев направи кратък преглед на международното положение като се спря по-подробно на военните действия на Източния фронт. С голяма любов той говори за Съветския съюз, където бе живял повече от десет години като политемигрант, за съветската армия, която добре познаваше. Той каза, че Хитлер се хвърля в една безумна авантюра, в която неминуемо ще си счупи главата. Не скри, че войната ще бъде тежка и кръвопролитна, че ще се дадат много жертви, но изрази увереност, че в края на краищата Червената армия ще победи, защото е силна и могъща, защото войната, която съветските народи водят е справедлива, отбранителна война, която има подкрепата и симпатиите на всички честни и прогресивни хора по света...” Нашето дело е право дело, то ще победи!” – завърши той прегледа на международното положение със станалите вече популярни думи на Сталин.

След това премина към задачите, които предстоят.

Той даде указания да се вземат мерки за опазването на по-изявените кадри – заплашените от арест членове на Околийския комитет на партията и РМС, да се укриват и минат в полунелегалност; интернираните да търсят начин да избягат от концлагерите; осъдените задочно да се включат незабавно във въоръжената борба – създаването на бойни групи, които незабавно да започнат саботажни действия. “Вашата Околия – каза той - е земеделска. Тук се произвежда много жито, което ще отива за изхранването на германските войски на Източния фронт. То не трябва да стига до тях, трябва да се унищожава, трябва да се палят снопите...”

- Чии снопи? – пресече го някой от присъстващите.

- Всички снопи, които можем да запалим...

- Настъпи смутно мълчание.

Тягостната тишина бе нарушена от Ганчо Хардалов.

-Съгласен съм, напълно приемам решението на Политбюро за започване на въоръжена борба. Съгласен съм да се палят снопите, но мисля, че трябва да се палят снопите само на чифликчиите, на чорбаджиите. Ако вземем така безогледно да палим, ще настроим 90 на сто от селяните против нас... Ами да помислим и за това: какво ще ядат утре бедните и дребните селяни..., как ще ги гледаме после?

Иван Грудев се замисли. Ганчо наистина беше прав. Не е ли грешка от негова страна това безогледно палене на снопи?...

- Другари, може би Ганчо е прав. – каза той. – Ще се посъветваме, ще попитаме ЦК, ще ви уведоим допълнително... Но вие почвайте подготовката, не чакайте!

Другарите се разотидоха един по един, така както и бяха дошли. Остана само Иван Грудев. Той силно стисна ръката на Ганчо Хардалов, прегърна го и рече:

- Ти май си прав! Не може да бъде иначе, няма какво

да питаме ЦК. Ще палите снопите само на кулаците!

Той му остави няколко екземпляра от позива на ЦК на партията от 24 юни 1941 г. към българския народ и двамата заедно по обиколен път закрачиха към гарата.

На раздяла Иван Грудев отново наблегна върху необходимостта от незабавно изграждане на бойни групи в града и Околията, в които да влязат предимно ремсисти – най-смелите, най-решителните, най-твърдите, които да започнат веднага саботажи...

- Разчитаме на теб! – му каза Иван Грудев на раздяла и здраво му стисна десницата.

Ганчо се чувстваше окрилен. Най-сетне беше дошъл дългоочакваният миг, когато ще се сражава истински с омразния враг, когато ще литне във вихрени битки за победата на революцията като героите от съветските филми, които толкова много обичаше... Отсега нататък ние сме борци на Червената армия, на световната пролетарска армия” – мислеше Ганчо.

Ганчо прочиташе и препрочиташе позива на ЦК на партията и подчертаваше най-важните места. Попиваше всяка дума. Колко верен анализ, колко правилни констатации, какви точни и конкретни задачи се поставяха. Не е възможно честен човек да го прочете и да остане равнодушен. Трябва да се доведе неговото съдържание до всеки честномислещ човек, до всеки патриот. Ех, да имахме сега един циклостил, каква хубава работа би свършил!

“Нашата Околия е голям зърнодобивен район – си мислеше Ганчо. Ежедневно оттук се извозват дълги влакови композиции със златна пшеница, нито късче български хляб на германските фашисти и обирачи!”

В източния край на града, близо до шосето за Бургас, сред малка горичка се гуши скромен паметник, известен на всички като Руският паметник. На това място са погребани повече от 400 души руски войни,

дали живота си за Освобождението на града. Тук, на 24 януари – Освобождението на Карнобат от османско робство и 3 март – Освобождението на България, признателните граждани идваха да полагат цветя. През останалото време тук бе пусто и глухо.

Тук, една вечер в началото на юли, Ганчо Хардалов проведе среща с Иван Захариев – секретар на Околийския комитет на РМС, Петър Пенчев – член на Околийския комитет на РМС, Руси Михов – член на Околийския комитет на РМС и Слав Жейнов – ремсист и уточни, че това е групата, която ще организира и провежда саботажната дейност. Ганчо постави задачите, които стояха пред нея: да организира в Околията съпротивата за износ на всякаква продукция за фашистка Германия. Тъй като Околията е производител на селскостопанска продукция, със всички средства да се води борба за саботирането на износа на зърнени храни. За тази цел да се организира горене на снопите на едрите земеделци и да се забавя вършитбата чрез чупене на вършачките, да се ликвидират складовете за зърнени храни, които заготвят зърното за износ и саботиране на износа на зърното по ж.п. транспорта.

Не беше нужно да убеждава ремсистите. Те отдавна чакаха този час. Още в първите дни след срещата, от седем вършачки, които работеха в Карнобат, четири бяха повредени. Саботажите се извършваха от ремсисти, работещи по вършачките – Слав Жейнов, Стамо Михов, Иванка Костова.

За работата на саботажните групи Иван Захариев разказва:

“Извършването на палежи на снопи и на кой стопанин, беше политически въпрос. Такава оценка се правеше от партийното ръководство. Обектът се определяше от секретаря на Околийския комитет на БРП – Гани Хардалов. Той възлагаше изпълнението на мен. Тъй като няхаме опит, с Гани Хардалов и Петър Пенчев обсъждахме как трябва да изпълним

това на практика.

Петър Пенчев предложи да се пали с топка от памучни парцали, напоени с газ. Първият обект, който беше определен за запалване беше в с. Клинач. Предложих на Гани Хардалов да отида с Руси Михов. Снопите бяха складирани на края на селото. Като отидохме през нощта, заварихме край снопите овчари и овчарчета. Овцете пасяха наоколо. Ние се скрихме в близката царевична нива, но до зори овчарите бяха там и ние бяхме принудени да се върнем. Бях много разстроен и отидох веднага у Гани Хардалов. Той ме разбра. Аз му предложих да отидем втори път.

След няколко дни ми предложи да запалим снопите в с. Барган на собствениците, които живееха в Карнобат. За Барган определих да участва с мен Георги Иванов, тъй като е от същото село. Снопите бяха в два реда в двора на къщата, която беше в края на селото. Подготвихме две големи топки от памучни парцали, напоени с газ, които сложихме във всеки ред. Запалихме първата. Веднага се вдигна голям пламък и целият двор се освети. Казах на Георги да пали втората и да бяга, а аз отидох пред къщата, тъй като бях въоръжен. Никой не излезе и аз побягнах след Георги.

Полето беше цялото осветено. Наложих се да залегнем, докато намалееят пламъците. След това дойде пожарната команда, но всичко бе изгоряло.”

На другия ден началникът на служба “Държавна сигурност” в Бургас – Никола Мандров, щеше да изпрати следната телеграма до Дирекцията на полицията в София: На 21 между 23 и 24 часа в село Барган, Карнобатско, неизвестен злосторник е подпалил на две места кладните на братя Гевренови от същото село. Изгорени са снопи пшеница, ръж, овес, ечемик около 500 кила – 1 кило 5 крини. Загубите възлизат на около 250 000 лв. Наредено е издирване на злосторника.”

Когато на сутринта Иван Захариев запозна Ганчо как е протекла акцията, той много се зарадва, но и дълбоко се замисли.

- Не, така не бива! – рече Ганчо. – За нас, хората са най-ценни. Можеха като нищо да ви хванат. Тия работи трябва да се вършат много внимателно. Трябва да измислим нещо, някакво приспособление, така че пожарът да избухва час-два след като се запалят снопите. Да има възможност да се отдалечим от мястото на пожара.

Иван Захариев:

“Когато анализирах пожара в Барган, направих извод, че има голяма опасност извършителите да бъдат заловени на място. Това ме накара да търся друг начин за палене. Един от вуйчовците ми беше пушач. Използваше за запалване на цигарата прахан. Тайно му взех торбата с праханта. Вътре имаше топки с диаметър 7-8 см. Реших да направя опит. Запалих единия край на едната от топките прахан, а на противоположната страна поставих десетина клечки кибрит. Всичко това избухна със силен пламък. Реших, че това е начинът, който трябва да използваме в акциите.

След няколко дни, по указание на Гани Хардалов, трябваше да запалим снопите в чифлика на братя Нейчеви, който се намиреше край село Зимен. Реших да отида с Димитър Тодоров /Скарфаз/, активен ремсист от същото село. Гани предложи преди да замина за Зимен да се видим в градската градина. На срещата присъстваха Петър Пенчев и Желязко Русчев /фаталната среща/. Поговорихме с Гани Хардалов и Петър Пенчев. Скарфаз ме чакаше накрая на града. Отидохме късно през нощта. Подготвихме три пакета прахан, кибрит и парцали. Поставихме ги на три места в снопите и си тръгнахме за Карнобат. През цялото време се обръщаме да видим дали снопите горят. Когато бяхме вече в Карнобат, видяхме огромни пламъци. Влизайки в квартирата на Скарфаз, чухме сирените на пожарна-

та команда, отиваща към Зимен.

Обект на следващата ни акция бяха снопите на братя Лепкови от Карнобат. Те имаха и собствена вършачка. За провеждане на акцията се уточнихме да бъда аз и Руси Михов.

В същото време се беше върнал в отпуск от армията Васил Михалев. Той ме помоли да го включа в някоя от нашите акции. Предложих му да отиде на моето място заедно с Руси Михов. Дадох им прахан, парцали и кибрит и обясних как да направят факлата. Задачата беше изпълнена. Снопите се запалиха чак, когато те се върнаха в Карнобат.

Макар, че при огледите, полицията не намираше никакви улики за умишлен пожар, тя се досещаше, че това не са случайни пожари, нито пък пожари за мъст, каквито е имало други години в Околията. Сред населението плъзна един виц: "Има договор България да достави на Германия печено жито за кафе, затуй се палят снопите..."

Тези слухове достигнаха и до родителите на Ганчо Хардалов. Те виждаха, че при Ганчо идват младежи, че си шушукат тайнствено, че Ганчо се прибира на разсъмване и със своето родителско сърце чувстваха, че някаква опасност грози сина им.

- Гани, майка, - не изтрая една заран майка му, - нощес са изгорели снопето на Лепкоолу!

- Голяма работа, ти за тях ли ще жалиш? Та те малко ли сиромашки души са изгорили? – отвърна Ганчо най-спокойно. - Като не плащат на ратаите си, като ги лъжат и разиграват, ще им палят снопите, я!

- Разправят, че ги палят комунистите, бре, майка.

- Ти не ги слушай тях, мале. Не давай ухо на такива приказки. Хората си приказват каквото си щат, хорските уста не са чувал да ги зашиеш..."

Палезите на снопи не спряха. Бойната група в село Соколово, под ръководството на Атанас Димов и Теню Бодуров запали снопите на селския чорба-

джия Неделчо Михнев от с. Кликач, складирани в землището на с. Соколово, в местността “Тончо Мезар”. Запалено бе и реквизираното сено в с. Деветак от ремсистите Жеко Колев Дончев, Огнян Танев и Васил Патев.

Счупени бяха вършачките на Терзииванови и на Петко Дерменджиев от град Карнобат, на Илю Иванов Танев от село Хаджиите, в селата Барган, Крушево, Аспарухово.

След вършитбата, бойната група реши да запали складовете за зърнени храни в града, които бяха много стари дървени постройки. След щателен оглед бе изготвен подробен план за акцията. Но властите, уплашени от зачестилите саботажи, наредиха да не се съхраняват зърнени храни в тези складове. Всеки ден житото се извозваше направо на гарата, откъдето се товареше на вагони или се складираше в специални циментови силози, които бяха строго охранявани.

Тогава Ганчо Хардалов замисли саботажи по линията Карнобат – Шумен, по която ден и нощ минаваха дълги ешелони със зърнени храни, продоволствие и снаряжение за германците.

Той научи, че в Карнобат е във ваканция Генчо Мушев, който беше студент по минно инженерство в Братислава. Предложи на Иван Захариев да се срещне с него, за да го запознае с правенето на взривни бомби и други начини за взривяване на складове и ж.п. линнии.

И наистина на няколко срещи Генчо Мушев запозна Иван Захариев подробно с компонентите на взривните устройства, с начина на използването им и взривяване с часовников механизъм, с кабел от разстояние или чрез самовзривяване. Обаче последвалите събития не дадоха възможност да се приложи наученото.

Полицията също не спеше...

Зле започна службата на новия Околийски полицейски началник в Карнобат - Неделчо Марков. Още първия ден, когато седна в просторния си кабинет, на бюрото му “кацна” рапортът за извършения саботаж в с.Барган. Такива рапорти започнаха да идват през ден, през два. “Уф, че размирна Околия – ядосваше се той – как можах да се насадя тука! Да бях отишъл в Беломорието, по-добре. Какво е правил моят предшественик, та е оставил тия комунисти да вилнеят? Защо агентите дремят?

Той извика тайните полицаи Георги Райков, Коста Киров-кучето, и Тодор Рандев и здравата ги наруга.

- Хайде, размърдайте се, господа. Не са случайни нали? Търсете сред ремсистите. Това е тяхна работа. Активизирайте малко агентурата!

Докато Георги Райков беше известен като побойник, а Тодор Рандев като “прост селяндур”, Коста кучето се славеше като умел събирач на сведения, човек с нюх, куче, което постоянно души. Навярно и затова му бяха измислили такова прозвище. Той наистина беше изплел широка агентурна мрежа в града. В гимназията доносници му бяха учениците-легионери Калчо Таушанов, Георги Станчев Радев, Милю Ж. Михалев, като последният редовно му даваше писмени доклади за дейността на РМС и отделни ремсисти в гимназията. Кучето беше завербувал пощальона бай Георги, който му предоставяше писмата на интересуващите го лица за проверка. Атанас Кутиев, Стефан Сакъзов, Жечо Атанасов и Вълко Димитров също му даваха доброволно сведения. Коста кучето “размърда” агентурата си, както му беше наредил началникът, но не се получи нищо. Разкритието стана случайно.

Пеню Караманов, Околийски управител на Карнобат:

“Един ден, в края на август 1941 г., когато си отивах на обяд, ме застигна лицето Никола Димчев, маши-

нист по вършачките. Заговорихме се за палезите на снопи. Чувам – рече той, че едно момче от Русчевите, ученик, ходело да обикаля по харманите...”

Това е достатъчно за умния и хитър Околийски управител, запасен майор. От Русчевите ученик е Желязко, само той е комунист, изключен от гимназията за комунистическа дейност.

Нататък е лесно. Пеню Караманов съобщава “откритието си” на Неделчо Марков, а той от своя страна нарежда на Коста - кучето да арестува Желязко Русчев. До вечерта Желязко Русчев и Иван Клинков, който е едва 15-годишен, са вече в кауша на Околийското полицейско управление.

Започват изтезания над задържаните:

Тогор Рангев:

“През лятото на 1941 г. през м. август се извършиха палезите на снопи в следните села: Барган, Кликач, чифлика “Скендерлий”, гр. Карнобат и други. Първият пожар беше в с. Барган. Бяха задържани около 10-12 души, между които бяха Желязко Русчев, Вълчан Тодоров, Димо Христов и др. Още от първия разпит на Иван Клинков, без много бой и тормоз, призна, че действително е имало нареждане да се палят снопи от комунистите и на тази работа бил организатор Желязко Русчев. Желязко не признаваше. Тогава му вързахме ръцете, прекарахме една пръчка през краката му и го качихме на два стола и пръв започнах да го бия с една тънка дрянова пръчка по ходилата на краката. След това започна да го бие Георги Райков с една гума. Казахме му, че Иван Клинков е признал всичко. Тогава и Желязко Русчев призна, че действително са извършени палежи на снопи, но той лично не е участвал”.

Георги Райков:

“Участвах в нанасяне на побой на около 10-12 души; побоищата нанасях с гума или тояга по краката на задържаните...”

Той скрива например, че докато е бил задържани-

те, непрекъснато повтарял: “Ганчо Хардалов сега е в София, яде руските рубли, а вие, машините, ще ядете дървото.”

Последваха нови арести – всичко 12 души.

28 август – Голяма Богородица. В онези години това беше голям празник. Ден, в който се отдава почит на умрелите – голямата задушница, всеки, където и да се намираше, бързаше да се прибере при близките си, за да се поклони пред тези, които ги няма вече между живите.

Така постъпваха вярващите. А комунистите използваха такива празници за конспиративна работа.

На този ден беше насрочена районна партийна конференция в с.Сунгурларе. Към обед Ганчо Хардалов и Костадин Велев, който беше дошъл от с. Лозарево в Карнобат, взеха автобуса за Сунгурларе. По конспиративни съображения те слязоха в с. Горица и петте километра до с. Сунгурларе изминаха пеша. Отседнаха в дома на Михаил Рачев, другар и бивш съученик на Ганчо. Привечер заедно със съпругата на Рачев те излязоха на разходка из селото. На легионерите Господин Гошелиев, Иван Гуров и Иван Абалиев им направило впечатление наличието на “много комунисти” в селото и те съобщили на селския полицай Васил Христов Стоянов, че “комунистите нещо са се разшавали”.

На конференцията трябваше да присъствува Дончо Димов, член на Окръжния комитет на партията в Сливен. Но по непредвидени причини той закъснява и срещата между него и Йордан Христов, изпратен от секретаря на партийната организация в с. Сунгурларе Куни Трошанов да го доведе, не се е състояла. Към 10 часа вечерта Костадин Велев решава, че конференцията няма да се състои, че се отлага и той си тръгва за село Лозарево. Малко след като той си отива, пристигнал Дончо Димов.

Конференцията се провежда в дома на Иван Ванге-

лов. Поканените участници – Ганчо Хардалов, секретар на Околийския комитет на партията в Карнобат и секретарите на някои селски партийни организации от северния край на Околията, трябваше да докладват как се изпълнява решението на Политбюро от 24 юни за подготовка за въоръжена борба. Представителят на Окръжния комитет остана много доволен от извършеното в Карнобатската околия и по-специално от извършените саботажки. “Де да бяха всички организации такива! – възкликна той. – На германците и техните слуги щеше да им стане горещо”. Ганчо не скрива, че сред някои другари, главно по-старите партийни кадри, е настъпило известно униние от победите на германската армия, свили са се, изразяват макар и не открито несъгласие с решението на Политбюро, считат, че е много рано да се пристъпи към подготовка за въоръжена борба, че така само ще се дадат излишни жертви... На Дончо Димов не бяха нови тези “теории” и не му беше трудно да ги обори, още повече, че всички присъстващи намираха възприетия курс за единствено правилният. Дончо Димов дава някои нови указания във връзка с подготовката за въоръжена борба, за предпазване на партийните кадри, заплашени от арест, и с това конференцията приключва. По един, по двама, участниците напускат къщата на Иван Вангелов.

На улицата полицаят Васил Христов Стоянов, който слухти из селото след предупреждението на легионерите, се натъква на Дончо Димов и Йордан Христов и поисква да ги арестува. Дончо Димов ловко се отскубва. Полицаят се нахвърля върху Йордан Христов и започва да го бие и дърпа към участъка. Йордан Христов се отскубва от него и побягва. Полицаят стреля по него и го ранява леко по рамото, но не успява да го залови.

Ганчо научава за случилото се едва на другия ден сутринта от Михаил Рачев, при когото беше преспал. Веднага той си тръгва пеша за Карнобат. По пътя,

между Мъдрино и Карнобат, той забелязва един кабриолет, който с голяма скорост приближава към него. Веднага той свива настрани и заляга в едни високи царевичи. Когато кабриолетът приближава, той вижда в него Пеню Караманов и Неделчо Марков, придружени от двама цивилни полицаи. Те бързат за Сунгурларе, за да разследват инцидента. Ганчо изчаква свечеряването и се прибира в града. На стотина метра от дома си той среща сестра си Жейка, която разтревожено му казва:

- Бате, Желязко и Иван са арестувани! Идва Коста кучето да те търси у дома. Каза да се обадиш в Околийското...

Ганчо се изненадва от съобщението, но дълго не се колебае:

- Коста-кучето ще има да чака... А на нашите кажи да не се тревожат за мен! Няма да си идвам в къщи. Книгите пренеси веднага на сигурно място, направете с тате скривалище в яхъра. Остави само някои непотребни, колкото да се заблуди полицията, като дойде да прави обиск.

От този ден – 29 август 1941 година – изпълнявайки указанията на ЦК на партията – всички партийни членове, които са заподозрени от властта или заплашени от арест, да преминат в нелегалност – Ганчо Хардалов поема трудния, но славен път на нелегален партиен функционер.

VIII. НЕМИЛ-НЕДРАГ

Няколко дена Ганчо Хардалов се укрива в Карнобат – у Тончо Ганев, Васил Кратунков, Драго Ненков, Господин Нанев и Харалампи Жечев. Междувременно става ясно, че някой от задържаните ремсисти е направил самопризнания и полицията усилено търси Ганчо като инициатор и организатор на саботажите. Извършен бе обиск в дома на Ганчо, при който бяха иззети само две тетрадки с водени записки от прочетени книги. Останалите книги бяха прибрани на “сигурно място”, както беше заръчал Ганчо. Да се стои при това положение повече в Карнобат, където всички го познават, беше неразумно. Необходимо беше да замине за Сливен и се постави на разположение на Окръжния комитет.

По това време Пенко Ганев, който служи като войник в Сливен си беше в домашен отпуск. На него Ганчо заръча да го изпрати да гарата. “Ти си войник и няма да прави впечатление – рече му Ганчо. – Пък ако се наложи нещо... имаш оръжие”.

Стамо Михов:

“В началото на септември 1941 г. Пенко Ганев ми каза вечерта, към 8 часа, да бъда в градската градина. Отидох на определеното място. Пенко ми съобщи, че на нас двамата е възложено да организираме заминаването на Ганчо Хардалов за Сливен.

Като стигнахме гарата, Пенко ме изпрати да

извадя билети, а той се запъти към големия орех до изгорялата мелница, където имаше среща с Ганчо. Каза ми, че ще ме чакат до магазинерията на сточна гара. Извадих билета и след малко пристигна влакът. Преминах през вагоните да видя има ли някой карнобатлия, който познава Ганчо. Не видях такъв. Тогава слязох от последния вагон и отидох при Ганчо и Пенко, които ме чакаха на определеното място. Дадох на Ганчо билета, казах му, че във влака няма познати. Той се сбогува с нас и се качи на влака. Както разбрах после от Пенко, благополучно пристигнал в Сливен”.

Ганчо навреме се измъкна от Карнобат. Съществуваше голяма опасност той да бъде заловен, тъй като още нямаше уредени нелегални квартири със скривалища нито в града, нито в селата.

Полицията широко разгласи, че се търси опасния конспиратор Ганчо Хардалов. Издаде специален бюлетин с неговия лик и го разпрати из цялата страна. На този, който съобщи къде се намира или го залови, беше обещана голяма награда. На всички кметове в Карнобатската околия беше разпратена телеграма със следното съдържание:

“По сведения в района ви се укрива нелегалният Ганчо Хардалов от град Карнобат. Същият е тежко въоръжен с пистолет и бомби. Същият е много решителен, смел и безстрашен. Вземете мерки за залавянето му.”

В Сливен известно време Ганчо се укриваше в дома на Александър Атанасов. Ганчо и бай Сандо бяха близки другари и съратници от доста години. Бай Сандо беше работел в Карнобат, а и сега като технически секретар на Окръжния комитет на партията, на негово име Ганчо изпращаше събрания членски внос от Околийската партийна организация както и цялата кореспонденция. В дома на бай Сандо

по това време се намираше и циклостилът, на който Окръжният комитет печаташе нелегалните материали. Съществуваше голяма опасност от провалянето на тази ценна квартира, ако полицията попаднеше на дирите на Ганчо. Но можеше ли милозливото сърце на бай Сандо да остави своя обичан другар без подслон.

По това време положението на Окръжната партийна организация в Сливен беше много тежко – беше станал провал и почти целият Окръжен комитет на партията, начело с неговия секретар Иван Грудев, беше минал в нелегалност. Освен това на Сливенската Окръжна партийна организация беше възложено да се грижи за някои от дошлите от Съветския съюз парашутисти и подводничари. Нелегални квартири много трудно се намираха.

Ганчо поиска среща с Иван Грудев, за да се постави на разположение на Окръжния комитет на партията. За Александър Атанасов, който беше в постоянна връзка с Иван Грудев, не беше трудно да устрои такава среща.

Срещата се състоя на 11 септември 1941 г. към 3 часа след обед в лозята на новоселския боаз, на около 300-400 м. от Маринковия склад.

Най-напред секретарят на Окръжния комитет на партията разговаря насаме с Александър Атанасов по някои организационни въпроси. Когато бай Сандо го запита какво да прави с Ганчо, той му каза: “Не бива да остава повече при тебе”. А на въпроса на бай Сандо: “А къде ще отиде”?, Грудев отговори: “Ще видим, това не е твоя грижа”.

След това Иван Грудев също насаме разговаря с Ганчо Хардалов. Обрисова му тежкото положение с квартирите в града и му каза, че не бива да остава повече у бай Сандо, тъй като може да бъде провален. Обещава да изпрати след няколко дена човек, който ще го вземе от бай Сандо и ще го отведе в друга, по-

сигурна квартира.

И наистина, няколко дена по-късно, една вечер, при бай Сандо дойде един другар, който се назова Понката – бъдещият командир на Сливенския партизански отряд №1 Панайот Стефанов, който отведе Ганчо у дома си.

Налагаше се Ганчо често да сменя квартирите си: укриваше се у Иван Филипков и Петър Николов от Сливен, по сливенските села, в Твърдица, на Кортенските бани и другаде.

Генерал Петко Николов:

“Когато веднъж отидох в Сливен за връзка с Комитета и получаване на нелегални материали, Михаил Атанасов ми каза, че трябва да се срещна с Иван Филипков от с. Малко Чочовен. Срещата стана в Клуцхор. Филипков ми съобщи, че трябва да отведа един другар в Твърдица, за да се укрие. Другарят беше Ганчо Хардалов, секретар на Околийския комитет на БКП в Карнобат. Полицията го търсеше във връзка с опожаряването на снопите в Карнобатския район.

След вечерята у дома отидохме в квартирата на Петър Николов. Тук продължи започнатия у дома разговор за квартирите, които можехме да използваме в Твърдица. Оказа се, не било толкова лесно да се намери убежище на нелегални. Нашият гостенин се оплака, че не е добре със здравето. Решихме да му уредим лечение. Настанихме го в Кортенските бани, в хотела на Петър Калъпчиев...

Три дни след боя в местността “Мерджелица”, при който загинаха завърналите се от Съветския съюз политемигранти Атанас Дамянов и Иван Кирев, в един часа следобяд отидох при Ганчо Хардалов в с. Баня. Съобщих му новините, като главно се спрях на престрелката с пристигналите от Съветския съюз политемигранти. Хардалов ме изслуша внимателно. Не задаваше въпроси. Той бе спокоен и уравновесен човек. Анализираше задълбочено обстановката и не

бързаше да взема решение. Този млад мъж, едва навършил двадесет и шест-седем години, изглеждаше премъдър за възрастта си. Животът и борбата бяха изваяли от него зрял политически ръководител. Като му казах всичко, каквото знаех и каквото представляваше интерес за него, той отсече:

- Благодаря много за грижите и помощта, която ми оказахте, а сега трябва да се разделим. Смятам да отида в Сливен, да се свържа с Комитета, а след това – каквото наредят! Партийните указания са всеки да бъде в своя край и там да работи”.

Ганчо не можеше да бездейства, да се скрие и нищо да не върши. Той беше човек на делото. Не за това беше минал в нелегалност. Решението на ЦК изискваше нелегалните да се включат активно в партийната работа. Отново се срещна с Иван Грудев и решиха предвид на тежкото положение в Сливен, да отиде в Бургас и потърси връзка с Окръжния комитет. От войника Йовчо Петков, от с.Каблешково, Поморийско, който беше войник в Сливен заедно с Пенко Ганев, Ганчо получи няколко адреса на ученици-ремсисти в Бургас, които можеха да го свържат с партията.

Ганчо замина за Бургас и се настани в квартирата на Вангел Тръпков, ученик-ремсист. След няколко дни той успя да си уреди среща със секретаря на Окръжния комитет на партията Михаил Пройков, когото Ганчо познаваше от времето, когато Карнобатската партийна организация се числеше към Бургас. Ганчо не знаеше тогава, че Пройков отдавна вече служи на полицията и е виновник за много провали. Пройков снабди Ганчо с фалшива лична карта №63, на името на Цветан Иванов Димитров, общ работник, роден на 28.IV.1916 г. в с. Присъд, община Дюлгерска, даде му един пистолет-нагант № 4587, който се оказа повреден и го отпрати да си върви. Напразно Ганчо настоя да остане на разположение на Окръжния комитет, да

му се възложи някаква работа. Пройков решително се противопостави.

Пенко Ганев:

“От тази среща Ганчо се върна много разтроен. Той ругаеше Пройков, наричаше го с какви ли не имена. “Тоя човек не ми харесва. - повтаряше той. - Не е чист човек. Имах впечатлението, че през цялото време, докато бяхме заедно, ни е следял някой. И защо ме отпрати? Не знае ли решението на ЦК, че трябва да остана в родния си край и да се включа на работа”.

Може би Ганчо беше първият, който се усъмни в Михаил Пройков...

И се оказа, че Ганчо е бил прав. Както фалшивата лична карта, така и пистолетът са били дадени на Михаил Пройков от Косю Владев, инспектор на държавна сигурност при Областното полицейско управление в Бургас. Благодарение на тази лична карта полицията е можела всеки момент да арестува Хардалов, чакала е само сгоден случай, при това без да разконспирира своя ценен агент. Това беше напълно в стила на Косю Владев, хитър и опитен полицай, с близо десетгодишен стаж в борбата срещу комунистите в Бургаска област. Той никога не арестуваше всички участници в една разкрита конспирация, оставаше един-двама “за мая”. Постигаше двойка цел: или тия един-двама неарестувани биваха заподозрени от другарите си и изолирани, или след време от тях се раждаше нова конспирация, която ще бъде разкрита пак от него – нова слава за вездесъщия полицай.

Ганчо се върна в Сливен и отново отседна при Панайот Стефанов – Понката. Често пъти спеше в колиби по лозята и в изоставени постройките, когато съществуваше опасност от блокада, прескачаше до Твърдица, където имаше една далечна братовчедка, криеше се при един приятел в Стралджа.

Вечерта, на 30.IX.1941 г., Сливен се оказа под пълна

блокада. Ганчо не беше в града, беше в Твърдица. Но за нещастие същата вечер секретарят на Окръжния комитет Иван Грудев слязъл в града по някаква работа и попаднал на засада. Опитал се да избяга, но не успял. Тежко ранен, той бил заловен. Опитал се да се самоубие, но безуспешно. Откарали го в болницата, на полицията им трябвал жив.

Залавянето на Иван Грудев беше нов тежък удар за Сливенската партийна организация. Макар, че не последваха нови арести – Иван Грудев не беше направил никакви разкрития – неговата липса се чувстваше дълго време.

През този тежък период от живота си, Ганчо попада в много опасни ситуации, от които умело се изплъзваше, проявявайки много самообладание, смелост и безстрашие.

Една сутрин, когато пътувал от с. Голямо Шивачево за Сливен по пътя го застигнал камион, пълен с въоръжени до зъби полицаи. Ганчо веднага съобразил, че могат да го спрат и арестуват. За да не даде повод за някакви подозрения, той застанал на сред пътя и вдигнал ръка. Камионът спрял. На полицейския началник Ганчо се представил за учител от с. Голямо Шивачево. Казал му, че отивал на училищна конференция в Сливен и много бързал. Помолил да му разреши да се качи на камиона, за да стигне навреме. Полицейският офицер се съгласил.

Ганчо се наместил удобно между полицаите и веднага повел разговор с тях. Попитал ги къде отиват.

- Гоним Михаля ! – сърдито и недоволно отвърнал един от полицаите. – Оназ вечер цяла нощ мръзнахме в сливенските лозя да дирим някакви нелегални, а днес ги гоним из Балкана...

Ганчо нито знаел, нито подозирал за блокадата в Сливен.

Друг път в с. Стралджа, Ямболско, Ганчо попаднал на блокада. Веднага прескочил през един плет и

залегнал между слънчогледите в двора. След най-щателно претърсване, блокадата била вдигната и полицаите се качили на влака за Ямбол, Ганчо се качил в същия влак и пътувал с тях до Зимница. Оттам продължил за Сливен.

Един ден в сладкарница в Бургас, където Ганчо имал среща с Михаил Пройков, влезли полицаи и започнали проверка на личните карти. Едва тогава Ганчо забелязал в сладкарницата и един legioner от Карнобат, който го познавал и знаел, че полицията го търси. Ганчо сложил едната си ръка в джоба и така изгледал legionera, че оня нищо не посмял да каже на полицаите. Очите на Ганчо го предупреждавали: "Първо тебе ще пречукам..." Нахлупил каскета над очите си, той спокойно си подал фалшивата карта. Проверката минала благополучно.

Тежкия нелегален живот, съпроводен с глад, недоспиване, студ и влага, се отразява твърде зле върху здравето на Ганчо. Болестта му отново се обажда. Зимата приближава, изгледите за намиране на сигурна и спокойна квартира все повече намаляват, поради честите провали и много нелегални в Сливен. Тогава Окръжният комитет на партията реши Ганчо да замине за София, където да прекара зимата и укрепи здравето си.

Пенко Ганев даде на Ганчо адреса на своя брат Тончо, който учеше в София в курсовете на свещеник Михайлов и се подготвяше за изпити като частен ученик. Същевременно той написа писмо на Тончо да чака гости. От своя страна Александър Атанасов му даде два адреса – на брат си Никола Атанасов и на Димо Димов, от Карнобат, който работеше като общарски работник в София.

На 2.XI.1941 г. Пенко Ганев се завърна от Карнобат, изпратен там от Ганчо Хардалов, за да предаде някои указания на Боню Иванов, оставен да го замества. Пенко донесе на Ганчо топли дрехи, мед и пари от родителите му. Привечер Пенко се прибра в казармата,

а Ганчо отпътува за София.

Александър Атанасов:

“Същата вечер, ние с Ганчо, се отправихме за гарата. Огледах перона, за да видя дали има агенти, извадих билет и Ганчо се качи на влака и благополучно отпътува за София. Аз, завръщайки се в работилницата, бях предупреден от бай Яни фурнаджията, който успя само да отвори за миг вратата на фурната да ми каже: Бягай, полицията те търси”. Но вече беше късно. Четирима цивилни и униформени полицаи се нахвърлиха върху мен с pistolетни удари по главата. Сложиха ми белезници на ръцете и ме откараха в комендантството. Арестуваха и бай Яни и 12-годишното му момче Маринчо, когато преди това той беше пратил в квартирата ми да ме предупреди.

По една щастлива случайност не завариха в работилницата войника Пенко Ганев и нелегалния Ганчо Хардалов. Нарушението на конспирацията щеше да ни струва скъпо”.

Пенко Ганев научи за арестуването на Александър Атанасов още на следния ден. Веднага той написа затворено писмо на брат си Тончо, с което му заръчваше да предупреди Цецо /Цветан – нелегалното име на Ганчо – б.а./ “да не пише на оня човек, който го изпрати”. След няколко дена, на 7 ноември, той изпрати второ писмо на брат си, този път отворена пощенска картичка, в която пишеше:

Др. братко.

“Получих писмото ти, но не ти отговорих досега, тъй като чаках да дойде Цецо при теб, за да се разберете двамата. Но братко, има нещо по-интересно: аз ти писах едно затворено писмо, с което исках да предупредя Цецо да не пише на оня човек, който го изпрати. А именно, че той е провален сега. Ако не си получил онова писмо, щом получиш тази картичка, ще предупредиш Цецо и ще му кажеш, че има такъв голям късмет, какъвто до сега не е имал никога през

живота си. Ще му пиша всичко по-подробно, ако ми се обади. А за теб, братко, ще се уреди работата след няколко дни.

Сега довиждане и привети! Пенко.”

В онези години софийският квартал Лозенец беше едноетажен. Целият хълм, чак до билото, където се извисяваше старият дъб, под който е обичал да седи дядо Вазов и да сърцецава София, беше осеян с малки еднокатни къщурки, клекнали на припек сред големи дворове, потънали в зеленина и цветя.

Тук, на малката и стръмна уличка “Синчец” №9, в една такава къщурка бяха наели стая под наем Петър Пенчев – Левски и Христо Тодоров. Петър следваше право, а Христо – агрономство. Двамата бяха близки другари от ученическите си години в Карнобат. Живееха в пълна хармония и разбирателство.

Квартирата беше много удобна за студенти – тиха и със сравнително нисък наем. Хазаинът, дядо Тодор Апостолов, живееше сам, жена му го беше напуснала преди много години, а единствената му дъщеря се беше омъжила за някакъв си “хаймана”, когото старецът не искаше да види. Макар че отдаваше единствената си стая под наем, а сам той спеше на един дървен миндер в кухнята, дядо Тодор не можеше да бъде обвиняван в скъперничество. Напротив, той беше щедър и великодушен човек. Не само, че никога не напомняше за наема, който квартирантите му често не плащаха навреме, но и често ги гощаваше с фасул, гъби, плодове и компоти – любимата храна на стареца, който беше заклет вегетарианец. Студентите оставаха с впечатлението, че дядо Тодор даваше единствената си стаичка под наем, не за да прибавя нещичко към мизерната си пенсия на бивш работник печатар, а за да не бъде сам, да си има живинка, защото на тези години няма по-страшно от самотата.

Един ден, в началото на ноември 1941 г., Тончо Ганев доведе Ганчо Хардалов в тази квартира. Петър

и Христо радушно го приеха за свой “съквартирант”. Е, вярно, стаята е малка, няма място за още един креват, но едно от леглата е широко и на него могат да спят двама. Не възрази и дядо Тодор, не поиска дори увеличение на наема. От пръв поглед му допадна Ганчо – по-възрастен е от тези “момчетии” Петър и Христо, дето се фукат пред ученичките от Търговската гимназия като се мият сутрин, в тоя студ, голи до кръста на чешмата в двора. Новият е по-сериозен, улегнал, умен, “ще си разбираме от приказката”.

Ганчо се регистрира адресно у дядо Тодор под името Цветан Иванов Димитров – с фалшивата лична карта, дадена му от Михаил Проиков. Пред хазаина си минаваше за студент-философ, завършил семестриално, комуто остават още няколко изпита. Така може да оправдае стоенето си по цял ден въкъщи – зубри за изпити усилено. За по-голяма достоверност той съумя да преправи умело една стара студентска карта на Петър и с нея се легитимира пред дядо Тодор, който и не подозираше, че в дома му се укрива нелегален партиен функционер, търсен от полицията.

Ганчо беше изпратен в София, за да укрепи здравето си, да изкара зимата и напролет да се завърне в Карнобат и оглави въоръжената борба. За тази предстояща борба той мислеше и работеше през целия си престой в София. Макар и далеч от родния край Ганчо нито за момент не прекъсна връзките си с партийната организация в Карнобат, продължаваше да се интересува от нейната дейност и да я ръководи. Той установи конспиративна квартира в дома на Недялка Георгиева, от с. Глумче, Карнобатско, която живееше в София, на ул. “Клокотница” №48 и работеше като зъботехничка. Тук той се срещаше с пратеници на Околийския и Окръжния комитет на партията, получаваше указания, даваше инструкции, получаваше и изпращаше кореспонденцията си. По Петър Пенчев,

Тончо Генчев, Христо Маргаритов, Недялка Георгиева и други, Ганчо редовно изпращаше указания и инструкции до другарите от Околийския комитет на партията в Карнобат – Боню Иванов, Димитър Черкезов, Васил Кратунков, Стефан Николов, Вълю Тончев, Байчо Пенев, Жечо Алексиев. В тях той настояваше да не отслабва подготовката за въоръжената борба – да се събират пари, да се набавя оръжие, да се изграждат скривалища и главно – да се укрепват партийните и ремсови организации в града и селата, да се окопаят те сред масите, да се разясняват политическите събития, предавани превратно от фашистката преса и радио, да не намалява вярата у хората в крайната победа на Съветския съюз. Оценявайки силата на печатното слово, той стигна до идеята да се организира нелегална печатница в Карнобат, в която да се печатат позиви и осведомителни бюлетени за хода на военните действия на Източния фронт, изготвяни по новините, предавани по радио Москва и радиостанция “Христо Ботев”, както и да се препечатват статии и други важни информации от в. “Работническо дело”. За тази цел той изпрати Тончо Ганев в Карнобат със задачата да приготви скривалище за печатницата в собствения си дом, като му начерта план и даде подробни указания какво да бъде направено. А щом бъде готово да се обади на Васил Кратунков да прати писмо на балдъзата си Недялка Георгиева в София, че “обувките ѝ са готови и може да си ги вземе”. Ганчо нареди на другарите от Околийския комитет да съберат и му изпратят пари за закупуване на пишеща машина и циклостил като “се попритиснат адвокатите”. /Има се предвид адвокатите комунисти – Стефан Бакърджиев, Драгни Станчев, Тодор Белчев, Никола Русчев, Христо Здравчев и др. – б.а./

Ганчо “четеше за изпити” по цял ден, но щом се мръкнеше, излизаше “да се поразтърче малко, да подиша чист въздух”, както казваше на дядо Тодор.

Това беше времето на конспиративните срещи. Под прикритието на тъмнината, той се срещаше с ремсисти и комунисти от Карнобат и Околията, които учеха или работеха в София. Той издири и установи връзки с Димо Димов, Никола Атанасов, Дончо Дядов, Желю Генев, Христо Маргаритов, Панайот Райков, Иван Балтаджиев, Руси Хаджиев, Тодор Иванов, Минчо Димитров, Слави Кунчев, Драган Стойчев Драганов, Моис Декало и други, които лично познаваше. Някои от тях, заедно с него трябваше да се завърнат в родния край и да станат ядрото на бъдещия партизански отряд в Карнобатско. Подготовката трябваше да започне отсега – да се набавя оръжие, да се приготвят раници, туристически обувки, подходящи дрехи...

Беше в началото на ноември 1941 г. София осъмваше в бяла лепкава мъгла, която се вдигаше за няколко часа на обед, за да се спусне отново привечер още по-гъста и студена.

В един такъв неприветлив ден на пътната ни врата на ул. “Братя Миладинови” 31, където живеех с родителите си, се позвъня. Каква беше изненадата ми, когато майка ми въведе в стаята Петър Пенчев. Да, Левски, нямаше грешка. Същият – мургав, набит, с бухнала черна коса и вечната усмивка на уста, която разкриваше два реда едри бели зъби.

С Левски не бяхме се виждали кажи-речи близо година. В началото на август предишната година, той ме намери на същия адрес – искаше да му услужа с някои учебници по латински език. Беше завършил реалната гимназия в Карнобат и искаше да следва право. Но за да бъде приет в Юридическия факултет трябваше да положи изпит по латински език. Левски знаеше, че аз бях минал по същия път и затова идваше при мен. Беше дошъл в София да учи латински в курсовете на свещеник Михайлов. През деня, за да се издържа, работеше като общ работник по постройките, а вечер ходеше на уроци. За месец-два

трябваше да усвои това, което учениците-полукласици изучаваха в гимназията за пет години. Но Петър беше упорит, твърд като камък, нали на латински Петър значеше камък. Умората тегнеше на очите му, клепачите неволно се затваряха, главата клюмаше на чина, но урокът трябваше да се следи внимателно, да се записва всичко. А след това до късно в бараката, в която живееше, трябваше да спряга, докато заспи, трудните латински глаголи, да превежда откъси от речите на Цицерон против Кателина...

Същата есен Петър се записа в университета. Постоя в София още месец, докато се опознае с колегите си и намери някой, на когото да остави студентската си книжка за заверка, и си замина за Карнобат. Не можеше да остане в София, нямаше кой да го издържа, трябваше да работи, да посъбере някой лев, за да учи. А в Карнобат имаше работа – в Районния кооперативен съюз, където беше работел и преди.

Оттогава не бяхме се виждали. Сега седеше пред мен в малката душна стаичка и не можехме да се нарадваме на новата ни среща. След обичайните в такива случаи “Как си?”, “Какво ново?”, “Какво правиш?”, “Как са другарите?”, Петър се усмихна дяволито и рече:

- Имаш много здраве от Гани! Иска да те види.

Изтръгнах. Гани? Моят кумир, моят идеал, човекът, който ми беше посочил пътя на житейската правда, на борбата за по-добри бъднини, човекът, когото обичах повече от брат... Не бях го виждал от зимата на 1940 г., от онези злощастни парламентарни избори, когато се простуди и разболя. Отвреме-навреме от мои съграждани-карнобатлии научавах по нещичко за него. Знаех за палежите на снопи, за арестите, за това, че той е минал в нелегалност, но че е в София и скоро ще го видя, това и не предполагах. Това беше за мен голяма и радостна изненада.

- Къде? Кога? – запитах нетърпеливо аз.

- Довечера, в седем, до канала пред Търговската гимназия в Лозенец.

Целия ден живях в радостна възбуда. Много преди определеното време вече бях на уреченото място. Мъглата с плътна пелена бе обвила всичко наоколо – къщи, дървета, улици. Не се виждаше нищо на петдесетина метра. Време удобно за конспиративни срещи, само да не беше толкова студено и противно – влагата и студът пронизваха до кости.

Разхождах се нетърпеливо напред-назад, спирах за миг зад някое дърво и пак тръгвах. Не знаех какво да правя, как да се държа, страхувах се, не за себе си, разбира се, че с държането си мога да привлека вниманието на някой агент. Мъчех се да играя ролята на влюбен, който нетърпеливо чака своята възлюбена. Не зная колко успешно, но за щастие, минувачите бяха много редки. Минутите ми се струваха часове...

Часовникът на Търговската гимназия отмери седем удара, които заглъхнаха в нощта. Миг след това, зад ъгъла на една малка уличка, се зададе силуетът на мъж. В тъмнината и мъглата не можеше да се различи кой е, но по походката, не, по-точно със сърцето си разбрах, че това е той, Ганчо. Забравил всякаква конспирация, аз забързах към него. Не, не съм се излъгал. Ганчо! Прегърнахме се насред улицата като другари, които дълго не са се виждали.

Дълго бродихме с Ганчо по малките и тесни улички на Лозенец. Бъбрехме непрестанно, припомняхме си случки и събития от недалечното минало, и се връщахме отново и отново на войната, на борбата, която предстоеше. Ганчо беше добре информиран за хода на военните действия на Източния фронт и изразяваше увереност в близката победа на Червената армия.

Законите на конспирацията не ми позволяваха да го попитам къде живее, има ли удобна квартира? Ако трябва, сам ще ми каже. Казах му само, че при нужда винаги може да разчита на мен, на нашия дом. Тогава

някак си свенливо Ганчо ме попита дали мога да му намеря купони за хляб, едно одеяло и малко пари. Обещах. На раздяла ме помоли да му купя от някой билкарски магазин жълт кантарион. Сърцето ми се сви. Знаех за какво се използва тази билка... Значи, коварната болест все още не го е оставила...

С Ганчо се срещяхме почти през ден. И тези дни бяха едни от най-щастливите в моя живот, макар че над тях тегнеше сянката на опасността да бъдем всеки миг арестувани. Сега той идваше у нас. Както някога, през ученическите ми години, когато не излизах от тях. Пак играехме на шах, пак беседвахме с часове по най-различни въпроси, споделяхме впечатления от прочетени книги, разговаряхме на есперанто. Разхождахме се по тъмните софийски улици, бродехме из неосветните алеи на Борисовата градина, осмелявахме се да се изкачим на Витоша или Люлин. Ходехме на кино като влизахме в салона малко след като почне прожекцията и излизахме малко преди края на филма, за да не ни види някой познат. Бяхме млади и навярно малко самонадеяни, та на два пъти го заведох на вечеринка в Еврейския народен дом. Но най-често срещите ни бяха, така да се каже, работни – изпълнявах някои негови поръчения, обикновено да го свържа с някой другар-карнобатлия, да го уведомя за уредената среща, да му набавя нещо, да му предам някоя книга, вестник, партийна инструкция или позив.

Ганчо ходеше винаги изрядно облечен. Носеше дълъг, в унисон с тогавашната мода, балтон, тъмносин, във вътрешния джоб на който държеше зареден пистолет. Костюмът му беше от фин английски сив плат на раета, ризата – синя, поплинена, със сменяща се яка. Връзката и бомбето му бяха масленозелени. Денем носеше затъмнени очила без диоптри, за да не бъде разпознат. Не се боеше от полицията. Не само защото беше смел и неustraшим. Не и от самонадея-

ност. Просто вярваше в своята лична карта, която в края на краищата го подведе. Той и не подозираше, че именно личната карта е оня невидим полицейски шпионин, който го следи неотлъчно. Веднъж го запитах какво би направил, ако се опитат да го арестуват. “Жив няма да им се дам!” – беше краткият му отговор, който той изрече без всякакво колебание. И аз не се съмнявах, че ще го направи, защото между неговите думи и дела имаше пълно покритие...

Веднъж споделих с Ганчо, че искам да го запозная с една моя другарка – ремсистка.

- Каква е, може ли да ѝ се вярва? – запита той.

- Отлична девойка! – отвърнах без колебание аз.

Запознах ги. Момичето се казваше Жули Коен, бяхме в една ремсова група към Еврейското читалище в квартал Ючбунар. Беше изключително красива девойка на около деветнадесет години. Имаше големи кафяви очи, които гледаха усмихнато и доверчиво. Очи на дете, или по-точно очи на кошута – златистокафяви, големи, топли и добри. Над тях се виеха като венчета дебели тъмни вежди, които ги правеха още по-големи и изразителни. Косата ѝ – светлокестенява като водопад се спущаше над крехките ѝ рамене и скриваше две малки розови ушенца – същински морски раковини. Челото ѝ бе леко изпъкнало, умно, гладко. Устата ѝ – малка, с красиво очертани плътни червени устни – напомняше на току-що измита от дъжда ягода. Когато се усмихваше, а това беше естественото ѝ състояние, се разкриваха два реда снежнобели зъби. Като завършек на тази красота, стоеше една малка, колкото лещено зърно кадифена бемка на лявата ѝ буза, която ти се искаше да пипнеш, да погалиш. На ръст не беше висока, може да се каже дори ниска за днешните ни представи, но стройна, с тънка талия и добре развит бюст. Приличаше на крехка порцеланова статуетка, но жива, одухотворена. И цялата тази красота беше естествена, неподправена – нито грам червило или

фон дьо тен, нито капка одеколон или дезодорант. Тя ухаеше на мляко, на чистота, на свежест, на дете. Но не само външността ѝ бе красива. Тя имаше и красива, възвишена душа. Беше безкрайно добра, жалостива, отзивчива, сърдечна и общителна. И същевременно – смела, безстрашна, твърда и непреклонна. Жули беше душата на нашата ремсова група и компания, първа не само във всички акции, които тогава провеждахме – събиране на пари, дрехи, продукти и медикаменти за политзатворниците и концлагеристите, писането на протестни писма и лозунги, разпространението на позиви и т.н., но и в песните и танците, в декламациите и игрите – нещо такова присъщо и необходимо на младите...

За кратко време Ганчо и Жули станаха най-добри приятели. Срецахме се тримата у нас или у Жули /понякога идваха и Петър и Христо/, ходехме на кино, разхождахме се из Борисовата градина, изкачвахме се на Витоша или Люлин, и дълго разговаряхме. Поточно говореше Ганчо, а ние слушахме. Жули беше във възторг. За първи път в живота си срещаше такъв умен и начетен другар, толкова смел и решителен. В нейните очи той беше герой – нелегален, когото грози тежка присъда, организатор и ръководител на бойни групи, професионален революционер. Тя сама поиска да му пере и глади дрехите, точеше му баници, приготвяше най-различни лакомства, особено след като научи, че не е добре със здравето си.

- Ех, какъв човек! – възхищава се Жули. – Изчерпаем извор на знания, от който ние черпим с пълни шепи. И колко е скромен, колко е добър, възпитан. Целият си живот е посветил на партията, той няма личен живот. Какво сме ние пред него? Нищо! За такъв човек бих дала живота си...

И някак си замечтано продължи:

- Знаеш ли, понякога си мисля: ето, вървим ние тримата по улицата и изведнъж насреща ни изскочи полицаи с насочен към него пистолет. Какво би на-

правил ти?

Въпросът ѝ ме изненада, не знаех какво да кажа. А тя без да дочака отговор, продължи:

- Аз бих го закрила с тялото си. Нека убият мен, без мен може, но без него не може. Той трябваше да живее, той е по-нужен на партията, на делото...

Милата Жули! Тя произнасяше на глас моите мисли. И това не бяха празни приказки, декларации, сантиментални излияния. Бях сигурен, че ще го направи, ако се наложи.

По-нататъшният път на Жули потвърди, че тя е била съвършено искрена. При един провал на ремсовата група в Ючбунар през есента на 1942 г. тя също като Ганчо мина в нелегалност. Осъдиха я на смърт, но като непълнолетна замениха смъртната ѝ присъда с 15 години строг тъмничен затвор. По-късно се включи в бойните групи със специално предназначение, ръководени от Славчо РадомиРСки. Взе участие в няколко бойни акции. При опита за убийство на Кулчо Янакиев, с чиято помощ бяха разкрити няколко нелегални радиостанции, единствено тя остава жива, четиримата ѝ другари – Никола Драганов, Йордан Петров, Методи Величков и Кирил Хлебаров – загинаха. Стоенето ѝ в София става невъзможно и тя поема трудния, но славен път на народна партизанка – отначало в Ихтиманския отряд, а след това в Панагюрския – “Георги Бенковски”. Доживява свободата. Взема активно участие в установяването на народната власт в Пазарджик. Доброволка е в първата фаза на Отечествената война. Умира нелепо – след раждане на 23 август 1945 г.

Този път Левски ме намери в адвокатската кантора на Минчо Карагьозов и Славчо Паунин, на ул. “Лавеле” №14, където работех като машинописец, за да се издържа и следвам. Мисля, че беше в началото на декември 1941 г. Каза ми, че Гани е заръчал да купим пишеща машина и циклостил. Не се изненадах, за-

щото и преди това Ганчо ми беше говорил за необходимостта да се организира печатница в Карнобат.

- А пари? – запитах се аз.

- Пари има! – отвърна Петър и се тупна по джоба на панталона.

- А откъде ще купим тия неща?

- Ти ще кажеш, нали си специалист в тази област?

Не е ли опасно да се купуват пишеща машина и циклостил от магазин? Няма ли да възбудим подозрение? Сигурно, докато сме още в магазина, ще се обадят на полицията...

- Няма страшно! Ще кажем, че сме от някоя селска кооперация от провинцията...

- Че какъв селянин съм аз, бе Петре? Виж какъв съм кльощав и блед, слънце не ме е виждало.

- Нищо, нищо. Ти ще минеш за селски интелigent, счетоводител на кооперацията. Нали си завършил счетоводни курсове, разбираш от счетоводство... Аз пък съм закупчик.

Петър имаше вид на кооперативен деятел от селски мащаб: възнисьък, набит, широкоплещест, мургав, с изпечено от слънцето и ветровете лице. Пък и облеклото му беше полуградско-полуселско – голф, туристически обувки, полушубка.

Уговорихме се да направим покупката на следния ден. На раздяла Петър ми каза да взема и Жули – така бил заръчал Гани – тя ще върви след нас и ако стане нещо, незабавно ще уведоми Ганчо, който ще я чака на определено място.

На другия ден с Петър влязохме в най-големия магазин в София за пишещи машини – на Георги Кабакчиев и син, който се намираше на оживената улица “Търговска”. Жули остана да ни чака отвън. Представихме се, че сме от едно плевенско село, но си спомням точно кое, мисля че казахме Угърчин. Поискахме да купим пишеща машина и циклостил. Да-доха ни без всякакви възражения. Като “специалист”, но главно, за да не възбудим подозрение, бавно и

спокойно изпробвах пишещата машина. Поискахме да ни дадат и восъчна хартия, индига, мастила, обикновена хартия и други материали. Попитаха ни искаме ли фактура. Това беше може би уловката.

- Разбира се! – отвърна Петър. – Без документ може ли? Как иначе ще се отчетем?

Издадоха ни фактура на някакво фиктивно име, което каза Петър. Пак той завъртя един засукал, неразбран подпис на фактурата и покупката беше направена. След това опаковаха всичко в двата големи пакета, които ние с Петър грабнахме под мишница и бързо напуснахме магазина. Смигнахме усмихнато на Жули, което означаваше “всичко е наред” и поехме към нас, на ул. “Бр. Миладинови” №31, където оставихме покупките. След няколко дена машината и циклостила изпратихме по Желю Генов в Карнобат, който по това време работеше като куриер по ж.п. линията Карнобат – София.

Така бе създадена нелегалната печатница в Карнобат, в която се отпечатваха позиви, информационни бюлетини за положението на Източния фронт, препечатваха се статии от в. “Работническо дело” и “Народен другар” – орган на щаба на VI ВОЗ, програмата на Отечествения фронт и други нелегални материали.

Тончо Ганев:

“При едно от идванията си в Карнобат, Петър Пенчев ми възложи от името на Ганчо Хардалов да започнем издаването на бюлетин за военните действия на Източния фронт. За целта Господин Ганев, който слушаше редовно радио Москва чрез специално приспособление, тъй като радиоапаратите бяха запечатани да ловят само радио София и знаеше стенография, започна да записва новините, които после разчиташе и предаваше за печат. Почти на всеки 10 дни излизаше такъв бюлетин. Разпространители в града и околията бяха: Петър Денчев, който беше чехлар, имаше дюкян, удобна явка за срещи, Костагин

Димов, хлебарски работник с големи възможности за контакти с хората, Васил Кратунков, обучаар и други другари. Работата на печатницата се ръководеше от Ганчо Хардалов чрез Петър Пенчев, който периодически идваше от София в Карнобат и носеше необходимите за отпечатване материали”.

През лятото на 1943 г. Ганчо Хардалов вече като политкомисар на Карнобатския партизански отряд замисля тук да започне отпечатването на нелегален вестник, но не получава съгласието на щаба на зоната.

Печатницата в Карнобат, създадена и ръководена от Ганчо Хардалов отначало в дома на Тончо Ганев, а след това в дома на Боню Иванов, просъществува до края на 1943 г., когато беше разкрита от полицията.

Тъмнината бавно нахлуваше в малката стая, настаняваше се отначало в ъглите и след това пропъльзваше по стените, тавана, пода. Стана тъмно. Само на едната стена играеха отблясъците на горящото кюмбе.

Ганчо остави книгата, която четеше, не стана да запали лампата. Не му се четеше, беше му някак си тягостно, чоглаво. Преди няколко дни Петър и Христо си бяха заминали за зимната ваканция и сега той беше сам. Мислите му го отвеждаха и него в Карнобат, в родния дом. Беше в навечерието на Нова година. Вярно, родителите му не бяха религиозни, в църква не бяха влизали откак се бяха венчали, но традициите спазваха. И той си представяше цялата му суетня около празника – ритуала около клането и приготвяването на прасето, вкусните пръжки и пържолки, сурвакниците от дрян, накичени с бели пуканки, сурвакането, коледуването, коледната трапеза с обичайните постни сарми, ошав и баница с късметчета... Ех, че хубав празник, какво ли не би дал той сега да е там, сред своите близки...

От унеса го извади дядо Тодор. Той отдавна шляпа-

ше с чехлите си из хола и се прокашляше – сигурен признак, че му е скучно и му се ще да влезе при Ганчо на разговорка. Накрая дядо Тодор не изтрая и запя любимата си песен-задявка, с която се обръщаше към Ганчо : “Цвете мило, цвете красно, кой те тука посади...”, за да завърши с римувана безсмислица, съчинена от него: “небесно светило, човешко плашило...”

- Влез, влез Божидаре! – се обади отвътре Ганчо за голяма радост на дядо Тодор. Така Ганчо започна да го нарича, откак дядо Тодор му обясни, че Тодор е гръцка дума: Теодор, което значело – Тео-бог, а дордар, или на български неговото име е Божидар.

- Няма да вляза – рече дядо Тодор. – Ти ела, да видиш какъв вкусен фасулец съм сготвил.

Ганчо се надигна неохотно и се отправи към малката кухня на дядо Тодор, която студентите наричаха “раят на Божидар”. А дядо Тодор беше приготвил празнична трапеза: върху малката масичка димеше гърнето с фасул, в дълбока пахарка беше нарязано кисело зеле, обилно поръсено с червен пипер, в голяма купа пъстрееха едри червени и златисти ябълки и круши, апетитно миришеше на топла баница.

- А познай, Цветане, кой ден сме днес? – го посрещна от вратата дядо Тодор.

Ганчо се замисли малко. Откакто си бяха заминали студентите, всичките дни му се струваха еднакви и малко беше пообъркал датите.

- Двайсет и четвърти декември.

- Не те питам за датата! Питам те, какъв празник е днес? – рече дядо Тодор.

- Не съм много-много по светиите! – усмихнат отвърна Ганчо.

- Абе, и аз не съм, но празниците трябва да се тачат! Аз съм за това – да се спазват традициите, че инак какъв народ ще сме без традиции.

- Но не и религиозните измишльотини.

- И религиозните! – отсече дядо Тодор. – Без рели-

гия, без традиции няма народ. Как бихме се запазили като народ през петвековното турско робство, ако не беше религията, ако не бяха традициите?

- Имахме си история, имахме национално съзнание...

- И това е вярно, но главното е религията, ако не беше тя, турците да ни бяха претопили... Кой император беше казал: Ако нямаше бог, трябваше да го измислим...

- Казал го е един реакционер, за да държи народа си в подчинение.

- Не само за това, а и да предпази народа си от злосторства – да не краде, да не убива, да не пожелава жената на ближния...

- А един велик учен е казал, че религията е опиум за народите...

- Знам го аз този твой учен, чел съм го на младини. Но аз смятам, че човек трябва да вярва в нещо, ако щеш го наречи бог, ако щеш го наречи велика сила... Трябва да вярваш в нещо, да се боиш от нещо, за да станеш по-добър, да не правиш зло на хората...

- Да вярваш в нещо е наистина хубаво! – отвърна Ганчо. Например в една благородна идея, ето за таква нещо си струва човек да даде живота си... Вземи например нашите революционери – Левски, Ботев, Бенковски... Те са вярвали в нещо. И сега има хора, които вярват в една идея, за която са готови да дадат живота си...

Дядо Тодор се предаде:

- Нали си философ, с тебе не може да се спори. – И усмихнато добави: - Днес е Бъдни вечер! Ха, запоядай, каквото бог дал...

Беше истински празник, макар и без вино и ракия. Ганчо с охота яде от вкусните манджи и туршии, които дядо Тодор сам приготвяваше, и от още по-вкусните ябълки и круши, които старецът отглеждаше в една градина, недалеч от дома си, в обработването на която помагаха и студентите.

- Абе, Цветане, защо не си идеш за празниците у дома? – подхвана дядо Тодор пак старата си песен, която му пееше всеки ден, откакто Петър и Христо си бяха заминали.

- Не мога, Божидаре, изпити ме чакат. А там на село, нали знаеш, какво е през тия празници – ядене, пиене, гости, край няма...

- Махни ги тия изпити, има време!

- Има време, ама кой ще ме храни?... Пък и едно отиване до село, знаеш ли колко пари струва?

- То, ако е за пари, аз ще ти услужа, пък като си хванеш на работа, ще ми ги върнеш... Иди, иди да видиш майка си и баща си, че сигурно им е домиляло за теб...

Ох, този дядо Тодор, защо човърка незарасналата рана, как да му каже, че той не може да си иде у дома, че той няма дом.

- Благодаря ти, Божидаре, но не е само до парите, главното са изпитите... Трябва да ги изкарам, па да се хвана на работа, нашите вече изнемогват с това мое следване...

След това преминаха на любимата тема и на двамата – политиката, която всеки ден разискваха. Дядо Тодор не беше образован човек, но беше природно надарен – умен и любознателен, пък и през дългогодишната си работа като словослагател беше натрупал доста знания. Той не криеше симпатиите си към Русия и омразата си към Германия. Казваше, че имал леля, омъжена в Киев. А германците мразеше от Първата световна война, били груби, егоисти.

- Кажу, Цветане, какво е положението на Източния фронт? Нашите нещо се умълчаха...

- Ами, сам виждаш, Божидаре, началото на края вече започна. Пред Москва германците нещо буксуват. Хитлер се канеше на 7 ноември, годишнината от Октомврийската революция да влезе в Москва и да уреди голям парад. Парадът стана, само че го прие Сталин... Може би тази победа на съветската армия

няма голямо стратегическо значение, аз не съм военен, но според мен политическото ѝ значение е голямо: разбит е митът за непобедимостта на германската армия. За първи път откак започна войната, германците търпят поражение...

- А дали това се дължи на генерал Зима?

- И генерал Зима си казва думата, но и съветската армия се окопоти от изненадващото нападение, организира се, отбранява се по-добре, минава и в настъпление...

- А ти как мислиш, ще свърши ли скоро войната?

- Няма какво да се заблуждаваме, войната ще бъде продължителна, но в края на краищата победата ще бъде на страната на Съветския съюз.

- Който се опита, назад не се връща...

- Като Наполеон, историята си има примери... Ами с нас какво ще стане? Защо нашите серсеми се вързаха за германците? Той, бай Ганьо, все с най-мърлявите се сдушава... Кажете ми, бай Ганьо на чия страна е, за да ти кажа кой ще загуби войната...

- Народът не е с германците, Божидаре, народът е с руснаците, нашите освободители... Има сили, които ще изведат България на спасителния бряг...

Дълго, като стари приятели, разговаряха двамата самотници на тази Бъдни вечер...

Ганчо още спеше, когато на следната сутрин в стаята му нахълта Недялка Георгиева. Тя беше видимо разстроена и не знаеше как да започне. Седна на стола, извади от чантата си един вестник и го пададе на Ганчо без да продума.

Беше вестник "Бургаски фар", брой 6019 от 20 декември 1941 г. Това, което Ганчо трябваше да прочете, беше оградено с дебела линия от мастило.

Ганчо се зачете: ПРИСЪДА ПО ПАЛЕЖИТЕ НА СНОПИ В КАРНОБАТ. По-нататък следваше и самата присъда: Ганчо Хардалов се осъждаше задочно на 12 години и 6 месеца строг тъмничен затвор, 275 000

лв., глоба и лишаване от права за 15 години; Желязко Русчев – на 6 години и 8 месеца; Тодор Ив. Вътев – на 5 години и 4 месеца; Йордан Георгиев Клинков и Димитър Петров Вълчев – на 3 години и 4 месеца; Иван Захариев – на 6 години и 6 месеца; Стойко Димитров Петров (Брадичков) – на 3 години и 4 месеца. Вълчан Тодоров Вълчанов, Георги Флоридис, Христо Маргаритов, Вълю Иванов Милков, Деян Добрев и Панайот Р. Генов се оправдаха напълно. В съобщението се казваше, че присъдата е прочетена снощи в 6 часа и 30 минути.

Ганчо вдигна глава, лицето му беше налято с кръв. Беше явно разстроен, но насмешливо попита:

- А ти какво очакваше? Да ме оправдаят ли? Не бой се, няма да ги лежат тези години, пък и никой от задържаните няма да ги лежи. Ще ги подарим на съдиите...

Настъпи неловко мълчание.

Недялка се понадигна от стола и мачкайки кърпичката си, с която скришом бършеше потеклите сълзи, каза:

- Ганчо, утре заминавам за Карнобат, имаш ли нещо да заръчаш?

Ганчо се замисли.

- Да, да! – каза той. – Добре, че се обади, искам да пратя едно писмо до нашите... Пък и някои заръки за другарите, които ще предадеш на зет си Васил... Можеш ли да наминеш утре?

Веднага след като Недялка си отиде, Ганчо грабна една своя снимка, която неотдавна беше направил, и на гърба ѝ със своя ситен и неравен почерк написа следното писмо на родителите си:

25.XII.1941 г.

“Скъпи ми,

На 20.XII.1941 г. един разбойнически съд има наглостта да издаде присъда над невинни народни синове. Самият факт, че за осъдените не се доказва нищо съществено, говори за безсилието и нищожеството на тези народни престъпници. Между тия

осъдени, знаете, че съм и аз. Може би това ви е обезпокоило, но лично за мен това е безразлично. С тази постъпка продажните съдии си въобразяват, че ще уплашат, смутят или респектират смъртните си врагове. Но аз съм сигурен, че тия “господа”, които са давали присъдата, са тръпнели пред мисълта за утрешния ден, защото скоро сами /съдиите/ ще отговарят пред пролетарския /народния/ съд, който ще им даде заслуженото. Това е повече от ясно.

Моето желание е да не мислите за мен. Моят път е трасиран в продължение на десет години. В тия десет години аз нито за минута не съм се смущавал пред трудностите и опасностите, защото за човека има само едно важно нещо – да живее и умре за благо на човечеството. Особено сега, когато веднъж завинаги се решава съдбата на човечеството, то всяка смърт в името на това е най-добрата.

Не мислете за мен, защото аз ви уверявам в това, скоро ще се видим при съвсем друга обстановка, която ще вдъхва само желание за живот и в която за кахъри не ще има място. Не бива да се смущавате и от това, че в тая тежка борба може би и аз да... Това никой не може да знае. Ние сме за това. Ще дадем живота си, ако е необходимо.

Ето защо не бива да мислите за мен. Аз съм добре, живея свободно и върша само необходимото за народа си.

Ваш Гани”

Колко светла вяра, надежда и оптимизъм, колко чист, кристален патриотизъм, каква жертвоготовност лъха от всеки един ред на това просто писмо, предназначено да успокои изтерзаните стари родители! Не говори ли то за безпрецедентната любов и вяроност на Ганчо Хардалов към нашата партия, към нашия народ?! Не се ли нарежда то към най-доброто от епистоларното творчество, което ни оставиха най-изтъкнатите борци за народни правдини?! Не ви ли напомня то за предсмъртните писма на Ботев,

Йордан Лютибродски, Петър Ченгелов?!...

В София здравето на Ганчо Хардалов значително се подобри. И той чакаше с нетърпение да пукне пролетта, да се завърне в своя роден край и да се включи още по-дейно в борбата...

Но Косю Владев вече беше решил да нанесе своя удар. Той искаше отново да смае началниците си с разкрита нова конспирация. При това агентът Михаил Пройков вече не му беше нужен, той беше разкрит от другарите си и отстранен от партията... Адресната справка, която беше направил хитрият и коварен полицаи, сочеше безпогрешно местонахождението на Ганчо Хардалов...

IX. В ЛАПИТЕ НА ВРАГА

Нощният мрак отдавна бе забулил къщите и дървесата по малката уличка “Синчец”. Тихо бе. Само лекият пролетен вятър нежно шептеше в развеселените клони на липите. Във въздуха се носеше упойващият аромат на настъпващата пролет. Тя идеше, идеше неудържимо...

Петър и Христо отдавна бяха заспали и равномерно им дишане унасяше лека-полека и Ганчо. Но той се мъчеше да не заспи. Беше се зачел в учебника на Петър по държавно право и различните теории за държавата като политическа институция го бяха увлекли...

Чете до късно. След това стана тихо, за да не събуди Петър, с когото спяха на един одър, загаси лампата и бързо се мушна под завивките.

Притвори очи. Сънят не идваше. Мислеше върху прочетеното, разсъждаваше, спореше с авторите на различните възгледи. След това в главата му нахлуха други мисли. Те го поеа на крилата си и го отнесоха далеч, далеч от малката стаичка.”Ето! – мислеше той – така дългоочакваната пролет е дошла. Утре – вдругиден ще се завърне куриерът от Карнобат, ще съобщи, че всичко е готово, и ... отново в родния край, отново между свои...”

Заспа така, унесен в мечтите си, неподозирайки грозящата го опасност, която само след часове щеше

да се нахвърли като хищен звяр отгоре му.

И откъде можеше да знае, че днес по етера от Областното полицейско управление в Бургас беше прелетяла до Дирекцията на полицията в София, лично от инспектора Никола Гешев, радиograma №337, в която се казваше:

“Лицето Ганчо Генов Хардалов, от гр.Карнобат, дирено от нас за извършените опожарявания на снопи е в София, под фалшивото име и фалшива лична карта №68 под името Цветан Иванов Димитров, общ работник...

При залавянето му да се внимава, понеже лицето е въоръжено с пистолет – нагант № 4587.”

Как би могъл Ганчо да подозре, че призори ще се изпълни резолюцията на полицейския инспектор Гешев:

“Да се задържи лицето от двама разузнавачи, като се внимава, понеже лицето е въоръжено. Да се направи щателен обиск”.

Профуча кола и спря някъде към края на улицата. След малко в двора на малката къщица на №9 се чуха дебнещи стъпки. Петър откряна леко перденцето и погледна навън – в двора притичваха мъже с шлифери и нахлурени меки шапки.

- Ганчо, полиция! Навярно блокада!... - тихо прошепна той.

- Не Ганчо, а Цветан! – поправи го Хардалов. – Лягай бързо и се прави на заспал... И ако стане нещо, както сме се уговорили...

Събуди се и Христо. Тримата лежаха с отворени очи в трепетно очакване. “Може би блокада, адресна проверка! – мислеха си те. – Нека проверяват. Всичко ни е наред – лични карти, адресни билети...”

Вратата с трясък се отвори и в стаята нахълтаха двама агенти с пистолети в ръце, последвани от неколцина униформени полицаи.

- Стойте, не мърдайте, горе ръцете! – изрева водачът им.

Мигновено полицаите се нахвърлиха върху тримата младежи и здраво заключиха ръцете им в белезници.

Един от агентите направо се насочи към стената, където бе залепена снимка на красива млада жена, изрязана от илюстрирано списание, грубо разкъса хартията и измъкна от замаскирания отвор един лъскав пистолет, позиви и няколко броя “Работническо дело”.

“Предателство!” – мигновено се досети Ганчо. Но беше вече късно. Ръцете му бяха здраво склучени. Ако знаеше, нямаше да им се даде така лесно...

Агентите преобърнаха цялата стая наопаки. Те старателно търсеха оръжие, нелегална литература, списъци, бележки, за да се доберат до някакви данни за нови арести, за разкриване на нови “комунистически конспирации”.

Направен бе протокол за личен обиск:

“Днес, на 29 април 1942 г., в гр. София, подписаният Бончо М. Буровски, разузнавач при Дирекция на полицията, в изпълнение заповедта на г. Директора на същата и в присъствието на Станчо Димитров Русев, чиновник, живущ на ул. “Искър” №11, направих личен обиск на лицето Цветан Иванов Димитров, жив. На ул. “Синчец” №9, който се легитимира с лична карта № 63 на името на Цветан Иванов Димитров, общ работник, роден на 28.IV.1916 г. в с. Присъд, община Дюлгерска, околия Бургаска, с дата 1.I.1940 г., издадена в с. Дюлгери. Същият представи студентска книжка №46797, фак. №16929 на същото име, издадена от историко-филологическия факултет за учебната 1941/1942 г. и адресна карта на името на Цветан Иванов Филипков, студент, живущ на ул. “Синчец” №9, родом в с. Присъд, Бургаско, на 28.IV.1916 г., издадена на 10.IX.1941 г. от 8 полицейски участък.

При обиска бе намерен един пистолет-нагант №4587 с патрони, позиви и три броя от нелегалния вестник “Работническо дело”, които бяха иззети.”

Натикаха Ганчо, Петър и Христо в колата и тя мигновено потегли и потъна в утринната дрезгавина. Спря пред голямото жълто здание зад Лъвовия мост, известно под прозвището Преизподнята.

А дядо Тодор още дълго стоя на пътната врата на осиротелия дом и не можеше да проумее случилото се... “Знаех си аз, че е комунист, си мислеше дядо Тодор – но беше харен човек, умен... добре си живеехме с него..., ще ми липсва...”

И като си затананика любимата си песничка, но този път малко видоизменена: Цвете мило, цвете красно, кой те тука попари – той си влезе в пустия дом, където не можеше да си намери място...

В Дирекцията на полицията Ганчо беше подложен на жестоки инквизиции. Дни наред го държаха гладен и без вода, прав с вързани отзад ръце, биха го с палки, гумени бичове и тояги – опитваха всичко, на което фашистките палачи бяха способни. Много пъти Ганчо изпадаше в безсъзнание, свестяваха го... и наново бой, бой... Ганчо повръщаше кръв от болните си гърди, но здраво стискаше зъби. Не промълви нито една предателска дума.

С него се зае лично Никола Гешев. Въведоха го в кабинета му, покани го да седне и заговори с гъгнивия си глас:

- За палежите на снопи няма да те питаме, за тях имаш присъда, затворът те чака...

- Аз съм невинен, ще обжалвам присъдата! – пресече го Ганчо.

- А защо се криеш тогава? – ехидно го запита полицаят.

- Защото съм болен, а вашите хора не се шегуват...

- Кой те снабди с фалшива лична карта?

- Михаил Проиков.

- А студентската карта Петър Пенчев ли ти я даде?

- Не, взех я, без той да знае, подправих я за пред

хазяина.

- А пистолета?

- И него ми даде Михаил Пройков.

- А къде се кри цели осем месеца?

- От ноември съм тук, в София, а преди това се укривах в Бургас и Сливен.

- У кой? Имена?

- У Михаил Пройков в Бургас, у Александър Атанасов в Сливен. И у някой си Понката, името му не зная...

- Други, други?

- Други няма!

- А Петър знаеше ли, че си осъден на 12 години и половина затвор, че те търсят?

- Знаеше, но аз го заплаших, че ако ме издаде, ще го застрелям.

- А Христо?

- Христо не знаеше, той не ме познаваше.

- Как се издържаше, кой ти даваше пари?

- Като избягах имах в себе си около 200 лева. Пройков и Александър Атанасов ми дадоха по 3000 лева...

Не изтрая хитрият полицаи. Удари с длан по бюрото си и крясна:

- Стига си ни баламосвал! Не се намираш пред деца! Знаем всичко за тебе... Кажу какво си правел през тези осем месеца, къде си се укривал, с кого си се срещал, кой ти е давал пари, кой те снабди с лична карта, с пистолета, каква работа си вършил?

- Казах вече, друго няма какво да кажа.

Гешев загуби търпение, тоя човек явно лъжеше, но нямаше признаци, че ще каже истината, пък и нямаха никакви доказателства... Само с бой може да се изтръгне нещо от него...

Повика гавазите, които чакаха пред кабинета. Не беше нужно да им казва какво трябва да се прави. Те грабнаха Ганчо и го измъкнаха навън...

На другия ден докладваха на Гешев:

- Това е пън, не човек. Ще пукне и нищо няма да каже. Повръща кръв, ще вземе да пукне в ръцете ни. Загуби търпение и закоравелият палач Гешев.

- От тая драка заек не изскача! – махна той с ръка и нареди да го изпратят под строг конвой в Бургас. – Нека те да си трошат главата с него...

В Обществената безопасност в Бургас Ганчо беше подложен на още по-жестоки инквизиции. С него се зае лично инспекторът на държавната сигурност Косю Владев. От Карнобат пристигнаха агентите Георги Райков и Коста Киров с намерение да разнищят цялата Карнобатска партийна организация – нали главата ѝ беше в техните ръце? От Сливен дойде Георги Димитров, известен с прозвището си “Болшевика” – капитулант, на млади години комунист. Той пък идваше, за да изтръгне нещо за Сливенската окръжна партийна организация. Но всичко беше напразно. Цели 40 дена Хардалов беше в ръцете на палачите, но те нищо не успяха да откопчат от него. На нито един човек, буквално на нито един другар, с когото се бе срещал, у когото се бе укривал, който го беше подпомагал с пари или нещо друго, който бе изпълнявал неговите заръки, не падна ни косъм от главата.

Само човек, който е минал през мъчилищата на фашистката полиция, може да си представи какъв висок дух е обладал този болен мъж, какво юначно сърце е туптяло в неговите проядени гърди, колко силна е била обичта му към партията, към делото, за да може да устои на всички инквизиции.

По-късно, в затвора, пред другари, със свойственото си умение да се шегува, Ганчо ще разказва:

- Няма място, дете не са ме били гадовете. Три пъти повръщах кръв. Бях умрял. Захвърлиха ме в една килия като труп и всеки, който идваше, ме подритваше като куче. Мислех си, че от мене човек не става... А ето, ще има да създавам още ядове на фашагите...

Отде се намери тази пуста душа у мене и аз се чудя. Оживях, ей, братко, оживях!

Запазени са неговите показания, дадени са на следствието, които са образец на държане на комунист пред полицията. Те са кратки, около две странички. В тях се “уличават” само двама души: Александър Атанасов, за когото Ганчо знае, че е арестуван и осъден, и Михаил Пройков, бившият секретар на Окръжния комитет на партията в Бургас, за когото също се знае, че е разобличен като провокатор.

“Именувам се Ганчо Генов Хардалов, 25 г., грамотен, източно православен, българин, български поданик, по занятие кооперативен служител в гр. Карнобат, неженен, осъждан на 12 г. и 6 м. строг тъмничен затвор задочно.

На зададените ми въпроси отговарям следното:

Към средата на м. септември минах в нелегалност с цел да запазя живота си. Най-напред отидох при Михаил Пройков в гр. Бургас, при който седях около двадесет дни. Той ме снабди с лична карта /фалшива/ и ми даде 3000 лева. След това отидох в гр. Сливен при Александър Атанасов, сладкар. При него стоях близо 15 дни. След това той ми каза, че не може повече да ме укрива и да си търся място. Но аз му отговорих, че не познавам никой в Сливен и го помолих да ми потърси място, където да се укривам. На това мое искане той ми отговори, че ще ми потърси такава. След като потърси подходящо място, каза ми, че ще дойде човек да ме вземе от работилницата към 10 часа вечерта и ме взе от работилницата. Същото лице ми каза, че се казва Петър и така го зная.

Тук, в къщата на Петър, стоях няколко дни. Излязох от тях една късна вечер късно, към 11 часа. Той ме заведе до главната улица на града и ме остави. Понеже късно влязох в къщата на Петър и късно излязох от там, не можах да видя точно къде се намира, пък не познавам и добре Сливен.

След като се разделихме с Петър, отидох при

Александър Атанасов. При него стоях още 3-4 дни. Той вече ми каза, че не е в състояние да ме укрива и да си търся лесното.

Аз реших тогава да замина за София. Преди да тръгна Александър Атанасов ми даде 3000 лева. В София пристигнах към края на октомври. Там отидох при студента Петър Пенчев, който познавах и който е от Карнобат. При него, с фалшивата си лична карта си извадих адресната карта и останах да живея в квартирата му. При Петър стоях до залавянето ми. Други квартири не съм търсил. С други лица не съм се срещал. Понеже съм зле, болен, почти постоянно прекарвах времето си в квартирата си. Средствата за моето преживяване вземах от парите, дадени ми от Михаил Пройков и Александър Атанасов.”

Като опитен конспиратор, Ганчо Хардалов предварително подготви алиби и на двамата си другари.

Ето и техните показания пред полицията:

“Именувам се Христо Тодоров Николов, 21 годишен, родом от с. Грозден, Карнобатско, живуц в същото село, студент.

Запознах се с Петър Пенчев през 1940 г. в университета като студенти. Отначало живеях на квартира с един студент-юрист Руси Русев Пенев, от с. Венец, Карнобатско, обаче преди Коледа се разделихме и аз останах сам. Петър ме срещна един ден и ми каза: Искам ли да живеем заедно при един любезен старик, в Лозенец ул. “Синчец” №9. Беше началото на октомври 1941 г. В началото на м. ноември се запознах с Ганчо. Хазаинът ни се казваше Тодор Апостолов Русинов, много смешлив човек.

Говореше какви ли не смешки, закачки, често пъти и глупости. Много често като се връщах от лекции, заварвах Цветан и дядо Тодор да си подхвърлят майтапи един на друг.

Заминах във ваканция на 20.XII.1941г., завърнах се на 20 февруари 1942 г. В края на март – на 25 март 1942 г. заминах на великденска ваканция. Върнах се

към средата на април. На 25 април си дойде Петър Пенчев, който ни завари у дома с Цветан. На 29 април вечерта дойдоха и ни арестуваха няколко полицейски лица и ни закараха в Дирекцията на полицията. Всички останахме като гръмнати.”

“Именувам се Петър Димитров Пенчев, 23 годишен, родом и живущ в Карнобат, кооперативен служител, сега студент в Юридическия факултет:

На 23.IX.1941 г. пристигнах в София, на която дата подадох документите си за прехвърляне в юридическия факултет, отгел правен, и след като бях приет, се събрахме с колегата Христо Тодоров Николов в една квартира на ул. “Синчец”9. На 10.IX.с.г., сутринта, в 8 часа, си потеглих за Карнобат, като дигнах всичкия багаж и освободих квартирата. Работя в кооперация “Напрег”.

На 20 април аз се завърнах в София и започнах да тичам да уреждам книжката си и едва на 25 април успях да я уредя. През това време спях из квартири на колегите си.

На 27 април към 1 часа през деня отидох да проверя дали е свободна старата квартира. Но за моя изненада аз заварих в нея колегата си Христо Тодоров и Ганчо Хардалов, който беше излязъл в нелегалност още през лятото на 1941 г.

Тогава Ганчо Хардалов ме извика настрана и ми каза: “Слушай, ти ще искаш да отидеш да ме предадеш, но ще знаеш, че ако направиш това, ще изчезнеш от лицето на земята. Ако аз не успея, то има други, които ще се справят с теб.” Аз го увещавах, че няма да го предам и т.н. Той ми каза следното: “За да бъда сигурен, че не ще ме предадеш и за да бъдеш и ти сигурен за живота си, ще останеш да живееш тука при мене три-четири дена, за да се обвържеш, че си живял с мен и след това си търси квартира, а също ще казваш на Христо, че ме познаваш като колега от миналата година”. През това време от 27 до 29 април вечерта, когато бяхме задържани, Ганчо Хардалов не

ми позволи да изляза от квартирата навън.

На 29 април през нощта дойде полиция, обсади квартирата ни, след това направи обиск и намери една малка книжчица “Конституцията на СССР” и едно шишенце някакво мастило, които бяха на Ганчо.”

При тия показания Христо Тодоров въобще не беше даден под съд. Изправен да отговаря за укривателството на лице, търсено от полицията, бе само Петър Пенчев. Неговата защита бе поверена от Христо Маргаритов и мен на адвоката Христо Статев, ляв земеделец, запасен офицер.

Пред съда Ганчо Хардалов се държа като истински комунист. Той бе свидетел по процеса срещу Петър. Ганчо смело разобличи фашистката полиция. Изнесе потресаващи данни за изтезания, побоища и издевателства, извършени над него и другарите му по време на следствието. Благодарение на неговите показания пред съда и на предварително приготвеното алиби, Петър Пенчев беше осъден сравнително леко – на 15 години строг тъмничен затвор. За такива деяния чл.16 от изменения 3ЗД предвиждаше смърт...

Х. ОРЕЛ В КЛЕТКА

Конвоиран от двама полицаи – единият отпред с пушка на рамо, а другият отзад с карабина с натъкнат нож в ръце, Ганчо бавно крачеше по каменистите бургаски улици. За да стигне до затвора, трябваше кажи-речи да пресече целия град. Веригата на десния крак му тежеше като топуз, от триенето глезеът се беше охлузил и това причиняваше ужасна болка. Впрочем, болеше го цялото тяло – гърдите, ръцете, краката, главата. Къде не бяха го били? И най-много по гърдите - по болните гърди, за да го довършат. Но излезе “корав българин”, както се изрази един от палачите.

Утрото беше свежо, обещаващо един хубав ден на курортистите и жителите на крайморския град. Небето беше синьо, синьо като огромно планинско езеро. Морето още спеше. Над него се стелеше тънка като пелена бяла мъгла. Като огромна огнена топка слънцето изплува над водната шир, проби пелената и погали с лъчите си околните възвишения. По керемидените покриви на сградите се боричкаха чайки и гларуси, които със своя непрестанен грач, напомнящ плач на дете, огласяха целия град.

Ганчо жадно вдъхваше свежия въздух и това го изпълваше с необяснима лекота. По тия улици бе вървял много пъти. Познаваше Бургас кажи-речи като родния си град. Колко пъти бе идвал тук за среща

с другари от Окръжния комитет на партията! Ето, в тази малка сладкарничка на ъгъла, пред чаша резлива боза и две толумбички, е чакал търпеливо да се яви определеният другар, да му направи уговорения знак и да тръгне след него, за да го отведе в някаква къщурка в покрайнините на града или в невзрачна работилничка на някоя тиха улица, където ще се състои уговорената среща. Тук ще докладва за извършената работа, ще получи похвала и упори, ще му дадат указания, инструкции и нелегални материали, които той още същия ден, свит в някое тъмно купе на нощния влак, ще отнесе в Карнобат. Къде ли са тия хора сега? Навярно, и те като него – в полицията, в затворите, в лагерите. И все пак някои са успели да се укрият и продължават борбата. Как иска сега да ги срещне, да стисне невидимо юмрук за поздрав... Погледът му се плъзгаше по редките минувачи с надежда да открие някой от тях. Какво можеше да се очаква от една такава среща? Почти нищо! Една стаена усмивка, едно пламване на искрица в очите, едно незабелязано намигване, означаващо: “Радвам се, че си жив, ще кажа на другарите къде си...” И все пак една среща с близък човек стопля, окриля...

По стръмната улица Ганчо се задъха, гърдите му свистяха като мях. Неволно се спря и се олюля. Дали е от острия утринен въздух или от болката в крака. Полицаят отзад го сръга:

- Върви, върви, не спирай!

Стражарите не го изпускаха от очи. Те бяха особено бдителни. Началството ги беше предупредило: водят опасен престъпник; при опит за бягство да стрелят на месо...

Затворът се откри в далечината. Заприлича му на средновековна крепост, каквито бе виждал в учебниците по история – стара, олющена от солената влага и морските ветрове сграда, с високи каменни стени, по които се редяха малки, обковани с желязо правоъгълни прозорци, през които трудно се про-

вира дневна светлина, с островърхи наблюдателни кули по ъглите, от които надничаха дулата на тежки картечници. От цялата постройка вееше хлад и безнадежност. Наоколо, докъдето поглед достигаше – блата, блата, обрасли с жилава тръстика, над които се виеха облаци от комари. “Едва ли би могло да се измисли по-зловещо място за затвор – помисли си Ганчо. – Дали от съображения за сигурност или за да ни уморят от малария са го построили точно тук. А може би и едното и другото. Тук всякакво бягство е изключено. И най-опитният беглец рискува да затъне в блатата. Значи тук нашите управници искат да изтлее животът ни. Ще имат да вземат.”

Да, още не влязъл в затвора, Ганчо вече мислеше за бягство. Впрочем тази мисъл не беше го напускала никога, откакто го арестуваха през онова злокобно утро в края на април – и в Дирекцията на полицията, и във влака, когато го откарваха от София за Бургас, и в Областната инспекция на полицията, и сега, на път за затвора. Просто не му се бе отдал подходящ случай... Но той не можеше да си представи, че ще прекарва дните си тук, в тоя мрачен зандан, ще стои и ще чака, докато дойде свободата...

Нима орел, роден да се рее във висините, може да живее в клетка?!

Неусетно бяха стигнали до затвора. Силно щракване на ключ и звън на синджири го изведоха от мислите му. С остро поскърцване като паст бавно се разтвори огромната желязна врата. Ганчо прекрачи прага и по някаква странна асоциация в съзнанието му изплуваха стиховете от Дантевия “Ад”, който бе изучавал в гимназията:

“О, вий, които прекрачите този праг,
надежда всяка тука оставете!”

“Добре го е казал поетът! – отново го понесоха крилата на мисълта. Наистина тук е ад, но надеждата не оставяме, прекрачвайки неговия праг. Надеждата, вярата, че ще излезем от този ад, е здраво брони-

рана в гърдите ни, както е казал един друг поет, когото можа да зърне макар и за миг в Дирекцията на полицията. Тя е в нашите сърца, тя светлее като кандилце в нашите души, тя ни крепи, дава ни упование и кураж. Не, това не е само вяра, надежда, това е увереност, че скоро, много скоро отново ще прекрачим този праг, но вече в обратна посока...”

Никола Йонков Вапцаров! Работникът-поет! Запознанството с него стана задочно. Колко години изминаха оттогава? Две, три? Спомня си много добре – зимата на 1940 г. В Карнобат току-що беше дошъл на работа като словослагател в печатницата на Желю Манев, неговият приятел и съученик от Айтоската гимназия, Фотю Василев. Фотю минаваше за поет, пишеше стихове, които показваше на най-близките си приятели, някои пращаше в София, беше издал на собствени разноски и една малка стихосбирка. Имаше си и псевдоним – Светльо, Светльо Василев! А беше наистина светъл човек – добър, честен, много начетен, надарен. Живееше скромно, тихо, незабелязано. Имаше само една страст – книгите. За тях отиваше и значителна част от неголямата му заплата. И не ги пазеше за себе си само, за да ги прелиства в тихите вечерни часове след работа или да им се радва като музейни експонати, а щедро ги раздаваше на другарите си. Та, тоя Светльо, една привечер го намери на “стъргалото” и му даде една тънка книжчица. И сега си спомня: на корицата бяха изрисувани димящи фабрични комини; заглавие. “Моторни песни”; Авторът – Никола Йонков Вапцаров му беше непознат.

- Прочети я! – каза Фотю. – Това се казва поезия – наша, работническа, пролетарска.

- Познаваш ли автора?

- Само по това, което печата във вестниците.

- А какъв е той? Наш ли е, комунист?

- Работник-огняр. Комунист. Голям поет, макар че още е непризнат...

- Значи като тебе...

- Не се занасяй... Къде той, къде аз... Прочети я, пък после ще поговорим!

Вечерта я прочете. Два, три пъти... Беше опиянен, зашеметен. Имало нещо ботевско по сила и мощ в тези стихове. Долавяше се клокоченето на буйна и пълноводна река в тях. Сравняваше го със Смирненски, с Гео Милев, с Николай Хрелков... Не, не, приличат си и все пак са различни. Поезията на Вапцаров е някак си по-сурова, по-земна, по-близка до нашето време. Стиховете му са блестящи късове руда, извлечени направо от земните недра. Те възпламеняват, изгарят...

Още на другия ден намери Фотю и му заръча да набави поне още стотина екземпляра от тази книжка, които да пласират между учениците, студентите, които сега са във ваканция и младите работници. Фотю изпълни заръката му. "Моторни песни" стана настолна книга на прогресивната младеж в Карнобат. Стиховете на Вапцаров се декламираха на утра и вечеринки, на екскурзии и "журове". А имаше един малко необуздан младеж, току-що завършил търговската гимназия в Бургас, който вечно ходеше със стихосбирката в ръка и рецитираше стихове, разхождайки се вечер с приятели по "стъргалото" или качен на някоя пейка в градската градина. За тази му дързост той беше изпратен в "Еникьой"... Ех, да имаше тази малка книжка сега тук, в затвора... Едно нейно стихотворение струва повече от десет политически беседи...

Тежка желязна затворническа врата с трясък се затръшна зад гърба му и го върна в реалността.

Другарите, които очакваше да срещне по бургаските улици, Ганчо намери тук, в затвора. Нима може да се опише с думи срещата между бойни другари, които не са се виждали с месеци, с години?! Няма думи и те самите. Само силни мъжки прегръдки и потупвания по раменете. И оскъдните възгласи, по-

втаряни многократно: “Ей, доживяхме да се видим! Как си, добре ли си?”

Тук е Михаил Дойчев, член на Окръжния комитет на партията и отколешен другар, с когото го свързва дългогодишна партийна и ремсова работа. Колко много си приличат те по съдба; колко еднакъв е извървеният от двамата път; колко сходна ще бъде и по-нататъшната им участ?... Ето сбитата биография, която дава Георги Николов за Михаил Дойчев:

“Лишен от възможността да завърши образованието си в редовно училище, той го постига по пътя на самообразованието. Неговото училище беше читалището. Неговите учители – по-старите комунисти. Учебните кабинети – животът. Всичко, което постигна, за да го признаят като ръководител и млади и стари, и учени, и прости, беше резултат на неговата упоритост, любознателност и самодисциплина. Поддържаше непрекъснато контакт с гимназистите, знаеше подробности какво изучават и обичаше да води спорове по отделни проблеми. Беседваше с тях не като ученик с ученика, а като марксист-ленинец, прозрял истината. Затова всички го обичаха и уважаваха. Младите го бяха приели като свой ръководител, а възрастните като човек, от когото можеш да чуеш умна приказка. Не само ръководеше ремсовата организация в Каблешково, но и стоеше начело на районния комитет. Преминава в нелегалност, попада в затвора, успява да избяга оттам и става политкомисар на отряд. В борбата той израства като професионален революционер. Плод на неговия организаторски талант бяха боеспособните партийни и ремсови организации в района, мрежата от помагачи и ятаци, скривалища и землянки.”

Заменете “Каблешково” с “Карнобат” и тези думи се отнасят с еднаква сила и за Ганчо Хардалов.

В затвора е и Гочо Иванов, любимецът на бургаската ремсова младеж, секретар на Окръжния комитет

на РМС, когото грози смъртна присъда; тук е и Паскал Стефанов, негов връстник и съученик, ремсов другар от Айтоската гимназия. Жалко, че ги няма другарите от саботажната група – Иван Захариев, Желязко Русчев, Тодор Вътев, Йордан Георгиев, Димитър Вълчев и Стойко Петров Брадичков. Те са по други затвори в страната. Може би тези младежи, ненавършили още пълнолетие, неукрепнали политически, се сърдят, не искат и да го видят. Нали той им размъти главите, той им разби бъдещето, той ги вкара в затвора – както им втълпяваха в полицията. Не, нито тогава, нито когато и да е било, някой го укори за нещо, никой не се разкая, никой не стовари “вината” върху него, макар че така ги учеха адвокатите, за да получат по-леки присъди. Напротив, някои от другарите, като Иван Захариев например, се опита да поеме “вината” изцяло върху себе си. А що се касае до внушенията на полицията за главите, за бъдещето, за затвора, те на ум си отговаряха: “Не, той не ни размъти главите, а ни избистри главите; той не ни разби бъдещето, а ни разкри бъдещето; а колкото до затвора, ще видим кой колко ще лежи...” За тях Ганчо си оставаше кумир, образец на революционер, на когото искаха да приличат. Не укор, а благодарност изпитваха към него, загдето им отвори очите за истината, за правдата, за борбата... Ако бяха тук, щяха да се радват, че са пак заедно, че ще ги учи отново, че ще се учат от него на твърдост, на смелост, на безкомпромисност. И щеше да им е мъчно, че е в затвора, че е болен, че е съсипан от бой в полицията, че не е свободен, особено сега, когато е толкова нужен на борбата с неговите знания, опит, качества на талантлив партиен и ремсов ръководител.

А най-мъчно на Ганчо му беше за Левски, за Петър, с когото бяха препатили толкова много през последните месеци. Поне той да беше тук. Ганчо не знаеше, че и Левски желаше същото, че и той мисли непрекъснато за него. “Ако не са ходили близките на Ганчо

при него, нека го наобиколят, защото сигурно ще има нещо да им поръча” – пишеше Левски в писмо от Софийския затвор до сестра си Мария. И по-нататък: “Надявам се да мога да се преместя в Бургас, но още не се знае...”

Полицията изпрати Ганчо в затвора почти гол, без завивки, без балтон. Тя целеше студът и влагата в този мрачен зандан да довършат това, което те не бяха успели да направят – да го уморят. Но Ганчо не се предаде. Още на другия ден чрез директора на затвора той направи писмено оплакване до Областния прокурор, че в Областната полицейска инспекция в Бургас са му задържани следните вещи: един балтон, ръчен часовник, 1700 лв., две носни кърпи, един чифт чорапи и други. Жалбата, саморъчно написана и подписана от него, бе намерена и запазена в полицейските досиета. Намерена бе също и разписката за получените вещи. Но в нея фигурират само ръчен часовник, марка “Сима”, с верижка, един речник по есперанто, едно джобно ножче и едно портомоне. Няма го балтонът, няма ги носните кърпи, няма ги чорапите, няма ги парите.

Едва ли Ганчо се е надявал да получи вещите си обратно. Съзнавал е навярно риска, който поема такова предизвикателство – карцер или някакви други санкции като лишаване от писма, колети, свиждания. Но той не се бои от всичко това. Важно е да не се търпят неправдите, а смело да се борим за защита на нашите права. Може би е целял да даде урок на другарите си по съдба. А може би е целял и друго – да разобличи полицията – крадлива, безскрупулна, разложена. Такава иска той да я види и блюстителят на закона – Окръжният прокурор. Може ли при това положение да се вярва на такава полиция, на нейните сведения за отделни лица, на нейните дознания, въз основа на които се градят обвинения и се искат тежки присъди?...

Пред Областната болница в Бургас е необичайно оживено. Като рояк пчели жужят и огласят цялата околност ученички от девическата гимназия в града, доведени тук на профилактически преглед.

Изведнъж момичетата се скупчват и притаяват. От рентгеновото отделение на болницата извеждат строен красив рус младеж с тежка верига, праметната през рамо.

Сред ученичките е и Сотирка Хардалова, изключена от Карнобатската гимназия за “комунистическа дейност” и дошла да продължи образованието си в Бургас. Тя е скромно, свито момиче и стои далеч от задявките на своите съученички. Но любопитството надделява и тя притичва да види кой е красивия младеж, който е възбудил интереса на момичетата. И що да види? Гани, нейният брат Гани, за когото от месеци насам не знаят къде се намира! Исква да извика, да изтича и да го прегърне, да примре в прегръдките му, но... не може. Полицаят ще я изтласка грубо с приклада на пушката си. Пък и не бива. Тя е белязана. Всички знаят, че е изключена от Карнобатската гимназия за комунистическа дейност, остава сега да научат, че има и брат комунист в затвора... Сърцето на младото момиче се свива от болка, къса се от жал, но то стиска зъби. Бяга настрана и там, зад сградата, скрито от погледите на съученичките си, неутешимо риде...

Същата вечер родителите на Ганчо научават къде е синът им. А след няколко дена става и първото им свиждане – близо година, откак не са се виждали. И при всяко свиждане – кошница с бели погачи, месо, масло, мед, плодове... “защо мъкнете всичко това?” – недоволствуват тъмничарите. “Болен е, трябва да се подсили.” – отвръщат бай Гено и буля Жела. “Да не мислите, че всичко туй изяжда? Дели го с другарите си!” – възразяват надзирателите. “Нека! – упорствуват старите. – Има за него, има и за другарите му, пък и вие си кусвайте!...”

Ганчо използваше тези свиждания с домашните си и най-вече със сестрите си Жейка и Сотирка, за да научи нещо за работата на Околийската партийна и ремсова организация, да даде някои указания до другарите, да заръча да свършат нещо.

Тончо Ганев:

*“Трябва откровено да кажем, че времето от за-
държането на Ганчо Хардалов и Петър Пенчев през
април 1942 г. до бягството им от лагера-затвор
край с.Българово, през юли 1943 г. е време, когато
дейността на Околийската партийна ремсова орга-
низация е една от най-слабите, без особени изяви,
имаше латентност в дейността ни. Една от по-съ-
ществените прояви беше през август 1942., когато
бях изпратен от Боню Иванов, който тогава замест-
ваше Ганчо като секретар на Околийския комитет на
партията, до Сливен при другарката Елена Костова.
Същата ме свърза с Велчо Чанков, от когото получих
програмата на Отечествения фронт, която раз-
множихме в 50-60 броя и разпространихме из града
и околията. Стимулацият фактор, какъвто беше
Ганчо Хардалов, липсваше. Той често изразяваше не-
годуванието си при срещи в затвора и отделни писма
и бележки, които изпращаше, че се бездействува,
когато на Източния фронт се води битка на живот и
смърт, а и на много места в страната се води такава
борба...”*

Тогор Халачев:

*“На 5.1.1943 г. идва Жейка Хардалова при мен и ми
каза, че Ганчо е поръчал на всяка цена да замина за
Бургас, понеже на 7.1.с.г. затворниците ще имат
свиждане по случай християнските празници. Аз
отидох на свиждане, но не казах, че искам свиждане
с Ганчо и Левски, а казах за Димитър Добрев от с.
Барган, който беше осъден на 12 години, загато
напусвал Хитлер. Неговата сестра отиваше на
свиждане и аз отидох с нея. Когато дойде Димитър*

Добрев в салона за свиждане, аз му казах, че искам да се видя с Ганчо и Левски. Той каза, че не разрешават, но ще уредим срещата. Отиде и след малко дойдоха Ганчо и Левски, само че през двойните решетки ни дадоха свиждане. Минава един от надзирателите на затвора покрай Ганчови и Ганчо го заговори. След малко ги пуснаха да дойдат при мен в салона. С илването Ганчо ми каза: “Какво става, нашите другари са се изплашили нещо, връзките в Околията са прекъснати? Какво мислят другарите там? Казах му, че много от другарите са интернирани, други – мобилизирани. Каза, че има другари там, които ще понесат тежко наказание, но не каза кои са. Накрая ми заръча да направим всичко възможно с другите другари, които са в Карнобат, да се установи старото положение, оставено от него.

Тревогата, която почувствах в Ганчо, се потвърди и от Димитър Добрев, който каза, че Ганчо не е спокоен в затвора, казвал, че не можем да дадем онова, което трябва, изпускат се много важни моменти. От всичко това правя извод: тъй като много наши другари бяха интернирани, работата на партията отслабна, връзките ѝ с Околията се прекъснаха. Ганчо виждаше това и много се измъчваше...”

Благодарение на настойчивите изисквания и напътствия, давани от Ганчо Хардалов от затвора, постепенно работата на Околийската партийна организация и РМС се активизира. Започна по-редовно да се отпечатват и разпространяват статии, помествани в нелегалния в. “Работническо дело” и предаванията по радиостанция “Христо Ботев”. Издадени бяха голям брой позиви и лозунги. “На 4 март 1943 г. през нощта – се казва в донесение на полицията в Карнобат – са намерени, пръснати из града позиви с комунистическо съдържание, писани на пишеща машина и литографирани. Най-много екземпляри бяха пръснати из дворовете на гимназията. В този

позив се говори против политиката на правителството, против германците и се апелира за изгонването им от страната. Издаден е от Отечествения фронт.” В друго донесение се казва, че в града и в някои села се появили лозунги по стените: “Искаме изгонване на германските войски! “Да живее Съветския съюз!”, “Вън германските войски от България!”, “Червената армия ще победи!” По-надолу в същото донесение четем: “В с. Крушево хората публично говорят, че нашата преса и радио не изнасят истината по военните действия на руския фронт и изказват мнение, че крайната победа ще бъде на страната на Русия и Англия.”

В резултат на засилената разяснителна и организаторска работа на партийната организация в Карнобат, идеята за Отечествен фронт доби широка известност в околията. Но до края на първата половина на 1943 г. комитети на Отечествения фронт бяха изградени само в града и в селата Зайчари, Костен, Аспарухово и Крушево.

Ганчо Хардалов даоде в Бургаския затвор в един много труден политически момент. На Източния фронт германските войски продължаваха да напредват. Москва, макар и непокорена, бе все още под угрозата на вражеските армии. Моторизираните колони на хитлеристките генерали настъпваха към Кавказ. Българската реакция ликуваше. Буржоазните вестници се пълнеха с подробности за победите на фашистките пълчища, за разгрома на съветската армия.

Управата на затвора правеше всичко възможно, за да деморализира затворниците, да превърне послабохарактерните, по-непросветените политически, по-колебливите в капитуланти и предатели. Тя им предлагаше да подпишат декларации, че се отказват от политическите си убеждения и осъждат другарите си, за да бъдат пуснати на свобода.

В кабинета на директора час по час привикваха затворници, особено от по-младите. Те пристъпваха плахо и заставаха чинно до вратата. Директорът усмихнато ги подканяше и сам сядаше фамилиарно до тях. Предлагаше им цигари и когато те отказваха, не им се сърдеше, а поучително ги насърчаваше:

- Много хубаво, много добре, че не пушите, това е отрова. Ех, да можех и аз да ги откажа, но какво да се прави, навик, започнал съм ги от казармата...

И чак тогава преминаваше към главното.

- Как си, как я караш, здрав ли си? Я виж какво младо и хубаво момче си! Кой те забърка в тая каша, кой ти разби бъдещето? Гимназист си, а си се повел по акъла на ония хаймани, дето ги мързи да работят и искат наготово всичко. Защо ти трябваше на тебе, щеше да си изкараш гимназията и бъдещето ти е осигурено – я учител, я бирник, а можеше и да продължиш образованието си? Родителите ти не са чак толкова бедни да не могат да те издържат. Помисли ли си каква болка им причиняваш, на тези родители, които са готови да продадат и последната си нивица, и кравата дори за теб. Ти не си неблагодарен син, нали, но млад, зелен си бил, излъгал си се. Комунистическите идеи са много привлекателни – свобода, братство и равенство, но всичко е бош лаф, мойто момче, всичко е на книга, на теория. На практика няма нито свобода, нито братство, нито равенство и не може да има, защото хората не са равни, не са еднакви. Виж, нима в Русия има свобода, братство и равенство? Там също има затвори, и там има бедни и богати, едни мизерстват, а други – блаженстват. такъв е светът и такъв ще си остане. Аз на младини също бях комунист, но се осъзнах навреме. Знаеш ли какво е казал Чърчил: който на младини не е бил комунист, няма сърце, а който и на стари години продължава да е комунист, няма акъл. От тебе не се иска много, иска се само да обещаеш, че вече няма да се занимаваш с комунистическа дейност. Ще бъдеш

свободен, върви, където си искаш, прави каквото си искаш, довърши образованието си, стани човек, няма да изгниеш тук, я...

И когато со кротце, со благо не помагаше, той обръщаше другата страница – заплахите:

- Щом си такъв твърдоглав, тогава ще те лишим от писма и колети, няма да ти даваме свиждания...

- Няmate право!

- Е, щом нямаме право, ще те преместим в друг затвор, на другия край на географията, ще видим тогава родителите ти ще могат ли да идват през седмицата да ти носят храна...

Пред партийната организация в затвора, в чието ръководство беше и Ганчо Хардалов, стоеше задачата да запази твърдостта и политическия морал на затворниците, да не позволи на врага да разлага редиците им. А за това беше необходима здрава организация и широка политическа просвета.

Макар и не напълно укрепнал физически, Хардалов предостави всичките си сили на разположение на партийната организация. Започна да работи за здрав затворнически колектив, за затягане на дисциплината сред затворниците, за подобряване на марксистко-ленинската просвета. Той ръководеше кръжок по история на КП /б/, изнасяше информации по вътрешното и международното положение. Той учеше другарите си, но и сам се учеше: изучаваше политическа икономия, история на БКП, френски език, усъвършенствуваше есперанто...

Голямо въздействие оказваха личните беседи на Ганчо със затворниците. Той убеждаваше младежите да не се поддават на уловките на затворническата управа, че всичко, което говори директорът на затвора, са глупости и лъжи, даваше примери на революционна трърдост и непримиримост; припомняше думите на Пасионария: “По-добре мъртъв, от-

колкото на колене”; или на обесения във Врачанския затвор Йордан Лютибродски: “По-добре мъртъв, отколкото жив политически труп; с примери и факти ги убеждаваше, че победата ще бъде на страната на Съветския съюз, че скоро, много скоро танковете на Червената армия ще се огледат във водите на Дунава, че народът ще въстане и ще помете тази власт, че най-много ще лежат още година-две; но дотогава трябва да бъдем твърди, да издържим, да не изменяме на убежденията си. Не им обещаваше постове и кариера, тогава никой не мислеше за това, не ги заплашваше, говореше им за идеали, за убеждения, за човешки добродетели... И семената покълваха в чистите им души...

Цялата тази многостранна просветна и възпитателна работа се увенча с успех. Духът на младите народни синове, попаднали в затвора, остана несломан. Те отхвърляха с погнуса предложенията на управата на затвора и с презрение се отказваха от предлаганата им “свобода”. Само двама по-неукрепнали младежи се поддадоха на тази уловка, но и те не бяха освободени. С това затворническата управа окончателно се демаскира.

Христо Диамандиев:

“Ганчо умееше да говори привлекателно, да обяснява просто и ясно, да си служи с примери от живота, и това правеше беседите му интересни, живи, желани.

И сега е пред очите ми: среден на ръст, набит, плещест, с високо чело и права сламеноруса коса. Открояваше се сред нас със своята голяма култура – не само политическа, но и обща. Беше запознат кажи-речи с всички клонове на човешкото знание. Открояваше се и със своята скромност. Макар че станахме много близки приятели, от него не научих нищо за големия му стаж на ремсов и партиен функционер, за неговата дейност. От другарите му узнах, че е бил секретар на Околийския комитет на РМС и на партията в Карнобат, че е бил много-

кратно задържан от полицията и малтретиран, че е организатор на едни от първите саботажни групи в страната, извършили редица палежи на снопи в града и Околията, че е един от първите нелегални в страната, за геройското му държане в полицията. С всички, и млади и стари, се държеше еднакво, като равни – непосредствено, честно, открито. Никаква горделивост, надменност, никакво перчене и суетене. Другарски се държеше дори и с криминалните затворници – внимателно, човечно. За него те бяха жертва на обществения строй. Поучаваше ги, говореше им сърдечно, искрено, никога не се караше, не нагрубяваше. Затова всички го обичаха – и политическите, и криминалните затворници. Той стана любимец на затворниците. И още нещо ми правеше силно впечатление – неговият оптимизъм, способността му да се шегува и в най-трудни моменти, да се шегува дори със себе си. Усмивката не слизаше от устата. Такъв беше и Михаил Дойчев. Впрочем те двамата много си приличаха по характер, надпреварваха се по култура, шегобийство и оптимизъм. Искане ми се да разкажа един случай, който е много характерен.

С Ганчо се лекувахме в затворническата амбулатория. Лекар беше наш другар, политически затворник, осъден на 15 години строг тъмничен затвор – д-р Савин, по произход руснак. Не зная точно какъв вятър го беше довял в нашата страна, навярно ураганът на революцията, но той никога не се отказва от своята родна-матушка Рус. И когато фашистите нагазиха в руските степи, той нито за момент не повярва в германската победа. Напротив, той открито уверяваше своите съграждани от Ахтопол, където работеше като участъков лекар, че Русия е непобедима, че германците ще си счупят главите, че ще ги сполети участта на Наполеоновата армия... Тези приказки го доведоха в затвора, за което той ни най-малко не съжаляваше, дори се гордееше... малка отплата за

своята родина. Та при г-р Савин с Ганчо ходехме да си бием инжекции – той калциеви, аз хининови. И двамата бяхме много зле: той с две каверни в гробовете, аз кожа и кости от маларията, която ме друсаше всеки ден. И в това състояние Ганчо намираше сили да се шегува: Абе, Ристо, казваше ми галено той, не се отчайвай, може ние и да не умрем...”

Паскал Стефанов:

“Ганчо беше запален есперантист. Нали полицията му върна речника по есперанто, реши да образува кръжок за изучаване на този език. Всички от килията се включихме в него, само бай Георги, викахме му бай Йорго, се дърпаше. Бай Йорго беше много по-възрастен от нас, беше от село Винарско, Айтоско, каменар по професия, без образование, но предан до смърт на партията, участник в Септемврийското въстание. Учителката в селото го наколадила пред кмета, че правел комунистическа агитация – говорел пред клиенти и съседи против германците, че Червената армия нарочно отстъпвала, за да измамили германците по-навътре, а после да ги изтребят до един; Обвинили го, че снабдявал комунистите с динамит, за да хвърлят влакове във въздуха. Та тоя човек го бутнаха в затвора с 15-годишна присъда. Беше физически много як и вечно гладен.

Започнахме да учим есперанто. Бай Йорго ни викаше:

- А бре, момчета, не е за мене тая работа; аз съм вече стар, за кога ще уча тоя език и за какво ще ми потрябва; Не видите ли, че нямам зъби и не мога да произнасям добре думите...

А Ганчо, който ръководеше курса, отвръщаше:

- Ще ти потрябва, ще ти потрябва, това е международен език, с него ще можеш да се разбираш с всички хора по света. Утре, като излезеш оттука, как ще се разбираш с братушките, като не знаеш руски?

- То с братушките и на български ще се разбира-

ме.

- А с французите, с англичаните? – упорстваше Ганчо.

- С тях не ми и трябва да се разбирам. Има си хора за тая работа...

Тъй или иначе започнахме да зубрим есперанто. Ганчо каже: “Ми естас малнова есперантиста”; Ние повтаряме след него. Само бай Йорго фъфли, не може да си обърне езика. А Ганчо рече:

- Бай Йорго, като не можеш да кажеш “Ми естас малнова есперантиста”, можеш ли каза: “Ми естас гладна есперантиста”...

- Уха, това го казвам като нищо! – отвърна бай Йорго – и го повтори наистина без грешка...”

Партийната организация в затвора укрепна, закали се и целият затворнически колектив. Посредством Златка Филипова от Бургас, бяха установени връзки с Окръжния комитет на партията в Бургас. За тази цел тя използваше криминалния затворник Стоян Такев, по професия бръснар, стар неин познат от Пловдивския затвор, където бе лежала през 1935-1937 година. Такев работеше в зеленчуковата градина зад сградата на затвора и чрез него редовно се внасяха нелегални материали и писма. Установени бяха връзки и с Околийските комитети в Айтос, Карнобат, Поморие, с близките села. За тази цел се използваша хора дори от охраната на затвора. Заработи скрита поща, тайници в куфари и кошници. Започнаха да се получават по-редовно писма и колети отвън, зачестиха свижданията. От Плевен и други затвори започнаха да прииждат нови затворници, които донесоха със себе си и своя опит в просветната и конспиративната работа – нали Плевенският затвор беше известен като комунистическия университет. Подобри се просветната работа, личната агитация, дисциплината. От София Петър Пенчев – Левски успя да издейства преместването си в Бургаския затвор.

Срещата с Ганчо Хардалов бе неописуемо сърдечна и трогателна. Двамата другари си стискаха до болка десниците, тупаха се по раменете, прегръщаха се, гледаха се един друг и не можеха да се нарадват, че пак са заедно, макар и обградени от високите стени на затвора. Сега, когато раните бяха вече зараснали, инквизициите им се виждаха забавно приключение. Те се смееха и припомняха различни преживявания. Разбира се, омразата, стаена в думите, нямаше лесно да се стопи...

В края на 1942г. затворите в страната вече се пукаха по шевовете си. Борбата се разрастваше и полицията, и царските съдилища продължаваха да изпращат все повече и повече народни синове зад железните решетки. Килии, пригодени за седем-осем души, се натъпкваха двойно и тройно повече. Някои затворници спяха по коридорите и стълбищата. Не можеше и дума да става и за най-елементарна хигиена. На всичко отгоре маларията и паразитите моряха затворниците, а медицинската помощ беше привидна. Да се построят нови затвори, нямаше време. И фашистката власт намери изход от това положение. Със заповед на министъра на правосъдието от 22 октомври 1942г. към някои затвори в страната бяха открити специални лагери-затвори. Такъв специален лагер-затвор – каменната кариера „Атия“ край с.Българово, Айтоско. Там през зимата на 1943г. бяха прехвърлени всички затворници от Бургаския затвор с присъди до 15 години, както и затворници от Плевенския, Пазарджишкия и Сливенския затвори. Там бяха изпратени Ганчо Хардалов и Петър Пенчев.

Но сега е краят на 1942г. Задава се една Нова година, която изпълва душите на затворниците с надежда и оптимизъм. Такава я вижда Ганчо от затвора, такава я рисува той и на родителите си в новогодишната честитка:

Новата 1943 година!

“Тя носи особености, които никоя не е носила.
Носи само радости, добър и веднаж завинаги
щастлив живот!

Младото поколение, особено децата, най-добре ще
почувстват и вкусят от плодовете ѝ. Нека радостта
им бъде безгранична!

Честита Нова година!

Декември 1942г.

Ваш Гани”

ХІ.ЗАД ТЕЛЕНИТЕ МРЕЖИ

Зимата по тия места е мека, снегът не се задържа дълго. Бързо се стопява и влагата попива в чернозема. Но тази година се случи продължителна и сурова зима. Първият сняг падна още през октомври, но той трая, както се казва, от ден до пладне. Истински студ сви през януари. Валя, валя три дни и три нощи без да спре. Натрупаха се преспи, високи два метра. Спряха влаковете по линия Бургас – Карнобат. После задуха силен вятър откъм морето – североизточният, и вледени земята. Пътищата станаха непроходими. Хората правеха пъртини, колкото човешки бой, за да излязат от домовете си. По-възрастните хора казваха, че такава зима не помнят от 1929 година, когато замръзна морето.

В един такъв студен зимен ден – беше 12 февруари 1943г. – един камион със спуснати платнища се провря бавно през вратата на специалния лагер-затвор край с.Българово, Айтоско и спря на плаца, обграден от няколко паянтови продълговати бараки. От карусерията му наскочиха на земята неколцина стражари в сини униформи, които в мрачното и сиво утро наподобяваха на оловените войничета от приказките на Андерсен. Двамина пъргаво разтвориха капците на камиона, а останалите се наредиха в полукръг с шмайзери, готови за стрелба в ръце. Чак тогава от кабинката на шофьора слезе

млад наперен поручик и изкомандува:

- Слизай! Строй се!

- Бързо, бързо! – повтаряха полицаите.

Един през друг от камиона скочиха мъже, загърнати в кафяви раирани халати, пристегнати на кръста, под които се подаваха дебели шаячени панталони, голфове, с каскети на глава, а някои и гологлави. Бяха с бледи, посърнали лица, които и щипящият студ не успяваше да зачерви. Обути бяха най-различно: едни с тежки туристически обувки, други с шушони, трети с галоши, четвърти – с цървули, пети – със сандали с дървени ходила, нахлузени върху партенки или дебели вълнени чорапи. Почти всички бяха млади, между двадесет и тридесет години, а имаше и някои съвсем младички, които още не бяха опитали бръснач на бузите си. Най-възрастен беше бай Йорго, който макар и да нямаше още 50 години, пред младоците минаваше за старец. Всички те зиморничаво се загръщаха с тънките си халати и потропваха на място с крака, за да се стоплят.

Наоколо, докъдето поглед стига – безбрежна снежна пустиня. Само в далечината – на изток и на запад – тъмнееха два хълма, обрасли с гъста дъбова гора. Целият лагер беше заобиколен с висока ограда с бодлива тел, по която бяха окачени табелки с надпис “Внимание! Зона на лагер-затвор Българово. Минаването забранено! Стреля се без предупреждение!”

- Един, два, три... – броеше полицейският поручик с показалец, насочен като дуло на пистолет към гърдите на затворниците. – Двадесет и пет! Няма грешка! Подпиши тук! – и той сложи пръстта си върху един тънък лист, който преди това беше извадил от полевата си чанта.

До него беше застанал чинно мъж на средна възраст, възнисьък, набит, с едро скулесто лице, на което се открояваше голям топчест нос, облечен в черната униформа за затворнически надзирател.

Той спря само за миг малките си сиви очи на листа и завъртя някаква драскулица там, където му беше посочено. Поручикът прибра листа в чантата си, подаде също един такъв лист на надзирателя, отдаде чест и се мушна в кабината на камиона, който мигом потегли обратно...

От бараките бяха наизлезли също като тях дрипави и бледи мъже, които ги оглеждаха с любопитство. Това бяха затворници, докарани тук преди месец. Някои видяха познати сред новопристигналите и радостно завикаха имената им. Ганчо чу и своето име. Вдигна поглед и видя Иван Захариев. Едва го позна. Не бе го виждал близо две години. За това време малкото смугло железарче бе израсло в строен красив момък. До него Ганчо разпозна Иван Радев, Иван Бонев и Стоян Добрев – Странджата. Широка усмивка огря лицето му. Това бяха другари от Плевенския затвор, които преди да бъдат изпратени тук, престояха месец-два в Бургаския затвор. Макар и кратко да беше времето на общия им престой в затвора, Ганчо бързо се сприятели с тях – просто си допаднаха от пръв поглед, от първа дума. И тримата бяха с голямо революционно минало, бяха лежали дълги години по затворите. Скромни, честни, открити хора, добри, сърдечни и общителни. Обикна ги като братя и сега искрено се радваха, че пак ще бъдат заедно...

Иван Радев беше най-възрастният от тях. Немаше още и четиридесет години, но имаше богат партиен стаж, от който шест години, прекарани в затвора. Роден в едно село в Гръцка Македония, той отрано остава сирак и се преселва в Пловдив. Става тютюноработник. От тука до Комсомола пътят е кратък. Издига се до член на Окръжния комитет на партията в Пловдив. През 1935г. организира успешно бягство на група затворници от Пловдивския затвор. Работи активно по канала България – Гърция – Турция

– Съветския съюз. Станал вещ „фалшификатор“ на паспорти, лични карти и други документи, необходими на партията.

На ръст беше висок, строен, широкоплещест атлет. Но най-пленителното у него бяха очите – сини, засмени. Имаше руса къдрава коса, която очертаваше красивото му правилно лице. По нрав беше весел, шеговит, общителен, обаятелен.

Неговият съименник – Иван Бонев, беше със седем години по-млад. Селски човек, родом от Кнежа, най-голямото тогава в страната село. Познал отрано мизерията и нищетата, той поема пътя на борбата за по-добър живот. Когато избухва Испанската гражданска война, заминава доброволец на страната на републиканците. Корабът „Барселона“, на който той пътува от Марсилия до Испания, бива потопен от германска подводница. От 380 души успяват да се спасят само 120. Сред тях е и Иван Бонев. Добира се до Испания и става артилерист в батарея „Васил Коларов“ на Интернационалната бригада „Георги Димитров“. Взема участие в много сражения. След разгрома на републиката е изпратен в концентрационен лагер във Франция. Тринадесет месеца, прекарва зад телените мрежи. Успява да избяга и след много премеждия да се добере до Париж. С група български студенти се завръща в България, но веднага попада в затвора.

Беше среден на ръст, с мургаво лице и високо открито чело, черна коса и черни очи, които излъчваха топлина и спокойствие.

Стоян Добрев – Странджата, беше най-младият от тях, връстник на Ганчо, само на 27 години. Истински хубавец – мургав, снажен, със силно, мускулесто тяло, с тъмни очи, над които се виеха черни дебели вежди. Мълчалив и малко стеснителен – като всички решителни и смели хора. По професия – печатар. На 24 години бе вече секретар на Окръжния комитет на РСМ и член на Окръжния комитет на партията

във Варна, ръководител на бойна група в града, която провежда редица смели акции, сред които и взривяването на влакова композиция с варели с бензин за Източния фронт. В полицията се държи твърдо, не прави никакви признания. За храброто му държание пред врага Добри Терпешев го нарича „Дзержински“.

- Тихо! – извиква надзирателят, който ги прие, и зашари по редицата с мишите си очички. Зае войнишки стоеж и започна своята реч.

„Конското“ се състоеше горе-долу в следното:

- Казвам се Стойне Христов, главен надзирател. Определен съм от господин директора на Бургаския затвор за началник на лагера. За всичко ще се отнасяте до мен. И аз съм селски човек като повечето от вас, така че може да ме считате за приятел. Ако сте разбрани и послушни, няма да се караме, ще живеем в мир и разбирателство. Никакви конспирации, никакви опити за бягство – стреля се на месо. Работата не е тежка. Ще работите на кариерите – ще вадите камъни, ще чукате чакъл. Храната е добра, въздухът е чист. Ще кротувате и ще чакате, докато властта ви опрости наказанието и ви пусне да си вървите...

- А сега сте свободни, настанете се по бараките и почивайте. Днес работа няма. – заключи главният надзирател.

Един надзирател под строй закара затворниците в продълговатата тухлена барака и на всеки посочи място на нарочете за спане.

Ганчо се изтегна на нара, а до него легна и Петър.

- Ей, тука ще се живее, а? – пошегува се Ганчо с приятеля си. – Чист въздух, силна храна, лека работа! Безплатен курорт! Какво искаш повече? Лежи и чакай!

Петър се засмя.

-Май, че започнаха да пеят на друг глас! – продължи

Ганчо. – Не ти ли прави впечатление, че станаха по-меки, по-мазни? Май, че вече знаят за Сталинград... Още , още по-благо ще запеят... Но да имат да вземат, че ще стоим тука и ще чакаме да ни пуснат по царска милост...

Не ги сдържаше в бараката. Беше задушно, спарено. Станаха и излязоха навън. Към тях се присъедини и Иван Захариев. Времето беше малко поомекнало. Откъм морето духаше лек ветрец с дъх на водорасли. Дишаха с пълни гърди студения въздух и на душите им ставаше по-леко, по-радостно.

Ганчо се загледа на юг, в далечината, и рече:

- Ей, там е Карнобат. Няма и двадесет километра, ако ударим направо през нивите.

И усмихвайки се топло продължи:

- Ще ви се, нали? Колко време не сме били там? Май ще стане две години...

Петър и Иван не отвърнаха, само тежко въздъхнаха.

- Вдруги ден е Трифон Зарезан. – обади се Иван. – Нашия Трифон Димов има имен ден...Ех, какви именни дни правехме. Танци, манци, момичета...

- Не съжالياвай, Трифон Зарезан е празник на пияниците, а ние, както знаеш, сме пълни въздържатели. – отвърна Ганчо. – А пък за танците, да не говорим. Освен танго не можахме да научим нищо друго. Ще вземат да ни избягат момите...

Още дълго разговаряха тримата приятели, припомнях си случки и събития, смееха се, шегуваха се. И накрая, както обикновено става в такива случаи, се умълчаха. Всеки мислеше за нещо си и всеки знаеше кой за какво мисли.

Родният дом беше тъй близко и тъй далече...

Лагерът за политически затворници край с.Българово беше устроен в подножието на хълма Кара баир, на около двадесетина километра от град Айтос, недалеч от ж.п.линията Бургас – София.

Тук се експлоатираше една каменоломна, в която сега затворниците трябваше да работят, да вадят камъни и да чукат чакъл, необходими за настилане на пътищата, разбити от германски танкове и тежки камиони. Край лагера протичаше малка рекичка, която през лятото почти пресъхваше, но напролет и наесен се разливаше и образуваше безброй блата, обрасли с тръстика – развъдници на комари, които разнасяха малария и моряха хората от този край.

Самият лагер представляваше едно пространство с площ не повече от един-два квадратни километра, заобиколено с висока ограда от бодлива тел, по която за разлика от немски концентрационни лагери, не протичаше електрически ток. Нещо повече, през нея можеше да се преминава без особен риск да бъдеш забелязан от охраната.

До главния вход се намираше административната барака: две стаички, едната за главния надзирател, която му служеше и за канцелария и за спалня, и другата – за охраната, която се състоеше от седем души надзиратели, въоръжени с карабини и пистолети.

Недалеч от административната барака беше жилищната сграда - тясно и продълговато, прилично на обор помещение, иззидано от тухли и покрито с марсилски керемиди. Само на едната стена се редяха малки зарешетени прозорчета, през които едва-едва проникваше дневна светлина. Вътре и през деня беше сумрачно. Чак когато човек привикнеше с тъмнината, можеше да различи дългите редици нарове, покрити със сламеници, от двете страни на бараката. Една огромна печка, направена от варел, в средата на помещението, гореше ден и нощ, без да се чувства топлината ѝ, освен когато си близо до нея. Чешмите –голи водопроводни тръби с кранове по тях, бяха навън, под открито небе и зимно време замръзваха. Тогава затворниците се миеха на малката рекичка, по-скоро вада, която протичаше досами оградата, а

вода за пиене си наливаха от едно малко изворче, което клоkochеше безспир. Тоалетните също бяха навън под открито небе – няколко клетки, сковани набързо от груби чамови дъски.

Две големи брезентови палатки приютяваха останалата част от затворниците, които през зимата студуваха, а през лятото – изнемогваха от жега.

Някак си встрани самотно се гушеха в кухнята и артелната – на около 300-400 метра от спалните помещения.

Пред жилищната барака беше плацът – неголямо празно място, на което сутрин и вечер се строяваха затворниците за проверка.

Каменоломната се намираше на около един километър от лагера. Всяка сутрин, под строй затворниците се откарваха там и работеха до залез слънце, охранявани от надзиратели.

Режимът в лагера беше сравнително мек. Допускаха се свиждания – всяка неделя лагерът заприличваше на панаир. От близки и далечни села и градове идваха майки и бащи, братя и сестри, роднини и другари на затворниците, които носеха дисаги и кошници с храна. Уреждаха се общи трапези, на които редовни гости бяха надзирателите. Писма и колети се получаваха без ограничения. А от близкото село Пирне, Айтоско, където имаше трудово- кооперативно земеделско стопанство, носеха на затворниците храна с коли.

Руси Маразов, от с.Пирне, Айтоско:

“Членът на нашата партийна организация Иван Автански беше първият човек от селото, който посети лагера. Когато той се върна, с тревога ни разказа, че затворниците работят на каменната кариера, а получават по 250 грама хляб на ден. Земеделското стопанство в нашето село беше образувано още през 1941 година, кооператорите имаха осигурен хляб. А потребителната кооперация, на която аз бях касиер-деловодител, имаше мандра. Затова всеки неделен ден една каруца, пълна с млади

хора и храна, тръгваше за лагер. Другарите бързо ни опознаха, посрещаха ни като близки.

Да не се учудваме на мекия режим в лагера! Да си припомним: беше зимата на 1943г., след разгрома на германските армии при Сталинград. В страната все още нямаше масово партизанско движение, особено в този край. Тук, в лагера, бяха докарани затворници само с „леки присъди“.

В единия край на голямата барака тихо разговаряха четирима мъже – Иван Радев, Иван Бонев, Ганчо Хардалов и Стоян Добрев. Още от първите дни на лагерния живот, те съвсем естествено и непринудено застанаха начело на партийния и затворнически колектив. Другарите им ги обичаха и уважаваха, заради тяхното богато революционно минало, което научаваха по неведоми пътища, заради тяхната скромност и принципност, заради отзивчивостта и вниманието, с които обграждаха всеки един. Държаха в ръце карти и даваха вид, че играят белот. Всъщност разискваха важни проблеми...

Дълго, спокойно, а понякога и доста разгорещено разговаряха четиримата. А ето въпросите, които ги вълнуваха:

Бягството.

Трябва да се организира бягство, по това спор няма, но това трябва да стане много внимателно и предпазливо. В лагера не всички са комунисти и ремсисти и не всички са готови да бягат. Макар и малко, има слаби и колебливи другари, които поставят спокойствието си и собствения си живот над всичко друго. А навярно врагът е вербувал сътрудници и доносници, които слухтят... За да бъде успешно бягството, то трябва много добре да се организира. Трябва да се създадат връзки с партийните организации в близките села, с Карнобат, Айтос, Поморие, с Окръжния комитет в Бургас, с VI въстаническа оперативна зона, да се подготвят

сигурни нелегални квартири и скривалища, храна и дрехи, да се набави оръжие. Ето в каква насока трябва да бъдат насочени усилията на партийното ръководство. Необходимо е да се създадат здрави и бойки партийни и ремсови групи, да се спазва строго конспирацията, да се води смислен колективен живот, редовно да се провеждат занятията на просветните звена, да се разясняват актуалните политически събития, да се поддържа висок боен дух и морал у лагерниците...

Непосредствени задачи:

Първо: Саботиране на производството в каменоломната. Второ: Твърда и неотстъпна борба за подобряване на бита и храната на лагерниците. За целта кухнята, която е поверена на криминални затворници, трябва да премине в наши ръце...

Иван Рачев:

“Кухнята беше поверена в ръцете на криминални затворници. Ние поехме борба тя да премине в наши ръце. Само чрез нея можехме да осигурим връзка със затвора в Бургас, а чрез него и с Окръжния комитет на партията. Борбата започнахме със саботиране на производството и протести пред прокурора и директора на затвора за лошо приготвена храна, за нереални норми, за лошо отношение към нас от страна на някои надзиратели...”

Тая нощ Лъохманина не спа добре. Въртя се в леглото, пухтя и чак на разсъмване се унесе в сън. В просъница чу изсвирването на сутрешния влак за София и по него разбра, че е време за ставане. А му се спеше ужасно, от снощното пиене главата му се цепеше.

Когато излезе от бараката, едва се развиделяваше. Небето бе ясно, бистро, по него още трепкаха самотни звезди. Беше студено, снегът скърцаше, сякаш стенеше под тежките му ботуши.

Лъохманина беше як като бик, възнисък, набит,

с къс и дебел врат като на борец. На грубото му недодялано, сякаш с брадва изсечено лице, като лимонадени топчета блестяха две сини със стоманен отблясък очи, изпод дебели рунтави вежди. Беше груб и невъздържан, за щяло и нещяло хокаше и заплашваше затворниците. Зъл, вечно намръщен и недоволен от нещо, кариерист, готов за една нашивка да продаде майка си и баща си. Не го обичаха дори и колегите му, останалите надзиратели, а главният надзирател просто го ненавиждаше. Знаеше, че го шпионира и доносници на полицията и на директора на затвора. Някой от затворниците му бе измислил прякора Лъохманина, който бързо се възприе от всички, дори и от колегите му...

Лъохманина яростно заби клепалото и околността се огласи със звънливи и равномерни звуци, които оттекваха в близките хълмове Кара баир и Дебе баир. Затворниците наскочиха от наровете и бързо заоправяха леглата. По биенето на клепалото те разбираха, че днес е дежурен Лъохманина и не искаха да си имат с него разпавии. Току-виж, че влязъл в бараката и се развъртял с дряновата си пръчка, с която не се разделяше...

Затворниците изкочиха навън. Студеният въздух ги срещна и пресече дъха им. През нощта чешмите и вадата бяха замръзнали и за да се измият затворниците разтриваха ръцете и лицата си със сняг. Закусиха набързо: чай, почти без захар, а мармеладът не стигна за всички, което предизвика голямо недоволство.

Строиха се на плаца. Лъохманина ги отметна един по един по списъка, като оглеждаше всеки от глава до пети. След това тупна два-три пъти с дряновата си пръчка по конحوвете на излъсканите си чизми, за да въдвори тишина и започна обичайната си реч:

-Много сте се разгацили, нищо не работите напоследък, не уважавате началниците си, не ги поздравявате при среща, храните се и пушите по

време на работа, влизате в спалните помещения в работно време... Да знаете, че това е наказуемо!

- Кое не е наказуемо? – обади се някой от строя.

- Всичко е наказуемо! – отвърна троснато Лъохманина. – И обаждането от строя без разрешение също е наказуемо. Тук е лагер, затвор, а не курорт! Разбрано ли е?

И без да дочака отговор, изкомандува:

- А сега, марш към обекта! И който не си изпълни нормата, да му мисли...

Започна обичайният трудов ден. Работеше се с кирки, лопати, железни лостове, чукове, шила и други инструменти. Едни разриваха пръстта, докато се покажат големите сивосинкави скали, други разбиваха скалите и къртеха едри късове камъни, трети чукаха чакъл, четвърти товареха и тласкаха вагонетки. За мнозина тази работа беше непривична, поради което и да искаха, да се стараеха дори, не бяха в състояние да достигнат предвидените норми. Но те нито искаха, нито се стараеха. Напротив, те умишлено не работеха. По цял ден се подпираха на кирките и лопатите си, пушеха и приказваха, четяха вестници на завет зад скалите, а някои незабелязано изчезваха от обекта и се скриваха в спалните помещения. Такива бяха указанията на партийното и лагерно ръководство.

Цялата сутрин Лъохманина не се мярна. Изглежда се беше затулил на някое място на завет, да си подремне. Врълхлетя като буря чак на обед, малко преди да донесат баките с храната. Развика се:

- Нищо не работите, хаймани такива! Не сте изчукали и по една шепа чакъл! Не си плащате и водата на чорбата дето ядете...

- Като не сте доволни, уволнете ни! – обади се скришом нечий глас. – Не сме дошли тука по наша воля...

Лъохманина побесня. Лицето му се наля с кръв.

Обърна се рязко към посоката на гласа. В зрителното му поле се мярна Тодор Пиръов, известен в лагера с прозвището Гайдарджийчето, заради гайдата, с която не се разделяше и веселеше затворниците. Беше слабо тънко момче, почти юноша, от едно близко село – Горица, Поморийско, веселяк и голям шегаджия. Седнал пред един каскет чакъл, който беше изчукал от сутринта, той се правеше на ни лук ял, ни лук мирисал...

- Ти ли се обади? – крясна му Лъохманина, и без да дочака отговор започна да го налага с дрянвата си пръчка.

Изневиделица изскочи Ганчо Хардалов. С все сила той изтръгна пръчката от ръката на разбеснелия се надзирател, счупи я с един замах на коляното си и я захвърли настрани.

- Нямах право! - изсъска той в лицето на надзирателя. Добрите му кафяви очи бяха добили стоманен отблясък, мускулите на лицето му играеха...

- Защо се обажда?

- Аз се обадох.

Лъохманина онемя. Заозърта се безпомощно. Пръчката му я нямаше, а да извади револвера не посмя. Другите надзиратели тактично се бяха изпарили.

- Ще видиш ти, бунтар такъв. Не ти мърда карцера, ще изгниеш там с твоята охтика! – изръмжа той и с едри крачки се запъти към лагера.

Този ден не се работи на кариерата.

Вечерта след проверката главният надзирател повика при себе си в канцеларията Иван Радев, Иван Бонев, Ганчо Хардалов и Стоян Добрев. Посрещна ги навъсен, седнал на масата. Само с ръка даде знак да се посместят на пейката.

Започна с тих, равен и спокоен глас:

- Проспахте зимата. По цял ден се излежавате

и четете. Разхождате се и дишате чист въздух. Тук не сте дошли на курорт, а да работите. Директорът на затвора не е доволен от работата ви. Вие тука сте главните, другарите ви вас уважават и слушат. Кажете им, че трябва да се работи. Даром няма да ви храним. От днес да знаете, че искам всеки да си изпълнява нормата – по три кубика камъни или по един и половина кубика чакъл дневно.

- Не е по силите ни да изпълняваме такива високи норми! – обади се Иван Радев. – Храната е слаба, пък и ние сме изтощени, болни... И не сме свикнали на такава тежка работа...

- Как се работи на този студ? – добави Ганчо Хардалов. – Нямаме топли дрехи, ръкавици, обувките ни се скапаха...

- Ти не се обаждай! – срязва го главният надзирател. – С тебе имаме да си поговорим специално... И обръщайки се към останалите, продължи:

- Не ги разправяйте тия на мен. От стара коза яре съм. От двадесет години работя по затворите, опознал съм ви добре...

- Ние не можем да отговаряме за всички. – каза Иван Бонев.

- Можете, можете! – невъзмутимо изрече Стойне. – Вие сте ръководство тук, вас слушат. Ако им речете и Кара баир ще обърнат дори.

- Не разбираме за какво ръководство говорите!

- Много добре разбирате! Не се правете, че не разбирате.

Настъпи неловко мълчание.

- Може би ще бъде добре директорът на затвора и прокурорът да се срещнат с нас, да ни разяснят въпроса с нормите, с нашите задължения и права. – На последната дума Ганчо натърти. – Може и ние да поставим някои въпроси...

- А може би искаш да ти обяснят как трябва да се държиш с началниците си, а? – отново го срязва надзирателят.

После без всякакъв преход се обърна към Стоян Добрев, който дотогава не беше се обаждал:

- Ти, Стояне, беше от Варна, нали? – И без да дочака отговор, отвори чекмеджето на масата и извади оттам един измачкан вестник. Разгърна го.

- „Черно море“. Знаеш го, нали Стояне? А сега ми кажи кой го е внесъл в лагера и кой е подчертавал с молив ей тези редове? Таз заран са го намерили във вашата барака.

Той заби нос във вестника и зачете:

- Битката при Сталинград завърши. Шеста германска армия, една румънска дивизия и един хърватски полк се пожертваха за Европа. Траур в Германия и във всички останали европейски страни. Историческата битка при Сталинград мина в историята. Това бе битка, която няма равна на себе си в човешката история...

Четиримата слушаха, като че ли за първи път чуваха току-що прочетеното...

- Не се правете на незнаещи! Повтарям кой внесе вестника в лагера, кой е подчертавал тези редове?

- Вестникът е легален. – отвърна Стоян Добрев. – Може да го е внесъл някой от посетителите заедно с храната.

- Легален? Но е забранено да се внасят вестници в лагера, разбрано ли е?.. Не съм нито глух, нито сляп. Виждам как от един месец насам бръмчите като кошер. Много се перчите! Ето на, и днес Хардалов влезе в разправия с надзирателя... Бил настъпил великият прелом! Сталинградската битка била гвоздей в ковчег на Германия! Рано е да се радвате... Ще видите през лятото какво ще стане...

Удари с юмрук по масата и стана:

- Те това исках да ви кажа. Ако не се разберем с добро, ще обърнем другия лист... А сега сте свободни, да остане Хардалов!

На Ганчо му се размина само с едно „конско“. Беше пролетта на 1943 година. Главният надзирател

Стойне Христов не беше нито глупав, нито прост...

Лагерниците продължиха да работят по старому. Никакви заплахи на Лъохманина и на другите надзиратели не бяха в състояние да ги накарат да работят по-бързо, да изпълняват нормите си. „Толкова можем, толкова работим!“ Те слушаха и изпълняваха указанията на партийното и лагерно ръководство.

Няколко дена по-късно стана един инцидент, който нажежи атмосферата до краен предел.

Време за вечеря. Дежурните се бяха наредили пред кухнята за получаване на храната. Минаваха край големия казан и готвачът им пълнеше баките с неизменната рядка чорба. Един от дежурните – бай Йорго, вечно гладен и недоволен от слабата храна, надникна в казана и извика:

- Мошеник! Раздаваш водата, а фасула оставаш за повторно варене!

Развикаха се и останалите дежурни, че в баките им бобените зърна трябва да ги гониш с лъжица. Надойдоха и затворниците, които нетърпеливо чакаха да се донесе храната. Всеки викаше и заплашваше готвача. Вдигна се невъобразим шум.

Дотича и главният надзирател.

- Вижте, вижте, господин главен надзирател! – посочи Иван Радев рядката чорба в баката. – Всеки ден е така...

- Я, вижте в казана! Гъстото оставят да плюскат те – обади се друг.

- Море, крадат от продуктите...

- С тая храна ли искате норми да изпълняваме?..

- Уволнете тези мошеници!

- Назначете Иван Радев за готвач!..

Главният надзирател се видя в чудо. Той не знаеше какво да предприеме. Можа само да каже:

- Спокойно, спокойно, момчета, ще вземем мерки!

Нареди да се раздаде и останалата в казана храна и бавно и умислено се запъти към канцеларията си.

Дали се досещаше, че целият този случай беше инсцениран от лагерното ръководство?.. Едва ли.

Междувременно писмата до директора на затвора и до прокурора валяха като снежинки през тих зимен ден. За да бъдат сигурни, че те ще стигнат до предназначението си, затворниците ги даваха на своите близки, които идваха на свиждане, за да ги пускат в пощенските кутии. В тях те се оплакваха най-вече от слабата храна, от липсата на медицинско обслужване, от Лъохманина, от високите норми...

Не минаха и десетина дни и в лагера пристигнаха прокурорът и директорът на затвора. Влязоха в голямата барака. Затворниците чевръсто скочиха от леглата си и чинно застанаха до наровете. Главният надзирател представи гостите и се оттегли до вратата.

Прокурорът, застанал по средата на бараката, плъзна поглед по затворниците, почака да настъпи тишина и заговори тихо:

- Ето, ние сме пред вас, отрупахте ни с писма. Каквито въпроси имате, можете да ги поставите! Дойдохме да ви изслушаме лично.

Настъпи тягостно мълчание, което не продължи дълго. Първ се обади Ганчо Хардалов:

- Храната е много лоша, помия. Криминалните крадат...

Бентът се отрици. Един през друг се надпреварваха затворниците:

- Махнете криминалните от кухнята и артелната!..

- Искаме за готвач Иван Радев, той разбира от готварство и няма да ни краде...

- Лошо сме облечени и обути! Не трябва да работим, когато е много студено...

- Нормите са високи...

- Инструментите са захабени...

- Имаме болни другари, които трябва да бъдат лекувани, а те се изкарват на работа...

Прокурорът търпеливо слушаше и току си записваше нещо в бележничето си. След това той държа реч, в която имаше повече увещания да бъдат търпеливи и изпълнителни, отколкото обещания, че ще се вземат мерки. Намекваше, че от тях зависи колко ще лежат в затвора, т.е. подпишете декларации и вие сте свободни... Предъвка нещо и за възможна амнистия. Заплаши да не се опитват да бягат, било безмислено, това само ще усложни положението...

Акцията завърши с пълен успех за затворниците. Само след няколко дни за главен готвач и артелчик беше назначен Иван Радев. Нормите бяха намалени със специално предписание на директора на затвора: два кубика скална маса и един кубик чакъл дневно. Но и тях никой не изпълняваше. Най-сетне надзирателите махнаха с ръка и не определяха вече норми...

Зрееха събития. Във въздуха се долавяше техният настъпателен ход... По-прозорливите надзиратели, какъвто беше Стойне Христов, вече се замислеха за своето бъдеще... „Не трябва да ги дразним, не трябва да се смразяваме, утре може да ни дотрябват...“

Пролетта дойде някак си внезапно и неочаквано. Една вечер, в края на март задуха южнякът, бесня и лудува цяла нощ, и на сутринта, когато се събудиха затворниците, снегът сякаш беше излизан от земята. Небето беше бистро, чисто, като измито. От влажната гръд на земята се вдигаше тънка бяла пара. Забълбука рекичката, запяха капчуците. Грозни и оголени от снега чернееха дърветата на Кара баир и Дебе баир. Само по далечните върхове на Стара планина блестяха на утринното слънце белите гугли на снега.

Заедно с пролетта в душите на затворниците нахлу и надеждата. Надеждата за скорошно излизане от лагера. Впрочем, тя никога не беше ги напускала, но сега ставаше по-близка, по-осезаема,

по-реална. Новините от Източния фронт бяха добри. Всяка вечер, надвесени над картата, с която бяха се сдобили, затворниците чертаеха променливата линия на фронта и душите им се изпълваха с радост. Разискваха, спореха, предричаха края на войната едва ли не тази година, предсказваха кога Червената армия ще стъпи на Балканите... Другарите и близките, които идваха на свиждане, носеха известия за разрастване на въоръжената борба в нашата страна за смели акции на партизани... Наближаването на края на войната можеше да се прочете дори и между редовете на буржоазните вестници, които въпреки забраната, редовно се внасяха в лагера.

Мисълта за бягство облада затворниците. Тя сякаш се носеше във въздуха, подхранваше се от сравнително лекия режим в лагера, от обнадеждаващи новини, които идваха отвън. Денем, препичайки се на пролетното слънце, съблечени до кръста, или вечер, насядали по наровете, затворниците се събираха на групи и дълго, дълго си шушукаха: “Защо да не избягаме; нима ще стоим тук като овце в кошара; навън се лее кръв, а ние стоим тук със скръстени ръце и чакаме да дойде някой да ни каже:хайде, вървете си, свободни сте...” Те преценяваха обстановката, премерваха трудностите и риска на един опит за бягство, изгледите за успех.

Имаше опасност тези приказки да стигнат до ушите на полицията. Нима не се знаеше, че в лагера има и мръсници, доносници? И какво ще се получи – ще се затегне режимът; ще подсилят охраната; ще се ограничат свижданията и писмата. Тогава бягството ще стане наистина невъзможно.

Партийното ръководство реши да се преустановят всякакви разговори за бягство, никой на своя глава да не предприема каквито и да било опити, никакви своеволия. То прикани комунистите и ремсистите към

висока дисциплина и строга конспирация. Въпроса за бягството ще решава само то, ръководството, като разбира се вземе предвид и мнението на колектива...

Наред с това партийното ръководство започна упорито, тихо, незабелязано от управата на лагера и техните уши и очи, да подготвя бягството. Предстоеше огромна, къртовска работа. Трябваше да се вземе съгласието на Окръжния комитет на партията в Бургас, да се уведоми и поиска съдействие от щаба на VI ВОЗ в Ямбол, да се разбере дали Околийските комитети в Карнобат, Айтос и Поморие бяха в състояние да приемат групи затворници, да им осигурят квартири, храна, оръжие, има ли в тези околии разгърнато партизанско движение. Ще се съгласят ли всички затворници да бягат; какво ще стане с тези, които ще останат; какви са изгледите за успешен край на замислената акция; не се ли поема твърде голям риск? Касае се за живота на десетки хора...

Партийното ръководство обсъди два варианта на бягство:

Първи вариант: масово бягство. През нощта затворниците внезапно нападат охраната, обезоръжават я, вземат наличното оръжие, прекъсват телефоните, натъпкват раниците си с храна и дрехи и се изтеглят в Айтоския балкан, където по предварителна уговорка ги очакват пратеници на отряд „Съби Димитров“, които ги отвеждат в Сливенския балкан, където действа отрядът... Защо не! Цял партизански отряд. И то елитен, съставен само от проверени, закалени в битките комунисти и ремсисти...

След трезва преценка на обстановката, този вариант се отхвърли като нереален, защото над сто души, невъоръжени, трябваше да се придвижват на десетки километри в един район, който гъмжеше от полиция и войска и в който нямаше изградени

скривалища, продоволствени бази и широка яташка мрежа.

Втори вариант: бягство на ограничен брой затворници. Двадесетина души, разпределени на малки групи от по 5-6 затворника, едновременно незабелязано избягват от лагера и се отправят в различни посоки: първа група – в Айтоска околия; втора – в Карнобатска, трета – в Поморийско. Тези групи трябва да станат ядрата на бъдещите партизански отряди в тези места.

Прие се вторият вариант.

Започна и подготовка за неговото осъществяване. За отговорник на групата по направление Айтос беше определен Костадин Георгиев/Динката/ от с.Пещерско, Айтоско; за отговорник на групата по направление Поморие – Тодор Пиръов/Гайдарджийчето/, и за отговорник на групата по направление Карнобат – Ганчо Хардалов.

Иван Рагев:

“Като главен готвач и артелчик започнах два пъти в седмицата да ходя в Бургас за продукти. Спечелих и доверието на надзирателите. Зачислих ги на котлова храна, каквато не им се полагаше. Храната рязко се подобри – стана обилна и вкусна. Взех за помощници двама-трима политически затворници – от по-слабите, болните...”

Кухнята и артелната бяха отдалечени от караулното помещение на около 300-400 метра, т.е. далеч от погледа на началството. Достъпът на други затворници беше забранен, а ние, работещите в кухнята, не бяхме задължени да се явяваме на вечерна проверка. Тук се събирахме партийното и лагерно ръководство, необезпокоявани от никого... Оттук започна и нашето бягство”.

Златка Филипова:

“Иван Рагев идваше често в Бургас за продукти, конвоиран от надзирател. Един ден през пролетта на 1943г. той дойде у нас сам, без охрана. Бил оставил

надзирателя пиян в някаква кръчма. Радев ми довери, че в лагера се подготвяло бягство. След това ми каза: "Златке, знам, че си с малки деца, а другарят ти е в концлагер. Много си затруднена, но на друг сега не можем да се доверим. Обръщаме се към теб да ни свържеш с Окръжния комитет и да ни набавиш някои документи и пари".

Тогава аз поддържах връзка с Александър Обретенов, секретар на Окръжния комитет на партията. Съобщих му за разговора ми с Иван Радев. Обретенов ми възложи да изпратя наши другарки в Общината, да вземат бланки за лични карти.

През май, когато в Българово става сбор, отидох в селото и оттам, придружен от Янаки Иванчев, жител от същото село, който не събуждаше никакви подозрения, посетих лагера. Отново се срещнах с Иван Радев, за да уредим въпроса с личните карти. Уговорихме и връзки чрез писма на адреса на Марга Борисова Живкова, родом от Българово, но тогава живееща в Бургас.

През юни получих от Александър Обретенов 100 000 лева, а от Любен Стоянов личните карти. Трябваше без бавене да предам на другарите от лагера парите и личните карти. В шивачницата на Димитър Христов уших две кесии от дебела хартия на два ката. Купих череши и в дома си сложих парите между хартиите на първата кесия, а във втората – личните карти.

Взех влака за Българово. Сред селото беше магазинът на всестранната кооперация. Гледам – на вратата стои полицейският началник, главорезът Косю Владев. Изтръпнах. Насреща живееше Фотина Лазарова, роднина на моя другар. Влязох в тях. Дадох по шепа череши на децата и те изкочиха навън да си поиграят. Незабелязано се измъкнах през задния двор. Янаки Иванчев ме чакаше край селото и заедно отидохме в кариерата. В лагера дежурен беше надзирателят Апостол Спасов - мой

съсед. Като ме видя, той кривна и се отдалечи от зеленчуковата градина, където ме чакаше Иван Радев. След него тръгна и Янаки Иванчев. Иван Радев ме запозна с Иван Бонев, Ганчо Хардалов, Стоян Добрев – Странджата, Иван Ников от БЗНС и други наши другари.

С Иван Радев уговорихме всичко. И без да губя време, потеглихме обратно с придружаващия ме Иванчев. Вечерта в Бургас докладвах на Обретенов за всичко”.

Иван Радев:

“В артелната приготвих от дряново дърво печати за личните карти. За Великден лагерът беше посетен от много гости. Някои посетители носеха и фотоапарати. В този ден се направиха много снимки – общи и на отделни другари, на тези, които трябваше да бягат. И на никого не мина през ума, че сме направили поредната крачка към замисленото бягство... На другарката Златка Николова Ангелова от Бургас бях заръчал бланки за лични карти. Тя донесе седем броя. Предаде ми и сто хиляди лева. Подпечатах бланките, попълних ги с данните на определените другари. Очаквах да получа снимките. И тях получих. Донесе ги Иванка Дончева Вичева, ученичка от Айтос, наша ремсистка.

С писмо се свързах с Лазар Лъчков от Пловдив. Той трябваше да съобщи на Димитър Лъджев, също от Пловдив, да дойде на свиждане с мен в Бургас. На него това беше удобно. Неговите родители и братята му имаха обуцарска работилница в Бургас. Срещата се състоя. Беше кратка. С надзирателя се отбих от обуцарницата да прикова подметката. Определихме си среща в ресторанта на гарата. И тя се състоя. Поисках от Димитър Лъджев да уведоми Окръжния комитет на партията в Пловдив за замисленото бягство...”

Иван Захариев:

“Първата дума на Ганчо, щом дойде в лагера, беше

за бягане:“ Няма какво да правим тука, ще бягаме...”

Стоян Куцаров:

“Още в първите дни след пристигането ни в лагера, Ганчо Хардалов започна политически и психологически да ни подготвя за бягство. Подготвяше ни внимателно и методично. Той не спомешаваше думата бягство, но не пропускаше нито един удобен случай да ни напомни за най-големия дълг на комуниста – борбата до пълна победа. Подчертаваше, че комунизмът при каквито и тежки условия да се намира, не бива да се чувства пленник на врага, а непрекъснато да търси слабите му страни и да му нанася смъртоносни удари. Страхливостта, пасивността той считаше за капитуланство, косвен съюзник на врага. „Ние, казваше той, сме съставна част от Червената армия, съставна част от световната антифашистка армия и трябва да бъдем достойни нейни бойци.“

С присъщата му енергия и всеотдайност, Ганчо се зае с изпълнението на плана за бягството. В него той посвети най-близкия си другар и съратник Петър Пенчев, с него той обмисляше и уточняваше всяка подробност на тази дръзка и рискована операция.

Чрез сестрите си Жейка и Сотирка, които идваха редовно в лагера на свиждане, Ганчо се свърза с другарите от Околийския комитет на партията в Карнобат – Байчо Пенев и Вълчо Тончев, както и с Желю Генов, който имаше манифактурен магазин на главната улица, много удобен за явки. Той им възложи да установят връзка с щаба на VI ВОЗ, да подготвят подходящи скривалища в града и в селата, да събират оръжие, хранителни продукти и дрехи, да определят другари, които да ги поемат от лагера и заведат на сигурно и безопасно място. Изпрати Желю Генов при другари от Сливен, които му уредиха среща с Велчо Чанков, политкомисар на отряд №1, който действаше по това време в Котленския балкан.

Околийският комитет на партията в Карнобат

възложи на стария комунист-септемвриец Костадин Велев, който по това време живееше в с. Лозарево и отговаряше за северните села в Околията, посещавани често от партизани от отряд №1, да се свърже с Велчо Чанков и чрез него да уведоми VI ВОЗ за замисленото бягство и да поиска от него съгласие и съдействие. С превеждането на бегълците от лагера в Карнобатско бяха натоварени членът на партийния комитет Байчо Пенев и Желю Генев, и двамата от с.Кликач.

Костадин Велев:

“Обмислихме нашироко и задълбочено въпроса как да организираме бягството. Решихме, че най-подходящо време за бягство са дните от 10 до 14 юни, когато се провежда Карнобатски панаир и има голямо движение на хора и превозни средства. По-конкретно беше определено бягството да стане на 13 срещу 14 юни през нощта, когато движението е най-голямо, защото този ден беше неделя, а в неделя става най-голямо стичане на хора на панаира. Натоварени бяха другарите от с.Кликач – Байчо Пенев и Желю Генев да поемат бегълците от околностите на с.Черноград и да ги преведат през нощта в покрайнините на с.Зимен, а оттам да ги поеме Ѓоно Драгиев, и да ги отведе в с.Невestino, като предварително ме уведомят къде са установени на квартира, за да мога да се срещна с тях”.

Съвещанието, на което се изработва този план, се проведе към средата на май в с.Кликач, когато в това село се провежда голям събор. На него присъстваха Костадин Велев, Байчо Пенев, Ѓоно Драгиев и други.

Непосредствено след това съвещание, Костадин Велев се отправи за с.Черница, където отсядаха партизани от отряд №1, и където имаше уговорена среща с Велчо Чанков. Тук, в дома на Яни Кашмеров, той се срещна с Велчо Чанков.

Костадин Велев:

“Аз докладвах на Велчо Чанков, че сме в процес на организиране на бягство от лагера-затвор край с.Българово на една група предани комунисти, сред които са секретарят на Околийския комитет на партията в Карнобат Ганчо Хардалов и бившият секретар на РМС в Карнобат – Петър Пенчев, студент по право, с много добра политическа подготовка.

При този разговор Велчо Чанков ме запитва кой от двамата другари може да поеме ръководството на Окръжния комитет на партията в Сливен, разгромен след провалите през 1941 и 1942 година. Отговорих му, че и двамата имат качества да поемат такава отговорна работа. Предложих Ганчо Хардалов да остане за секретар на Околийския комитет на партията в Карнобат, тъй като той много добре познава Околията и хората, ползува се с голямо доверие и авторитет, а Петър Пенчев да замине за Сливен. Тази моя препоръка се възприе от Чанков и той ме натовари при среща с Ганчо и Петър да ги уведомя за нашия разговор, а той от своя страна щял да съобщи на Димитър Димов, командир на Шеста въстаническа оперативна зона.

След това ние се разделихме с Чанков, който ми пожела успех в освобождаването на другарите...”

Съгласно изработения от Ганчо Хардалов план, от лагера трябваше да ги поемат другари от с.Пирне, Айтоско, което се намираше недалеч от лагера. Връзката с партийната организация в това село беше установена посредством затворника Стоян Куцаров от същото село. Една нощ в края на май 1943г. Куцаров по поръчение на Ганчо Хардалов незабелязано се промушва през телената ограда на лагера и благополучно стига до селото. Тук той се свързва със Стефан Пенев, Иван Барков и Иван Автански, с които уговаря среща на другия ден близо до лагера, на брега на рекичката.

Стоян Куцаров:

“В лагера се завърнах към три часа след полунощ.

Ганчо и Петър ме очакваха будни. Петър повдигна одеялото и аз се мушнах при него, спяхме един до друг с Петър. Прошепнах му, че всичко е наред, че срещата е уредена. Ганчо протегна ръка през Петър, намери моята и силно, и дълго я стиска. Не мен ми се стори, че ме поздравява командир на Червената армия за успешно изпълнена бойна задача. Това беше първата и си остана най-голямата ми награда в моя живот. Никои медал или орден, с които впоследствие бях награждаван, не са предизвиквали у мен таква вълнение, такъв трепет, както стиснатата ми ръка през тази нощ.

На сутринта, когато ни изведоха на работа в кариерата, Ганчо ми се видя блед, недоспал от напрежение и очакване, но въпреки това не преставаше да се шегува, усмивката му не слезе от лицето му през целия ден, навярно доволен от първия ни успех”.

На следния ден в уговореното време Петър Пенчев и Стоян Куцаров излязоха от лагера и отидоха на определеното място за среща. Но за беда охраната ги забеляза, когато се промушваха под теловете и съобщи на главния надзирател Стойне Христов, който веднага дотърча до тях. Точно по това време по шосето откъм село Пирне приближавал към тях Иван Барков. Съобразителният ремсисст, като видял надзирателя, най-спокойно продължил пътя си покрай реката и се отдалечил.

Главният надзирател обсипа Петър и Стоян Куцаров с въпроси: “Какво правите тук?”, „Защо сте излезли от лагера?”, „С тоя човек ли имате среща?” и т.н. Отговорите и на двамата бяха наивни и простодушни, звучаха искрено и правдоподобно: “Пролет е, господин главен надзирател, излезли сме на поляната да се полюбуваме на природата, млади сме, ще ни се да видим нещо по-така, за душата. Не познаваме този човек, за първи път го виждаме“...

Главният надзирател ги обискира най-старателно

и като не намери в тях нищо компрометиращо, ги поведе към лагера.

- Хайде, марш в бараката! – нахока ги той. – Пък втори път, ако ви хвана въвн от лагера, да му мислите! Ще ви върна в затвора и един месец карцер не ви мърда...

Следтози несполучлив опит за връзка с партийната организация в с.Пирне, наложи се Стоян Куцаров втори път да бяга от лагера и да отиде в селото. Той предаде на другарите от Пирне молба на Ганчо – да подпомогнат бягството на група затворници. Те дадоха съгласието си – щом им съобщят деня и часа на бягството, те ще чакат на определеното място. Уговориха връзката да се осъществи чрез Иван Автански.

Бягството беше определено за 14 юни, когато се провежда Карнобатският панаир. Но ... седмица-две преди това в лагера бе докарана нова група затворници, сред които и Добри Терпешев, член на Политбюро на ЦК на БКП. Веднага той беше запознат с плана за бягството и проведената работа по неговото изпълнение.

Бай Добри, както го наричаха всички тук – и затворници и надзиратели, едни от уважение, а другите от респект, не одобри плана. Намери, че определената група за бягство от лагера – двадесетина души – е твърде голяма, поради което съществува реална опасност да бъде разкрита и ликвидирана при евентуално преследване от полицията. Освен това, с изключение на подготовката за бягство на групата за Карнобат, работата по други направления, ударила на камък. Затворникът Костадин Георгиев/Динката/ от с.Пещерско, Айтоско, на когото бе възложено да осигури извеждането на групата в Айтоско, се свързал с Коста Чиков от същото село и двамата започнали усилена подготовка по намирането на ятаци, оръжие и храна за затворниците след тяхното

бягство. Но с Околийския комитет на партията в Айтос връзка не могли да установят, а такава беше крайно необходима, тъй като градът се намира само на 13 км. от лагера и само чрез комитета в Айтос можеше да се осигурят връзки с другите села в Околията. Не бяха установени връзки и с Поморийска околия, поради голямата отдалеченост на този край от лагера.

По предложение на бай Добри се възприе друг вариант: бягство на малка група от 6-7 души, опитни партийни функционери, които ще бъдат най-полезни за въоръжената борба, която се разгаряше в страната. Определен бе и съставът на групата. В нея влизаха Добри Терпешев, Иван Радев, Иван Бонев, Ганчо Хардалов, Петър Пенчев и Стоян Добрев. Първите трима трябваше да заминат с влака от Айтос за Пловдив и София: бай Добри и Иван Бонев да се доберат до София, а Иван Радев да остане в Пловдив. Другите трима по организирания от Ганчо Хардалов канал трябваше да заминат за Карнобатско, като Стоян Добрев бъде прехвърлен във Варна, а Ганчо Хардалов и Петър Пенчев да оглавят съпротивата в родния си край.

Този план трябваше да се пази в пълна тайна, за да има успех. За него знаеха само набелязани участници в бягството. На останалите затворници беше казано, че бягството се отлага за неопределено време и за него повече да не се говори и разисква. На външните лица, заангажирани в подготовката на бягството им беше наредено да не идват повече в лагера, за да не се набиват в очите на охраната и нейната агентура.

Бягството беше определено да стане на 12 юли – Петровден.

Необходимо беше Ганчо Хардалов да уведоми другарите от селата Пирне и Кликач за новата дата на бягството, както и точните явки, часове, пароли. За тази цел той отново изпрати Стоян Куцаров до село Пирне.

Стоян Куцаров:

“На 10 юли беше последното и най-тежкото ми бягство от лагера. Нощта беше дъждовна, калта лепнеше и тежеше като вериги на краката ми и аз със сетни сили стигнах до селото и предадох последните указания за бягството на групата от лагера на другаря Иван Автански. По обратния път, изтощен напълно, аз се промъкнах в лагера, когато се беше вече съмнало. Затворниците спяха още неспокойния си сън, а охраната, прогонена от дъжда, се беше натъкнала в една палатка. Като че ли и природата беше застанала на наша страна, прогонвайки охраната от нейните постове...”

ХІІ. „ ЕХ, СВОБОДА, СВОБОДА, КОЛКО СЛАДКА СИ БИЛА...“

12 юли 1943 година. Петровден. Празник на завършената жетва и опазването на снопите от пожар. По обед лагерът вече приличаше на оживен селски събор. От всички краища на страната бяха надошли близки и приятели на затворниците на свиждане. Най-много бяха гостите от Карнобат, Айтос, Бургас и близките села.

Най-весела и шумна беше групата около другарите от Карнобат – Ганчо Хардалов, Петър Пенчев и Иван Захариев – нали Петър беше именник. Бяха дошли родителите им, братята и сестрите, роднини и много приятели. Недалеч от тях, насядали направо на тревата, около набързо стъкмена трапеза, имаше и други такива землячески групи. Само затворниците, които бяха от по-далечни градове и села, нямаха гости. Но и те не оставаха сами, придърпваха ги настойчиво ту в една, ту в друга компания. Над общата глъч се издигаше протяжният зов на гайдата, надувана от великолепия свирач Тодор Пиръов – Гайдаржийчето. Тихо му пригласяше негов другар:

“Дял се падна на свети Петър,
паднаха му се райските ключове.
Да си стои на райските порти,
да отваря и пак да затваря...”

Може би най-щастливата жена на света в този ден, в тях часове, беше баба Жела – майката на Ганчо. Тя не снемаше очи от своя син, гледаше го с умиление и му се възхищаваше. Очите ѝ се наливаха с радостна влага. Защо хората плачат, когато са най-щастливи? „Ех, какъв хубавец, какъв левент е станало момчето ми! – си мислеше тя. – Ще имам ли късмет да го видя свободен, задомен, да отгледам от него внуци?... Горкичкият, колко е добър, колко е умен, а колко е препатил, бял ден не е видял от тия изедници. Не му дадох да учи, погнаха го като бясно куче, а сега го затвориха тук, зад тези телове.“

Шест деца беше на родила и отгледала баба Жела, но като че ли най-мил, най-обичан беше Гани. Може би, защото трудно го отгледа като малък, а и тази коварна болест, която го нападна и повали на легло кажи-речи цяла година. А може би и заради това, че Гани ѝ създаваше най-много тревоги, най-много безсънни нощи, но и най-много радости, защото беше нежен и гальовен, а може би и защото е блудният син на семейството? Нали блудният син е най-обичан?! Не, не! - отхвърляше тя тази мисъл. Той не е блуден син, той е добър син, умен, честен, добър; блудни и лоши са управниците, блуден и лош е светът, който те управляват. А Гани иска да промени този свят, за туй го гонят, преследват и затварят... Всички, всички деца обичам еднакво. Човек има пет пръста на ръката си и всички са различни, който и пръст да порежеш, все боли...“ И тя галеше с поглед, пълен с майчина гордост и нежност децата си, насядали около нея като пилци...

И имаше защо баба Жела да бъде щастлива този ден. Не беше идвала от няколко месеца и намери Гани променен. Чистият въздух, редовното хранене, силната храна / по Жейка и Сотирка тя изпращаше на Гани най-хубавото, което се намираще в къщи – прясно месце, крехка сланинка, бяло саламурено сиренце, балкански кашкавал, масълце, компоти

и плодове/ и сравнително леката работа/може да се каже, че Ганчо, както и болшинството от затворниците, нищо не работеше/ се отразиха благотворно на здравето му. Той напълня, укрепна физически, разхубави се още повече. Тя гледаше руменото му лице, увенчано със сламеноруса коса, която блестеше на юлското слънце като старо злато, слушаше неговите нескончаеми шеги и закачки и сърцето ѝ преливаше от радост. Беше забравила къде се намира. Струваше ѝ се, че е в Карнобат, на хижата, че са насядали около дългата трапеза, че празнуват някакъв празник...Ех, кога е било това? Отдавна, много отдавна, може би, когато децата ѝ са били малки...

От унеса я извади остро изсвирване на влак – по близката ж.п. линия гърмолеше дълга влакова композиция.

- Майко, - рече Ганчо – видиш ли този влак, всичките му вагони не могат побра боя, дето съм изял в полицията...

Всички се разсмяха силно, а на баба Жела ѝ стана жално и тъжно.

След като се наобядваха, Ганчо повика настрана Сотирка и Марийка, сестрата на Петър, пошушна им нещо на ушите и двете мигом запрашиха по пътя за село Пирне. Изпрати ги при Иван Автански за последна проверка, за последни уточнявания...

Момичетата се върнаха късно след обед щастливи, весели. Ясно, всичко е наред.

Привечер, малко преди да се разотидат гостите, Ганчо повика настрана майка си и тихо, за да не чуят другите, рече:

- Мале, ще ти кажа нещо, ама няма да се тревожиш...

- Какво има сине, да не би пак болестта...

- Не, не, мале, добре съм, както виждаш, здрав, прав съм, нищо ми няма.

И след като помълча малко, за да преглътне буцата, която беше заседнала в гърлото му, продължи:

- Майко, ще избягам от лагера, няма да остана тук...

На баба Жела ѝ се подкосиха краката. Ако не беше я задържал Ганчо, тя би рухнала на земята.

- Защо бе, Гани, защо бе чедо, че зле ли ти е тука? Я виж как си напълнял, как си порозовял, пооправил си се. Ние идваме кажи-речи всяка неделя да те виждаме, носим ти едно-друго, работата казваш, не е тежка...

- Не мога вече да трая, да стоя тука като овца. Земята гори, майко. Ти не знаеш какво става. Фашистите са побеснели – палят къщи, убиват невинни жени и деца. Набучени на пръти, разнасят глави на партизаните по мегданите...

- Какво искаш, бре, сине, и твоята глава ли да разнасят по мегданите? Помисли за нас, Гани. Баща ти се е съсипал по тебе, грохнал е, няма да издържи дълго...

- Мисля, майко, мисля, и за вас и за целия народ мисля. Затуй ще избягам...

- Недей, майка, недей! Потърпи още малко. Ще те убият тия изедници, а нас ще зачерниш...

- Няма нищо страшно, мале. Мен не ще могат да хванат, а на вас нищо не могат да сторят. Най-много да ви интернират, няма да загинете. Жейка ще шие, все някак ще преживявате. Малко им остана на фашистите. Ей, на, на Източния фронт бягат през глава. Тя, тяхната, е свършена вече...

Кръвта на баба Жела се беше оттеглила от лицето ѝ и сега то бе бледо като на мъртвец. Ганчо се уплаши, че ей сега ще падне. „Дали не сбърках, че ѝ казах? – си помисли той. – Не, не, по-добре да научи сега, отколкото по-късно – рано или късно все ще научи. Да я подготвя предварително.“ И някак си, за да я успокои, рече:

- Майко, опасно е да се стои в лагера. Германците

губят войната, те търсят сега мъст. Утре, току-виж, че са ни подбрали и разстреляли всички с картечници като добитък и от нас няма да остане ни един жив...

Сякаш шок премина през тялото ѝ. Тя се овладя, избърса сълзите си и силно притисна сина си до изсъхналите си гърди. „Той ми е умничък, разсъдлив, той знае какво прави; аз, аз съм проста и неука, аз не знам кое е хубавото...“

Горката баба Жела! Дали с майчиното си сърце, този най-фин и нежен сеизмограф, тя не почувства, че това е последната им среща, че ще го види отново след няколко месеца, пак хубав, но безжизнен, бездиханен...

Този ден Ганчо имаше да свърши още една важна работа – да поговори и се сбогува с Иван Захариев. След като си отидоха гостите, двамата се отдалечиха към зеленчуковата градина и някак си смутено, гузно, Ганчо започна:

- Иване, тая вечер ще бягаме...

- Ура! – едва не извика Иван. Лицето му засия, идеше му да го прегърне, да го разцелува.

- Чакай, чакай, не се радвай толкова! – охлади радостта му Ганчо. – Ти оставаш!

Сякаш слана попари мургавото лице на Иван Захариев и то стана бледо, жълто.

- Как, как така? – заекваше Иван. – Но нали и аз бях предвиден да бягам? Аз съм готов, раницата ми е приготвена, фалшивата лична карта е в джоба ми...

-Знам, знам! Така беше, но работите се измениха... Решено е да бягаме само шест души. Трябваше да се избира между теб и Странджата... Ти го знаеш, добър момък, честен, предан... бил е секретар на Окръжния комитет на РМС във Варна... Той е нужен там, хората го чакат, там ще бъде много полезен, защото познава хората, а и него го знаят...

- Защо да не избягам и аз, за да станем

седмина?

- От Карнобат сме двама – аз и Левски. Само в нашия край отиваме двамина, другаде изпращат по един...- И за да предаде по-голяма тежест на думите си, заключи: - Такова е решението на партийното ръководство. Ти оставаш! Ти си нужен тука. Оставаш в ръководството. Ще сплотите хората, ще ги обединявате... Комунисти, ремсисти, земеделци, безпартийни – всички заедно, като юмрук. Тук има прекрасни другари – Неделчо Ганчовски, Лъчко Аврамов, Стоян Куцаров, Кольо Петров... Ще работите дружно и сговорно. Не се знае какво ще стане тука след нашето бягство, режимът ще се затегне, ще бъдете подложени на много издевателства... Трябва да се устои, трябва да се поддържа духа на другарите, да не се обезверяват...

Двамата бойни другари се прегърнаха силно, крепко, по мъжки.

- А ти не унивай! – тупна Ганчо с ръка Иван на раздяла. – И твойт ред ще дойде... Току-виж, че подир някой и друг месец сме дошли тука с цял партизански отряд, за да ви освободим всички...

Нито Ганчо, нито Иван подозираха, че тази раздяла е вечна. Защото бяха млади, защото бяха изпълнени с надежда и вяра! Защото младите си мислят за живот, а не за смърт!

След вечерята, до която никой не се докосна, заби клепалото...

Вечерна проверка! Сто деветдесет и трима затворници! Всички са налице.

Марш по леглата!

На пияните надзиратели дори и не направи впечатление, че тази вечер затворниците са много послушни и изпълнителни, че толкова рано се прибраха в спалните помещения, загасиха лампите и дадоха вид, че спят. Навярно го отдаваха на сития

и щастлив ден... А може би въобще не мислиха нищо, а чакаха час по-скоро да легнат затворниците, за да си легнат и те и заспят. Защото освен, че бяха сити до пръсване, бяха и доста пияни...

Девет часът. Над лагера легна мрак – по тия места нощта настъпва изведнаж. Настана тягостна тишина, нарушавана само от безкрайното цвърчене на щурците...

Тихо, на пръсти, шестима се измъкнаха незабелязано от кухнята, провряха се през бодливата тел и потънаха в нощната тъма.

След тях пропълзя още една сянка.

Да проследим пътя на седмината!

Добри Терпешев:

“Организирано беше бягство на седем другари. За повече нямаше възможност. В Бургаско още нямаше партизански отряди, а Сливен и Ямбол бяха далече. От Айтос /тук бай Добри бърка, отнася се за Карнобат – б.а./ избягаха трима /двама – б.а./ другари, но ги предадоха провокатори. Избяга Странджата от Варна – прекрасен революционер. И него предадоха. Ние с Иван Радев и „Амигото“ /става дума за Иван Бонев – б.а./ от Кнежа изготвихме план да се качим на влака.

Петровден – 12 юли. На гости са ни много другарки. Между тях и Иванка от Айтос. Тя ни донесе личните карти /и тук бай Добри бърка, поради неосведоменост; личните карти са донесени в лагер от Златка Филипова от Бургас; Иванка Дончева Вичева от Айтос е донесла само фотоапарата, с който са били направени снимките на бежълците, а след това и самите снимки – б.а./ Същия ден, след вечерна проверка, когато другарите се прибраха в помещението, ние незабелязано от охраната отидохме в кухнята.

Иван Радев беше домакин. Той снабдяваше кухнята

с продукти. В кухнята постояхме около половин-един час, докато напълно се стъмни.

Най-после тръгнахме. Сърцето бие, очите се разширяват. Краката стъпват като в дупки. Ние се движим по стръмен, обрасъл с тръни и насипан с едри камъни рид. Залайва куче. Подвиква овчар. Няма ли овчарят да ни вземе за крадци и да ни погне? Заобикаляме. Най-после хващаме пътя от Българово за Айтос. Но недалеч от селото има войнишки лагер. Напущаме пътя и заобикаляме вляво. Навлизаме в бостани. Нова опасност – от пъдари. Може и да стрелят по нас. Вечерта е тиха, небето чисто и ясно. Стъпките ни отекуват и се чуват надалеко. Виждат се войнишките огньовете. Тръгваме още наляво! Но тук е железопътната линия. Тя се охранява, може да се натъкнем на пост. Присягаме и се ослушваме. После пак тръгваме.

Най-сетне стигаме до града. Поглеждаме часовника. Има време до влака. Събуваме си обувката, да ни починат изтръпналите крака... Но изведнъж блясват две светлини. Влакът! Хукваме към гарата. А до там има цели два километра!

Взехме разстоянието за 10-15 минути. Но билети не успяхме да си купим. Аз едва дишах от умора и с последни сили се качих на влака. В коридора политнах и се строполех върху хората. Влязох в едно купе, седнах, покрих се с палтото и „заспах“. Радев се разправяше за билети. Началник-влакът ни глоби и с това работата се свърши”.

Тук ще прекъснем разказа на бай Добри за малко.

Иванка Вичева:

“Аз отивах често в лагера. Там беше Петър Кискинов, от с.Градец, Котленско, приятел на брат ми Вичо Дончев, с когото бяха лежали заедно в Сливенския затвор. Минавахме за годеници, пишехме си писма, разменяхме си снимки. Носехме много за ядене – свинско, агнешко, цели погачи. Там беше и

Паскал Стефанов Паскалев от Айтос, също приятел на брат ми. С каруца сме ходили там да носим храна и книги. Запознах се с много затворници – Иван Радев, Иван Бонев, на когото викаха Амигото, Лъчезар Аврамов, Ганчо Хардалов, Петър Пенчев, Тодор Пиръов – Гайдарджийчето, Иван Захариев, Стоян Куцаров, Ханъмов от Ямбол, станахме много близки. По-късно дойде и бай Добри Терпешев.

Един ден Иван Радев ми каза при следващото идване в лагера да донеса фотоапарат, за да си направим снимки. Донесох едно малко апаратче. Правихме общи и единични снимки. По едно време Иван Радев ми взе фотоапарата и отиде към кухнята, където работеше. Видях, че към кухнята се запътиха и още няколко души, но тогава това ми направи впечатление. Бави се половин-един час. Върна ми апаратчето и ми каза: “А сега, Иванке, тръгвайте си бързо. Веднага да гадеш да се промие филма и се извадят снимките. Щом бъдат готови, донеси ги веднага...”

Занесох филма във фотоателие „Светлина“ – един арменец го държеше. Проми филма и извади от всички снимки по една-две, които още същия ден занесох на Иван Радев. Беше делничен ден. Бяхме с моята приятелка Тотка Костадинова, носехме и нещо за ядене – варени яйца, козунаци, плодове. Снимките сложихме най-отдолу. После разбрах, че им трябвали снимки за фалшиви лични карти. Самите лични карти ги доставиха бургазлии...

На 12 юли 1943г., Петровден, беше панаир в лагера. Имаше много хора. Голямо веселие беше. Иван Бонев пя и свири на китара, а Тошо Гайдарджийчето свиреше чудно на гайда. Чувстваше се известно необичайно раздвижване, но не знаехме, не разбирахме какво точно се върши...

Привечер, преди да тръгнем, Петър /Левски/ ме помоли да изпратим сестра му Мария и сестрите на Хардалов – Жейка и Сотирка, които също бяха дошли

на свиждане, до гарата в Айтос и да чакаме там, докато влакът тръгне.

Бяхме голяма компания: аз, Тотка Костадинова, Стойка и Иванка Биневи, брат ми Вичо Дончев, Стоян Щерев, Пенчо Георгиев, Коста Поборников, Мария, Жейка, Сотирка. Рано беше още за влака. Като стигнахме в Айтос, поразходихме се по главната улица, после влязохме в „Двата бряста“ – ресторант-градина, да послушаме музика и да хапнем кебапчета. Като наближи време за влака, цялата компания отидохме на гарата. Стоян Щерев от Айтос, с когото учехме заедно в Карнобатската гимназия, се нареди пред гишето за билети, а Жейка, Сотирка и Мария, се свиха в един ъгъл на чакалнята.

По едно време излизаме навън, на площада пред гарата и що да видим. Един човек, метнал шлифера си на рамото, запъхтян крачи към гарата. Иван Бонев – Амигото.

Влязохме с него в чакалнята, нареди се той на опашката за билети. Ама, гледам го, неспокоен, страх го е, че не ще успее да си вземе билет. По едно време видя Щерев, който стоеше най-отпред пред гишето и му извика: “Ей, Стояне, вземи ми, моля те един билет до София, че ще изпусна влака – и му подаде една едра банкнота.

Стоян Щерев извади билети за всички. Влакът беше пристигнал и се качиха в него, а ние с Тотка Костадинова излязохме пак навън. Тръгнахме по улица „Стационарна“, която води от гарата към града. Не щеш ли, гледаме към нас се приближават двама души: отпред Иван Радев крачи с едри крачки, а след него едва крета бай Добри. Като ни видя, Иван Радев много се зарадва. Минавайки край нас, само ни прошепна: “Абе,закъсняхме, на бай Добри обувките много му убиват, нали е отвикнал да носи обувки... Чакайте тук, ако не успеем да хванем влака, да ни приберете някъде...”

Запъхтени, те успяха да се качат на влака, може

би секунди преди да тръгне, но без билети. Гишето вече беше затворено...”

Добри Терпешев:

“В 7 часа сутринта на 13 юли 1943 година, след 12 часа тревожно пътуване, пристигнахме на гара Филипово – Пловдив. Наметнахме си палтата. Сложих си очилата за дегизирание и тръгнахме за „Каршияка“, у лелята на Радев.

Вечерта ме преместиха в квартирата на Янко Шопов. В тая квартира е живял Георги Жечев, ръководител на партизанското движение в Пловдивската въстаническа оперативна зона, убит преди няколко месеца от фашистите. Тук аз не бях зле. Намираха се домати, пиперки и олио, и аз правех такива салати, които Шопови още помнят. Много харесвах салатите на „чичо Кольо“ – така аз се наричах у тях.

След няколко дни беше убит помощник-областният директор на Пловдив. Стана ни горещо. Радев замина за Балкана. Аз се готвих да тръгна за София. Трябваше временно да напусна Пловдив. Заведоха ме в село Царацово, при внучката на дядо Иван Арабаджията, за когото Захари Стоянов разказва, че е крил Левски. Крушата не пада далеч от корена. Внучката нямаше къде да ме крие - малка селска къща и за бяла гребни дечица. Затвори ме в едно мазе под хамбара. Аз лежах един цял ден, а на другата сутрин пак се върнах в Пловдив – в същата квартира.

След няколко дни арестуваха Шопов. По чудо, на улицата, като минавал край един наш младеж, успял да му каже да изтича до къщи. Аз веднага се дигнах, преминах моста на Марица и се укрих в къщата на Коста Ламбрев. Така се спасих”.

Иван Радев:

“Още не влезли в Айтос, чухме свиренето на влака. Усилихме хода. Когато излязохме на пътя за гарата, срещнахме и първите пътници, слезли от влака. А до гарата оставаше близо половин километър.

Енергично се запровирахме между пътниците. За наше щастие срещнахме Иванка Дончева от Айтос. В лагера идваше при младия Петър Кискинов. Тя бе внесла фотоапарата за снимките, а след това и самите снимки за фалшивите лични карти. Въздъгнахме облекчено. При нужда с бай Добри можехме да намерим убежище. Помолих я да ни чака, докато се качим на влака. От една дума тя всичко разбра. За наше щастие влакът стоеше на гарата с близо петнадесет минути закъснение. Потърсихме билети, но гишетото беше затворено. Не се колебахме, качихме се на влака и той потегли... Аз се разправях с кондуктора за билети, бай Добри се направи на заспал...

На сутринта благополучно пристигнахме в Пловдив. Обзе ни неописуема радост. Най-после на свобода... С бай Добри чрез Димитър Лъджев се свързахме с партията в Пловдив. Обсипахме Лъджев с куп въпроси... и пристъпихме към най-важното – сигурна квартира за бай Добри. В никакъв случай не биваше да бъдем заедно. Полицията знаеше, че съм от Пловдив и щеше да ме търси тук. Още същата вечер Лъджев заведе бай Добри в къщата на Янко Шопов, известен партиен деятел. Аз останах още няколко дена при вуйна... На седемнадесети юли бях вече при партизаните в Родопите...”

Иван Бонев – Амигото:

“Денят 12 юли 1943 година ще остане паметен в моя живот. Този ден избягах от затворническия лагер край с. Българово, Айтоско. Казвам паметен, защото това бе втория ми случай на бягство от лагер. Две бягства при две различни обстановки. Първото ми бягство извърших на 7 март 1940 г. от френския концентрационен лагер за интербригадисти в Гюрс, близо до Пиринеите във Франция, където трябваше да преодолявам високи, гъсто оплетени телени мрежи и дългия път от град Бордо, чужда, непозната земя. Съществуваше опасност да ме хванат и отведат

в затвор или да ме върнат обратно в лагера. Второто бягство от лагера край село Българово се различаваше по това, че се намирах в своя родна страна, която познавах и в която можех да се движа „свободно“ при опасността, ако ме заловят, да бъда умъртвен.

Бягството беше организирано от ръководството на партийната група в лагера, в която влизах и аз. Една група от четирима другари: Ганчо Хардалов от Карнобат, Стоян Добрев – Странджата, от Варна, „Левски“ също от Карнобат и още един другар, чието име не помня, се насочи към околностите на Карнобат, където се свърза с местния партизански отряд. Иван Радев, Добри Терпешев и аз се качихме на влака от Айтос за Пловдив, където те двамата щяха да установят връзка с партийната организация, тъй като Иван Радев беше от Пловдив. Аз трябваше да продължа с влака за София, за да стигна до една дадена ми явка. До минаването на Пловдив всичко беше благополучно, но като стигнахме към Костенец, във вагона нахълтаха цивилни и униформени полицаи и заявиха, че ще има полицейска проверка. В купето бяхме аз и още един младеж. На вратите се появиха полицаите и поискаха документи за самоличност. Спокойно извадих приготвената от по-рано фалшива лична карта и им я подадох. Дълго полицаите се взираха в картата и в мен, най-после ми я върнаха и напуснаха купето. Почувствах облекчение и същевременно радост. Първа среща с врага, първа сполука.

Историята на тази лична карта, която ме придружаваше чак до Девети септември 1944г. е доста интересна. През есента на 1942г. група политически затворници бяхме вдигнати от Плевенския затвор и преместени в Софийския централен затвор, откъдето щяха да ни изпратят на работа в Перник. В затвора бяха се запазили няколко лични карти на обесени другари. Взехме ги

за всеки случай да ги приготвим и при благоприятен случай да си послужим с тях. Отивайки в лагера край с.Българово, другарят Иван Радев поработи доста време, за да не се познае прилепването на наши снимки върху тези карти. Полицейската проверка на подправените карти показва, че другарят Радев е добил голям опит от предишното си бягство през 1935г. от пловдивския затвор и от нелегален живот.

И така, успях да пристигна благополучно в София”.

А, сега, да видим какво стана с другите трима бегълци от лагера – Ганчо, Петър и Стоян!

Съгласно уговорката, на 200-300 метра от лагера, в коритото на Айтоската река, трябваше да ги чакат другарите от с.Пирне. Когато тримата другари стигнаха на уговореното място, те залегнаха зад един храст. Ганчо чукна три пъти с камъни. Само на няколко метра от тях се чува също такива почуквания. Мигом иззад храста се изправи човек. Това беше Иван Автански. Силни, мъжки прегръдки, потупвания по раменете.

Ганчо, Петър и Стоян бяха неизразимо щастливи. Началото беше добро!

- Всичко наред ли е? – запита Ганчо.

- Наред. – отвърна Автански.

- Тогава води към Черноград, местността „Червена локва“. Знаеш ли я?

- Как да не я зная, нали по тези места съм израснал?

Автански предаде на бегълците два пистолета и една рязана пушка, закупени от ремсистите в селото, и тръгнаха.

В далечината се чу буботенето на вечерния влак от Бургас за София.

- Бай Добри, Иван Бонев и Иван Радев са там! – рече с въздишка Петър. – Носят се към София...

- Ех, свобода, свобода, колко сладка си била!
– замечтано рече Ганчо.

Пресякоха Айтоска река без мост, без брод. Беше тъмно и не се виждаше къде стъпват. Затъваха във вода и тиня до глезените. Залегнаха на насипа до железопътната линия, страхуваха се да не се натъкнат на охраната. Не чуха, нито видяха нещо подозрително. Приведени, бежешком преминаха железопътната линия и тръгнаха по западния бряг на р. Топалака в североизточна посока. Нагазиха в бодливи стърнища, препъваха се в колове и вади в зеленчукови градини и бостани, затъваха в мочурища и блата.

Минаха покрай селата Малка поляна, Караново и Пирне. Тъмни и глухи, те спяха в този късен час. Беше жетвено време, хората си лягаха рано, за да станат призори, кърската работа не чака. Пък трябваше и да се пести газта, че беше кът. Само от време на време, в далечината пролайваше куче и пак настъпваше тишина – злокобна, изпълнена с безброй опасности.

Вървяха с широка крачка, тихо, безшумно. От време на време спираха зад някой храст, оглеждаха се, ослушваха се и пак тръгваха.

Близо до кантона пресякоха шосето Бургас – София и стигнаха до м. “Червена локва” – не високо хълмче, обрасло с рядка дъбова гора, източно от Черноград. Ганчо подаде уговорения сигнал, но никой не се обади. Повтори – пак същото. След десетина минути забелязаха, че към тях се приближава човек, яхнал магаре. Това беше бай Драган Стоянов от с.Черноград, който трябваше да ги чака тук.

Сбогуваха се с другаря от Пирне, благодариха му сърдечно, той от своя страна им пожела добър път и успех, и Драган Стоянов ги поведе.

Заобиколиха Черноград откъм южната му страна, за втори път пресякоха железопътната

линия и се отправиха към село Зимен. Бяха вече в Карнобатската околия. Тук те се почувстваха като в свои води. Колко пъти са бродили по тези места по партийна работа!

В горичката на село Зимен ги очакваше Байчо Пенев. Без пароли и сигнали той се нахвърли върху Ганчо и Петър и здраво ги запрегръща - отколешни другари, които се обичаха повече от братя.

Ганчо и Петър сипеха безброй въпроси, на които Байчо не смогваше да отговаря: къде ще ги води сега, направено ли е скривалище в Карнобат, кои от членовете на Околийския комитет са в града, печатницата работи ли, събрано ли е оръжие, установена ли е връзка с щаба на VI ВОЗ?...

- Другари, ще закъснеете! – някак си смутено прекъсна разговора им Драган Стоянов. – Ще ви свари зората на полето, сега рано се съмва...

Разделиха се с Драган Стоянов и продължиха пътя си към Зимен. Неусетно стигнаха лозята на селото. Мушнаха се в колиба на пъдаря Драгия Костадинов, стар изпитан комунист-септемвриец. Беше тихо и безлюдно, нямаше жива душа – хората бяха на полето, по нивите...

- Тук ще останете! – рече Байчо. – В Карнобат не бива да ви водим, най-напред там ще ви потърсят. На разсъмване ще дойде дядо Драгия да ви донесе нещо за хапване, а вечерта ще ви приведе в селото...

Байчо Пенев се сбогува с другарите и се завърна в с.Кликач, което се намираше на няколко километра.

Ганчо, Петър и Стоян бяха вече свободни! Свободни? Дали вече не са разкрили бягството? Дали вече потерята не е тръгнала по петите им?

С тези мисли те се унесоха в тежък, неспокоен сън...

Така завърши бягството на шестима другари от

лагера-затвор край с.Българово, Айтоско. Един малък, но силен отряд от калени, опитни борци се вля в революционната борба. Добри Терпешев като член на Политбюро на ЦК на БКП, ще заеме мястото си в ръководството на въстаническото движение; Иван Бонев ще стане смел партизански командир и ще води Шопския отряд, който ще вземе дейно участие при установяването на народната власт в столицата; Иван Радев ще стане командир на Втора въстаническа оперативна зона; Ганчо Хардалов, Петър Пенчев и Стоян Добрев ще организират и оглавят партизанското движение в Карнобатска околия...

Седмата сянка, която се измъкна от лагера-затвор край с.Българово, Айтоско беше Тодор Пиръов – Гайдарджийчето от с.Горица, Поморийско. Той също бе предвиден да бяга, но не беше успял да организира канал за бягството. Бай Добри го посъветва да не бяга, да остане. Тошо беше непреклонен. Той й уверяваше другарите от ръководството, че добере ли се до родното си село, лесно ще намери партизаните, които вече бродели по източните клонове на Стара планина.

Негелчо Ганчовски:

“Тръгна сам за родното си село. Минавайки през едни лозя, той се натъкнал на полския пазач, който бе въоръжен с пушка. Оня го спрял и попитал кой е и къде отива.

- Свой, от село! – отвърнал Тошо.

Пазачът се усъмнил, защото не го познавал, пък и видът му не бил много на тукашен човек.

Откарал го в селото. Съобщил на полицията в Айтос, откъдето веднага довтасала глутница полицаи.

Пребили го от бой, за да каже кой е и откъде е? Тошо съобщавал, че е ту от едно село, ту от друго. Докато направят проверка по телефона, се съмнало.

Едва на сутринта той признал, че е политзатворник, избягал от лагера-затвор край с.Българово.

Такава била уговорката – ако заловят някого, да признае кой и откъде е едва дванадесет часа след бягството, т.е. когато другите са се укрили...”

Към десет часа сутринта камбаната на лагера тревожно заби. Върнаха от кариерата затворниците и ги строиха на плаца. Започна проверка. Седем души липсваха...

Само часове по-късно пристигна камион с въоръжени до зъби полицаи. Те обградиха плътно лагера отвед. Никакво излизане, никакво влизане. Дулата на заредени тежки картечници грозно се открояваха на фона на ясното лятно небе...

Същият ден от Областното полицейско управление в Бургас летяха радиограми, телеграми, телефонограми към София, Сливен, Ямбол, към всички Околийски управления в Областта за издирване на „престъпниците“. Полицията много добре знаеше какви „птици“ е изпуснала от „кафеза“, че това са все „отбор юнаци“, които ще й създадат много ядове.

ТЕЛЕГРАМА

бърза

До полицейския комендант Сливен – Ямбол
До Околийските полицейски началници в
Областта

На 12 юли 23 часа са избягали от специалния лагер за затворници край с.Българово, Айтоско, затворниците: Ганчо Генов Марков Хардалов, от Карнобат, Добри Калев Терпешев, от с.Извор, Свиленградско, Иван Кръстев Бонев, от с.Кнежа, Оряховско, Иван Атанасов Радев, от с. Несибран, Костурско, Петър Димитров Пенчев, от Карнобат, Стоян Добрев Стоянов, от с.Кичево, Варненско, - всички осъдени по ЗЗД. Наредете бързото залавяне и изпращането им под строг конвой в управлението

ми, служба Държавна сигурност.

№II – 2634

Инспектор Държавна сигур-

ност

Същия ден последва нова, този път телефоногра-
ма

№II-2638/13 юли 1943г.

До полицейските коменданти и
Околийските полицейски началници
Областта

На телеграма №II – 2634 от 13.VII.1943г.

Избягалите затворници от затвора край с.
Българово, ще извършват палежи на снопи,
повреждане на вършачки и други саботажни
действия. Вземете незабавно необходимите мерки
за предотвратяване на всякакви вредителства.
Наредете денонощни караулни служби около
снопите и вършачките. Поставете секретни постове.
Всички пожарогасителни уреди и ядра да бъдат
изправни и готови за действие.

За всички прояви донасяйте незабавно в
управлението – служба Държавна сигурност.

Областен полицейски началник:

Радиограма

Дирекцията на полицията
Отдел Държавна сигурност – началника Павлов
София

Донасям Ви, господин Началник, че на 12 юли т.г.
към 243 часа, са избягали от специалния лагер за
затворници край с.Българово следните затворници:

1. Ганчо Генов Марков Хардалов, родом от
Карнобат, на 27г. коса руса, лице продълговато, очи
кестеняви, нос правилен, уста обикновена, ръст
1,66м., мустаци бръснати, осъден по ЗЗД на 12г. и 6
месеца строг тъмничен затвор.

2. Добри Калев Терпешев, осъден по ЗЗД на 7г. строг тъмничен затвор.

3. Иван Кръстев Бонев, осъден по ЗЗД на 10г. строг тъмничен затвор.

4. Иван Атанасов Радев, осъден по ЗЗД на 12г. и 6 месеца строг тъмничен затвор.

5. Петър Димитров Пенчев, родом от гр. Карнобат, 24г., студент, коса черна, лице обло, очи кестеняви, нос правилен, уста средна, ръст 1,60м., мустаци и брада бръснати, осъден по ЗЗД на 15г. строг тъмничен затвор.

6. Стоян Добрев Стоянов, роден в с. Кичево, Варненско, женен с едно дете, на 29г., коса черна, лице продълговато, очи черни, нос правилен, уста обикновена, ръст 1,80м., мустаци и брада бръснати, осъден на 12г. и 6 месеца строг тъмничен затвор.

7. Тодор Димитров Тодоров, родом от с. Горица, Поморийско, на 20г., коса кестенява, лице обло, очи кестеняви, нос правилен, уста средна, ръст 1,70м., мустаци и брада бръснати, осъден на 2г. строг тъмничен затвор.

Последното лице е заловено. Издирването на останалите бегълци продължава.

Инспектор Д.С – Димитров

Радиограма:

Лично – поверително!

До господин

Директора на полицията

София

Копие: Областно полицейско управление

Тук

Към радиограма №II-2634/13.VII.1943г.

Донасям Ви, господин Директор, следното:

Незабавно бе наредено да се организират групи от полицаи и местни хора за преследване на бегълците, да се вдигнат селските ударни групи, които да заемат вероятните посоки на движение и

се заловят бегълците.

За страха и паниката, обзела полицията, може да се съди от **радиограма № II-2636**, изпратена на 13 юли 1943г. до Дирекцията на полицията, отдел Държавна сигурност, Началника Павлов – София, в която се иска незабавно закриване на лагера край село Българово:

.....
Като се има предвид броят на затворниците в лагера – 190 души, слабият контрол над тях, че всички осъдени са осъдени по ЗЗД и че околността около лагера, която е гориста и планинска дава удобство за лесно укриване при бягството, моля бързото Ви нареждане, господин Директоре, чрез почитаемото Министерство на правосъдието, да се закрие незабавно този лагер, като затворниците бъдат изпратени в съответните затвори. Ако ли това е невъзможно, да се организира необходимата охрана за предотвратяване на подобни бягства в бъдеще.

На разпореждане.

Областен полицейски началник:
Инспектор Държавна сигурност:

Не минават и два дена и лагерът е закрит.

Поверително!

До Господина
Директора на полицията
София

Към №II-2640/13-VII.1943г.

Донасям Ви, Господин Директор, следното:

На 15.VII.1943г. бе получено нареждане до г. Прокурора при Бургаски областен съд от г. Министъра на правосъдието да бъде разформиран лагер за политически затворници край с.Българово, Айтоско.

Същия ден със специален влак бяха докарани

всички затворници в Бургаски областен затвор.

Областен полицейски началник:

Инспектор Държавна сигурност:

Това бе отмъщението на полицията за „дързостта“ на седмината смелчаци.

Полицията беснееше. Всяко кътче от къщите на Ганчо Хардалов и Петър Пенчев в Карнобат бе най-щателно претърсен. Полицаяте ровиха навсякъде – на тавана, в избата, в обора, в градината. От бегълците нямаше и следа.

- Голям комита излезе твоят син, бабо, да вземе от затвора да избяга! – навикваха баба Жела полицаите, а дядо Гено придумваха да се откаже чрез държавен вестник от сина си, та да не му запалят къщата.

- Мога и без къща да живея. На къра ще изляза, от сина си, не се отказвам! – решително отвърщаше дядо Гено. - Пък, колкото до глобата, вземете ми душата, само тя ми е останала.

Безсилни в своята злоба, полицаите арестуваха брата на Ганчо – Марко и сестрите му Жейка и Сотирка. За тях в Околийското управление в Карнобат имаше твърде дебели досиета. Ето кратка справка от тези досиета:

Жейка Генова Харгалова, родена на 18.VII.1919г. в гр.Карнобат. Същата е позната в управлението ми като комунистка, дружи с лица, регистрирани при управлението ми като такива, с които е в постоянен контакт. Сгодена е за лицето Господин Неделчев Нанев от града, регистриран като комунист, понастоящем в трудовите групи за неблагонадеждни – мобилизиран. Понастоящем същата поддържа непрекъснати връзки с комунисти.

Сотирка Генова Харгалова, родена на 17.VII.1923г. в гр.Карнобат. Същата е регистрирана при управлението ми като комунистка. През 1942г.,

при разкриване на една комунистическа група между учениците в гимназията, където бе ученичка, нейното име се преплиташе навсякъде, и от кореспонденцията, която се намери тогава в същата и приятелките ѝ, се установи, че е фанатизирана комунистка и работила между учениците в тази насока. Напоследък държи връзки с комунисти.

.....
По сведения сестрите на Хардалов – Жейка, Сотирка и Станка, ведно със сестрата на Петър – Мария, са посещавали редовно братята си, които са били на лагер край с.Българово, Айтоско., под предлог да им носят хранителни продукти.

А ето какво се казва в **телеграма №2785/23.VII.1943г.**, изпратена до Областния директор – Бургас:

“На 12 юли т.г. в деня на бягството им, сестрите на Ганчо Хардалов – Жейка и Сотирка и сестрата на Петър Д-Пенчев – Марийка са били на свиждане с братята си в лагера-затвор на гара Българово и им предали пари и хранителни продукти.

Бягството е предварително организирано със задача бегълците да организират палежи на снопи, повреди на вършачки и други саботажни действия.

Предлагам да бъдат въдворени: Гено Хардалов, Жейка, Сотирка и Марко – в гр.Св.Врач; Димитър Пенчев и Марийка – в гр.Трън.

Обл.полицейски началник”

Откараха Жейка, Сотирка и Марко най-напред в Айтос, където ги изтезаваха в продължение на 12 дни. След това ги изпратиха в Обществена безопасност – Бургас. Тук отново ги подложиха на нечовешки изтезания, за да кажат как е организирано бягството и къде се намират бегълците. И тримата отричаха, че имат някакво участие в бягството.

- Кораби като брат си! – ругаеха палачите. – Брат им е умирал в ръцете ни и пак е мълчал като пън.

Полицаяте прибегнаха до разни хитрости.

Поставиха Жейка и Сотирка в една килия с провокаторка, която се представи за заловена партизанка. Тя се помъчи да откопчи нещо от тях. Разпитваше ги умело и предпазливо, но напразно...

- Защо ни държат? Ние какво сме виновни, че брат ни е избягал от затвора? – привидно се възмущаваха и учудваха те. – Че той като реши да бяга, на нас ли ще каже? Нали знае, че най-напред нас ще хванат...

Оставиха ги сами в една стая, под кушетката на която се е скрил полицай. Той чакаше да чуе какво си говорят двете сестри, останали сами. Научи само това, че те нищо не знаят за бягството на брат си.

Една вечер ги закараха на морския бряг и ги заплашиха, че ще бъдат разстреляни и хвърлени в морето.

Но и пред дулата на pistolетите сестрите на Ганчо Хардалов се държаха достойно и не признаха нищо. Така ги бе възпитавал брат им.

След близо месец изтезания, гаври и морален тормоз, полицаите се видяха принудени да освободят двете храбри момичета, които по-късно станаха народни партизанки.

През това време дядо Гено и баба Жела преживяха неописуеми мъки и терзания. Полицията правеше чести блокади и обиски на къщата им, претърсваше и разхвърляше всяко кътче. Те бяха принудени да търпят в къщата си по цели дни и нощи агенти, които чакаха да се завърне сина им, за да го заловят. През ден викаха дядо Гено в Околийското и го заплашваха, че ще го интернират, а къщата – изгорят. За да сломят упорития баща, полицаите го лъжеха, че Ганчо е убит, а двете му дъщери са хвърлени в морето.

Дядо Гено с една бохча, натъпкана с дрешки и хляб в ръка, тръгна да търси децата си по всички затвори и участъци на областта като Йовковия герой от разказа „Бялата лястовица“ – лек за момичката

си. В Карнобат му казаха, че са в Сливен, в Сливен, че били изпратени в Айтос. В Айтос научи, че са в Бургас. Той ходеше от участък на участък, от затвор на затвор и навсякъде го посрещаха с подигравки, ругатни и псувни... Успя да открие само Марко – във II участък в Бургас. Готвачът на участъка – Георги, се смили над измъчения баща и му позволи макар и за миг да зърне сина си през решетките на мазето, където бе захвърлен полужив. Бай Гено не можа да го познае – толкова се бе изменил Марко – измършавял, бледен, брадясал. Остави на готвача Георги торбичката с хляба и дрешките и се дотътри до гарата. Когато се върна в Карнобат, той каза на жена си: “От Марко веки човек не става...”

XIII. СЪС СЛОВО И ОРЪЖИЕ

Несгодите и лишенията, които съпътстват нелегалния живот, споходиха Ганчо, Петър и Стоян още в първите дни на бягството. Напразно те чакаха дядо Драгия да дойде и им донесе храна. Мореше ги глад и жажда. През нощта те пропълзяваха до някой чукан в лозето, но гроздето беше още зелено, кисело, не беше за ядене. Залъгваха глада си с някоя джанка или круша. Мъчеше ги не само гладът и жаждата, още по-страшна бе неизвестността. Защо не идва дядо Драгия? Какво ли е станало с него? Дали не е арестуван Байчо Пенев? Въпроси, въпроси... и никакъв отговор. Двата пистолета и пушката, които им даде Иван Автански, стояха заредени, готови за стрелба. Вече им се привиждаха сините униформи на полицаите, които пълзят към колибата. За всеки случай, те се преместиха в друга колиба на около стотина метра встрани като не изпуснаха от очи дядо Драгиевата съборетина.

Минаха ден, два. Не, повече не може да се търпи това, трябва да се разбере какво става!

На третата нощ Ганчо реши сам да подири дядо Драгия. Напразно другарите му го разубеждаваха да не се подлага на такъв риск – навярно селото е пълно с полиция, има засади, поставени секретни постове. Ганчо беше непреклонен. Не, друг изход няма.

Той пъкна заредения пистолет във вътрешния джоб

на сакото си, нахлупи каскета си и предпазливо заслиза към селото.

Познаваше селото като родния си град, всяка уличка, всеки двор, всяка къща. Много пъти бе идвал тука по работа, знаеше лично всички комунисти и ремсисти в цялото село.

Една мисъл просветна в съзнанието му: “Ами ако дядо Драгия е арестуван и полицаите са в къщата му?” Нима той ще се натика сам в устата на вълка? Реши да потърси брата на дядо Драгия – дядо Манчо.

Тихо, стъпвайки като котка, та и кучетата да не го усетят, той се вмъкна в двора на дядо Манчовата къща и похлопа тихо на прозореца.

- Кой е? – попита отвътре с глух глас дядо Манчо.

- Аз съм, Ганчо, Хардалчето...

- Ти ли си бре, Ганчо? – бързо отвори врата дядо Манчо и въведе госта си вътре – Ами как дойде бе, Ганчо, не те ли беше страх?

- Страх-не страх, дойдох. Гладен не се стои. А ти защо не дойде? Не ти ли каза Байчо Пенев?

- Каза ни, каза, как да не ни каза? Ама как да дойда? Тук е пълно с полицаи! Тези кучета не пропускат птиче да прехвъркне извън селото. Много ме беше страх за вас, че сте там гладни и жадни, ама какво да правя...

- А къде е дядо Драгия?

- Дядо Драгия вас гони. Нали е полски пазач, подбраха го и него, дадох му карабина и по цял ден и цяла нощ на пусия барабар с полицията. Тука съобщиха в общината, че щели сте да палите снопите, да чупите вършачките, та всички са на полето. Дядо Драгия заръча на мене и на зет ми Балю Георгиев да ви донесем храна, ама как, кажи ми... Ей, я на, торбата е приготвена, ама как да изляза от селото...

Дядо Манчо беше чул за **нареждането** на началника на Полицейското управление в Карнобат до кметовете и кметските заместници в Околията. В него се казваше:

„На 12 т.м. към 23 часа през нощта са избягали от лагер-затвор в Българово, Айтоско, 6 души политически затворници. От тях двама са от Карнобат – Ганчо Хардалов и Петър Пенчев, които са осъдени на 15 години строг тъмничен затвор, заедно през 1941 година извършиха палежи на снопи. По сведения същите са избягали с цел да вършат палежи на снопи и друга саботажна дейност в Карнобатска околия.

За предотвратяване на евентуални саботажни действия нареждам:

1. Разгласете широко между населението за бягството на същите и че то представлява голяма опасност, за да вземе мерки за запазване на поне собствените си снопи.

2. Предупредете всички длъжностни лица, движейки се из полето, да бъдат крайно внимателни и винаги бдителни на поста си. Да не пропускат нито едно лице – непознато или съмнително, без да се провери и ако трябва да се задържи.

3. Всички пожарогасителни уредби и ядра да бъдат изправни и готови да действуват.

4. Да се засили до максимум контролът на назначените лица на постове.

5. Във всяко селище да се увеличи съставът на караула.

6. Да се поставят под наблюдение домовете на съмнителните и колебливи хора, които биха ги приютили, така и самите хора къде отиват, какво носят, с кого се срещат и пр.

7. Да се призват всички овчари и под страх от строга отговорност да им се внуши да не дават храна на никакви явили се пред тях, като веднага съобщават в Общината.“

Дядо Манчо се засуети, плесна се по челото и рече:

- Бре, аз си дърдоря, а ти си сигур гладен... Да ти туря нещо да хапнеш?

- Не съм гладен, жаден съм. Като идвах насам, нагазих в един чер боб, опасях го барабар с листата, та ми се е издул корема като мях.

Ганчо жадно пи от стомната, а дядо Манчо не спираше:

- Е, разправяй, Ганчо, що ще правим, що ще чиним, що ще поръчаш?

- Няма време сега да разправям, дядо Манчо, ами дай там малко хляб, сирене, една стомна вода и да вървя, че другарите ме чакат... Ще дойдем утре вечер, тогава ще си приказваме. Пък дотогава се погрижи да ни настаниш някъде...

- Заповядайте Ганчо, заповядайте, всичко е готово...

Дядо Манчо изпроводи госта до пътната врата.

-И се пази, чедо, пази се! – не преставаше да го съветва той. – Па утре вечер ще ви чакам...

- До утре вечер, дядо Манчо. Довиждане! Пък дано до тогава се ометат полицаите...

Половин час по-късно тримата другари, притаили се в колибата, лакомо унищожаваха двата самуна хляб и буцата сирене, които бе дал дядо Манчо. Ганчо не пропусна и тоя път да се пошегува:

- Гладни сте, а?.. Така ви се пада. Кой ви караше да бягате, лошо ли ви беше там? Хранеха ви по три пъти на ден, чист въздух, лека работа... А тук ще ядете един път на три дена... Какво сте видели още! Това беше само генералната репетиция, представлението тепърва ще започне...

На другата вечер тримата нелегални се приютиха в къщата на дядо Манчо. Дядо Манчо и братята му Драгия и Нейчо, Балю Георгиев, зет на дядо Драгия, и Иван Първчев, магазинер на потребителната кооперация, станаха най-добрите ятаци на партизаните в село Зимен.

На следния ден вечерта Иван Първчев отведе Ганчо, Петър и Стоян в село Невестино, в дома на Гьоно Драгиев, стар комунист, отколешен приятел

на Ганчо. На сутринта изпратиха Колю Киреков от същото село при Костадин Велев в Лозарево, да го уведоми къде се намират бегълците и да уговори с него среща. На другия ден Костадин Велев пристигна в село Невестино и бай Гьоно Драгиев го заведе на мястото на уговорената среща – м.“Копривец“, Сигменско землище. На тази среща Костадин Велев уведоми Ганчо Хардалов за предложението на Велчо Чанков, той или Петър Пенчев да отидат в Сливен и един от тях да оглави Окръжния комитет на партията. „Ганчо се противопостави решително на това предложение – пишеше в спомените си Костадин Велев. – Той смяташе, че и двамата ще бъдат по-полезни в Карнобатско, където познават района и хората, имат установени канали и свръзки, скривалища и сигурни квартири, отколкото в един непознат за тях район.“

Този факт, може би дребен, е твърде характерен за моралния облик на Ганчо Хардалов, за неговата нравствена чистота, за неговото верую като комунист. Той не се стреми към постове и звания, те нямат никакво значение. За него важното е да бъде и работи там, където ще е най-потребен, най-полезен.

Целта на срещата с Костадин Велев беше, той да ги свърже с Велчо Чанков, политкомисар на отряд №1 и пълномощник на щаба на VI ВОЗ за Карнобатска околия, а той от своя страна – с щаба на зоната. Уговориха се, щом успее да се свърже с Велчо Чанков и уреди среща с него, веднага да уведоми Ганчо чрез Гьоно Драгиев от с. Невестино.

След това Ганчо, Петър и Стоян се върнаха в Зимен и отседнаха у Нейчо Костадинов. Там, в неговия яхър, те престояха около десет дни. След това се прехвърлиха у Манчо Костадинов, където останаха още два дена. Връзка с Велчо Чанков не бе установена.

Защо? На този въпрос намираме отговор в спомените на Велчо Чанков:

„В началото на юли /към 6-7/ получих съобщение от Димитър Димов, че се готви бягство на група политически затворници от Бургаския затвор, които работят на каменна кариера в село Българово, и между тях членът на Политбюро на ЦК на БКП Добри Терпешев, Иван Радев от Пловдив, Ганчо Хардалов – секретар на Околийския комитет на партията в Карнобат и др. Аз трябваше да замина незабавно в този край, да установя чрез Костагин Велев връзка с тях и да ги изтегля от отряда, докато се заличат следите от бягството. Костагин Велев обаче закъсня с връзката и на 12 юли те избягаха, като Добри Терпешев и Иван Радев заминаха с първия влак за Пловдив, а Ганчо Хардалов и останалите другари се укрили, използвайки свои връзки в Карнобатска околия.

По това време вече в северните села на Карнобатска околия бе изградена солидна мрежа от квартири и връзки /Черница, Лозарево, Невестино, Грозден, Сунгурларе и др./. Изнесени бяха първите количества хранителни продукти, закупен бе взрив за бъдещата подривна дейност. Разположението на полицейските сили по селата бе проучено, теренът и пътищата за маневриране в обширния район от вр.Българка до с.Риш, където трябва да действа отряд, бяха уточнени. Налице бяха условията за прегрупиране на силите и за непосредствена подготовка на бойните акции.

Към 20 юли Димитър Димов ми определи нова среща, която се състоя в гората над с.Мокрен. Той ми нареди да установя час по-скоро връзка с Ганчо Хардалов, да се свържем с него с полския отряд на Георги Калчев – Ламята, който действаше в граничните райони между двете околии, да изградим канали за придвижване на партизаните през Карнобатска околия, както и за връзки с отряд №1.

Решено бе една група партизани да се прехвърли в източната част на района за действие на отряда,

за да подготви бази, складове за храна и да изнесе събраните в карнобатските села продукти, с оглед предстоящите действия в този район.

Но два или три дни след тая среща с Димитър Димов, базата на отряда в м. "Куков дол" при село Градец, осъмна обградена от значителни полицейски сили.

Отрядът се прехвърли на южния склон на Стигово в м. "Божур дере", след което аз заминах за щаба, за да докладвам за инцидента и за местонахождението на новия лагер."

И още една причина, поради която бегълците не успяват да се свържат веднага с щаба на VI ВОЗ, който по това време се намираше в с. Веселиново, Ямболско.

Полицията в Бургас отдавна се стремеше да разгроми щаба на зоната. За целта тя си послужи с агент-провокаatora Лазар Трайков. Един ден тя инсценира провал в Поморие и Бургас и Лазар Трайков като „герой“ преминава в „нелегалност“. „Забягва“ в Ямбол и оттам успява да се добере до щаба на зоната. За другарите от щаба „нелегалният“ е добре дошъл – отдавна те търсят връзка с Бургас. Трайков търси начин да уведоми началниците си от полицията, че задачата е изпълнена. Гузната му съвест и страхът от разкриване го принуждават да извърши една немислена постъпка. Една вечер, когато той е бил на пост, избягва и сам тръгва да уведоми полицията в Ямбол. Но отсъствието му обаче бива забелязано навреме от ятака на щаба – Стамо Проданов, и щабът е спасен. Проданов става партизанин.

Това става на 1 август 1943 г. Трябва да минат дни и седмици, докато щабът възстанови прекъснатите си връзки.

Агент-провокаторът заплати грешката с главата си. Той бе разобличен пред партията и на полицията повече не бе нужен. Скоро след това той бе намерен

„самоубил се“ в поморийските гробища. Никой не разбра дали сам си е теглил куршума, или полицията го е ликвидирала. Но това не е толкова важно. Такава е участта на предателите...

След дълго и безплодно чакане тримата другари решават: Петър и Стоян да заминат за южните села на Карнобатска околия и да потърсят връзка с отряда на Георги Калчев – Ламята, чиито партизани прескачаха в тези села, а Ганчо да се придвижи към Карнобат, за да оглави отново Околийския комитет на партията.

Един ден, скрит в една кола със сено, карана от Байчо Пенев, Ганчо пристигна в Карнобат, в дома на своя стар другар Господин Нанев. Няколко дни покъсно той се премести в дома на дядо Тодор Ковачев, в карасулийската махала, където по негови указания бе пригответено много удобно скривалище. Този дом, който се намиреше само на две-три улици от бащината му къща, се превърна в боен щаб, откъдето се ръководеше въоръжената и политическата борба в цялата околия. Тук Ганчо прекара много дни и нощи, срещаше се с комунисти от града и селата, ръководеше Околийския комитет на партията и РМС, тук идваха и някои партизани...

Отначало баба Съба – жената на дядо Тодор Ковачев, не знаеше кой се крие в нейния дом. Тя се грижеше за неизвестния партизанин като истинска майка – готвеше му, переше го. Ганчо се криеше в скривалището и само си подаваше ръката, за да поеме храната или изпраната риза. Един ден обаче любопитната баба Съба успя да зърне лицето му:

-А, ти си бил значи!..

- Аз съм, бабо Събо.

- А защо се криеш от мене,бе сине? – кореше го майчински тя. – Едно време, кога идеше да ми береш джанката, не се криеше. Гонех те да те хвана, а ти ми се смееше отсреща, а пък сега се криеш!

- Прощавай, бабо Събо, и за тогава, и за сега. Не искам да се крия от хората, а най-малко от тебе, но какво да се прави. Погнали са ме кучета, трябва да се пазя...

- Че от мене ли ще се пазиш, бе Ганчо? Че ти на скута ми си израснал, дето има една дума. Знаеш ли откога се знаем ние с тейко ти, с майка ти? Че нали бате ти Марко ни работи нивата, че ние сме стари, не можем?

- Знам, знам, бабо Събо. От тебе не ме е страх, ама да не вземеш да кажеш на някого. Дори на нашите не бива да казваш.

- Ти бъди рахат, баба ти Съба не е вчерашна.

И след малко баба Съба попита:

- А бре, Ганчо, ама ти одеве не видя ли бате ти Марко, че той ни донесе една кола люцерна, ей я тая купа той я направи?

- Видях го, видях го бабо Събо, и сърцето ми се късаше. Исках да му се обадя, да го прегърна, че откога не сме се виждали, ама не бива, засега не бива още...

След този разговор Ганчо вече не се криеше от баба Съба. Тази скромна, неука жена стана най-добрия ятак на Ганчо и другарите му, които идваха в нейния дом. Тя дежуреше ден и нощ на двора, следеше всяко съмнително лице, което минаваше по улицата, и по установения сигнал уведомяваше партизаните за всяка забелязана опасност. Истинска баба Тонка!

Тук, в дома на баба Съба и дядо Тодор, Ганчо научи за смъртта на баща си. Дядо Гено, който беше само на 60 години, не изтрая на моралния и физически тормоз, на който бе подложен. Той склопи очи на 29 август 1943 г., само месец и половина след бягството на Ганчо от лагера-затвор край село Българово., Айтоско.

Ганчо научи за смъртта на баща си от сестра си Жейка. *„Плака като дете – си спомня тя. – Не бях го виждала дотогава да плаче. Сърцето ми се късаше от*

мъка. Не знаех за кого да жая повече – за татко ли, за Гани ли?“

Ганчо искаше на всяка цена да се прости с баща си, да го види, макар и на смъртния одър. Полицията бе разчитала на силните синовни чувства на Ганчо и беше му устроила сигурен капан. Не беше трудно да се разбере, че полицаи слухтят около къщата. Напразно Жейка го разубеждаваше.

- Недей, бате, ще те хванат... Коста кучето се навърта насам, съмнителни хора, навярно агенти, обикалят квартала...

- Не! – упорстваше Ганчо. – Аз трябва да се сбогувам с татко, иначе никога няма да си простя...

- Ще те заловят, Гане и ще те пребият от бой...

- Мене никога не ще заловят... Аз жив няма да им се дам, ще очистя няколко от тях... Последния куршум ще запазя за себе си...

И така Жейка не можа да разубеди Ганчо да види баща си, макар и на смъртния одър...

Привечер една кола, натоварена с люцерна, напусна дома на баба Съба и влезе в двора на бай Гено. Разпрегнаха конете, но не разтовариха колата. Когато тъмен мрак заля града, един силует се измъкна изпод люцерната и се вмъкна в дома на бай Гено. Майката на Ганчо, като го видя, остана като гръмната, не вярваше на очите си... Гани беше тук, синът ѝ, когото полицията търсеше изпод дърво и камък. Запрегръща го и разцелува, не можеше да се откъсне от него.

- Сотирке, - каза Ганчо на по-малката си сестричка, - ти излез на двора и гледай за неканени гости. Ако видиш нещо съмнително, веднага се обади...

След това Ганчо прилекна пред смъртния одър на баща си, погали го по косата, целуна го по челото. Едри сълзи се стичаха по изпеченото от вятъра и слънцето лице:

- Ти умря от мъка по мен, от тревогите и неприятностите, които ти причиних! – спомня си

Жейка думите на брат си. – Искаше да стана доктор, да лекувам хората, а аз избрах друг път – да помагам на хората, да ги избавя от мизерията и нищетата, да бъдат доволни и щастливи. Затова ме изключиха от гимназията, затова ме арестуваха многократно, затова ме тикнаха в затвора. Ти претърпя много мъки и много страдания, но никога не ме осъди...

Ганчо не мигна цяла нощ. Когато се развиделя, той слезе в мазето и престоя там целия ден.

На погребението имаше много хора. Родът Хардалови в Карнобат беше голям и знатен, дойдоха и почти всички съседи... Бай Гено беше обичан човек, защото беше добър и благ, помагаше на всекиго... Разбира се, не липсваха и полицаи, облечени в цивилни дрехи.

Същата вечер, в късна доба, Ганчо и Жейка излязоха от къщи. – Жейка напред, Ганчо след нея, и стигнаха до дома на верните ятаци – баба Съба и дядо Тодор.

На следната вечер Ганчо замина за село Екзарх Антимово, където имаше сигурни ятаци. Оттам той обикаляше южните села на Околията, уреждаше събрания, приканваше хората да не дават доставки на държавата, да не плащат данъци, изграждаше Отечествено-фронтовски комитети, вербуваше нови партизани. Такава база беше и село Черница за северните села на Околията.

“От лагера-затвор край село Българово бяха избягали затворници, между които Добри Терпешев, Иван Радев, Иван Бонев, Ганчо Хардалов, Петър Пенчев, Стоян Добрев... – разказва Стоян Сюлемезов, политкомисар на VI оперативна зона. – получихме нареждане от Центъра да се свържем с тях и да ги приведем до съседните партизански отряди. Подготвяше се и бягството на всички затворници или част от тях... Възнамерявахме да създадем големи партизански отряди...”

Щабът на зоната полага големи усилия да изпълни нареждането на Центъра, вероятно предадено от Добри Терпешев. Лично Димитър Димов отива в Стидовския балкан край Котел, където действа отряд №1, но не успява да се свърже с избягалите затворници. Със същата цел Стоян Сюлемезов заминава за Карнобатския край, но и неговите усилия не се увенчават с успех. Петър Пенчев и Стоян Добрев, които Ганчо Хардалов изпраща в южните села на Карнобатска околия, успяват да установят контакти с партизани от отряд №3 и чрез тях и с техния командир Георги Калчев – Мирко, който от своя страна уведомява щаба на зоната.

Междувременно се урежда и така дългоочакваната среща между Ганчо Хардалов и Велчо Чанков. Тя се състоя в началото на септември в дома на верния ятак Гроздю Георгиев, от с. Черница, който работеше като счетоводител в кредитна кооперация „Спасение“ в селото и снабдяваше редовно партизаните от отряд №1 с хранителни продукти и други неща.

Велчо Чанков стана кръстник на Ганчо, който прие партизанско име Благой. Не зная дали Велчо е измислил това име, или Ганчо сам го е избрал, но аз лично не намирам по-подходящо име. То му приляга като коронка на зъб. Ганчо наистина беше благ, добър човек... Може би това беше най-характерното му човешко качество. Петър Пенчев беше наречен Любо – също много подходящо име, защото наистина беше любимец на всички, които го познаваха, а Стоян Добрев прие името Лазо.

Велчо Чанков, с партизанско име Пешо, предаде на Ганчо решението на щаба да се сформират на територията на Карнобатска околия две партизански чети от отчислени от отряд №3, и от нелегални от Карнобатския партиен район. Те се създаваха поради необходимостта да се изградят бойни партизански единици, които да действуват в Карнобатска околия и чрез тях щабът пряко да се свързва и по успешно

да координира действията на изградените вече отряди в районите на Сливен, Ямбол, Тополовград и Елхово с бъдещите партизански единици в другите райони на зоната – Айтос, Поморие, Бургас и южното Черноморие.

За командир на първа Карнобатска чета се определяше Слави Бонев – Савата, от с. Недялско, Ямболско, партизанин от отряд №1, дошъл при партизаните направо от казармата с войнишката си униформа и оръжие, а за политкомисар - Ганчо Хардалов – Благой. Към четата се придаваха следните бойци: Христо Георгиев – Емил, от с.Митирис, Теню Бозуков – Дамян, от с.Войника, Димо Тонев – Илия, от с.Черган, Боню Иванов Барбов – Събчо от с.Крумово Градище, Люцкан Динев Странджата, от с.Александрово. Нейният район на действие беше на север от Карнобат в Сунгурларската долина, Малката и Голямата карнобатска планина.

За командир на втора Карнобатска чета беше назначен Петър Пенчев – Любо, а за политкомисар Стоян Добрев – Лазо. Към тази чета се придаваха следните бойци: Стефка Чамурова – Лена, от Сливен, Димитър Русев – Павел, от с.Недялско, Стамо Проданов – Драгия, от с.Веселиново, Костадин Димитров – бай Гвади, от с.Митирис, Димо Стоянов – Лозан, от с. Орханово, Павел Ганев Михайлов. Нейният район на действие беше на юг от Карнобат между селата Деветак, Екзарх Антимово, Добриново, Житосвят, Орханово, Аспарухово, Крушево, Соколово.

Първата чета трябваше да действа в тясно взаимодействие с отряд №1, който от пролетта на същата година се беше установил в Стидовския балкан, с район на действие триъгълника, сключен между Сливен, Карнобат и Върбишкия проход. Командир на този отряд беше Панайот Стефанов – Бойко, от Сливен, а политкомисар – Велчо Чанков – Пешо, от с.Мокрен, Котелско.

Втора чета трябваше да действа в тясно

взаимодействие с отряд №3, с командир Георги Калчев – Мирко. Той имаше район на действие източно от р.Тунджа, в Ямболска, Елховска част от Карнобатска и Средецка /Грудовска/ околия.

Поради спецификата на района, в който трябваше да действат двете карнобатски чети – равнинни местности, гъста населеност, големи села, а много от които имаше подсилени полицейски участъци, военни части и наблюдателни постове, партизаните се разпределяха на малки групи от по 3-4-5 души, които се събираха само при изпълнение на общи бойни задачи. На тях се поставяха предимно организационни и идейно-политически задачи: като истински апостоли да обикалят селата и да разнасят партийната правда; да организират трудещите се за народно въстание; да подпомагат Околийския комитет на партията и РМС в ръководенето на партийните и ремсови организации в района; да организират и създават комитети на ОФ и бойни групи. На полските чети се препоръчваше да се въздържат от бойни акции и саботажки, докато не укрепнат организационно и политически, не се въоръжат добре и не изградят здрава и гъста мрежа от ятаци, скривалища, явки, куриери и свързки. Но волю-неволю партизаните от полските чети често влизаха в престрелки и сражения със секретни постове, охрана на селищата, полиция и войска.

На тази среща между Велчо Чанков и Ганчо Хардалов се уговориха и начините и каналите на връзка с щаба на зоната, явки, пароли, връзките и взаимоотношенията със съседните отряди.

Велчо и Ганчо решиха да използват престоя си в Черница, за да проведат районна партийна конференция на някои от северните села на Карнобатска околия. Тя се състоя в дома на стария комунист бай Яни Атанасов Кашмеров. На нея присъстваха: Костадин Велев, член на Околийския комитет на партията в Карнобат, Илия Петков, от с.

Сунгурларе, Нено Георгиев, от с.Горово, Иван Гьопсов, от с.Есен, Гроздю Георгиев, Яни Кашмеров, Атанас Петров, Христо Милков, Стефан Атанасов, Тодорка Янчева и Събка Атанасова, всички от с.Черница.

Беше топла лятна нощ. Леко подухваше източният морски вятър и правеше нощта още по-свежа и приятна. Уморени от напрегнатия ден, селяните спяха дълбоко.

Светеше само в дома на Яни Кашмеров. Мъждукаше малко кандило, защото беше война и газ нямаше. Но отвън не се виждаше никаква светлинка, защото прозорците бяха затъмнени с плътни черги.

Партийният секретар на село Черница Гроздю Георгиев откри събранието. Не беше нужно да представи нито Велчо, нито Ганчо – всички присъстващи добре ги познаваха.

На конференцията бяха разгледани работата и задачите на партийните организации и групи в северната част на Карнобатска околия.

Докладваха партийните секретари и отговорници за извършеното по изграждането на комитети на Отечествения фронт, проведената организационна и политическа работа сред населението, събиране на храни и оръжие, намирането на нелегални квартири, направата на скривалища.

След това се изказа Ганчо. Най-напред той направи задълбочен анализ на международното положение, като наблегна на победите на Червената армия и предстоящото откриване на Втория фронт, на борбата, която се разгаря във всички окупирани от фашистите страни. Подчерта, че победата е близка и всички комунисти, ремсисти, земеделци, социалисти, всички честни безпартийни трябва да помогнат кой с каквото може за по-скорошната победа.

Като се спря на вътрешното положение, той разобличи маневрите на демагогското правителство на Иван Багрянов, с които се цели да обезоръжи народната съпротива, обещавайки на партизаните,

които се предадат пълна амнистия, а същевременно предприема крути мерки за ликвидирането на партизанското движение – масови блокади и преследвания с полицейски и войскови сили. Той остро разкритикува буржоазното правителство, довело народа до просешка тояга.

Не отмина и слабостите и недостатъците в работата на партийните организации и отделни другари, които проявяват страх, колебание и нерешителност, с което стават пречка за разгръщането на масова, всенародна съпротива.

Накрая той набеляза предстоящите задачи:

1. Изграждане във всички села на комитети на Отечествен фронт.

2. Борба против изнасянето на храни и суровини за фашистка Германия.

3. Борба против непосилните данъци, спекулата, скъпотията, черната борса, за осигуряването на населението на достатъчно и на достъпни цени стоки като брашно, олио, газ, сол, обувки, платове, сапун и други.

4. Борба против ограбването на населението чрез всевъзможни наряди, принудителни държавни заеми, ангарии и пр.

5. Борба против опитите на фашистското правителство да хвърли страната ни в нова катастрофална война за чужди интереси.

Към 2 часа след полунощ всички участници в конференцията си тръгнаха по домовете, вдъхновени, окрилени и изпълнени с вяра, решителност и готовност за борба. В дома на стария комунист бай Яни Кашмеров останаха само тия, които нямаха свой дом, или по-точно, тия, които фашистите бяха лишили от правото да нощуват в бащината си къща – Велчо Чанков и Ганчо Хардалов.

А ето как Събка Атанасова е запомнила Ганчо през тази нощ:

„Ганчо приличаше досуц на селянин – носеше

селски потури и антерия от бозов селски шаек, характерни за тоя край. На широкия червен пояс бяха натикани пистолет и бомба. Беше свалил каскета от главата си и изпеченото му от вятъра и слънцето лице тъмнееше. Само светлорусата му коса, която навремени приглаждаше, светеше в сумрака.“

Спаха до обед. Буля Събка, снахата на бай Яни Кашмеров, им беше постлала горе, в гостната – малка стая с пръстен под, в единия ъгъл, на която имаше насипано жито, тъй като си нямаха хамбар. Тя застла двете легла, сковани от груби нерендосани дъски, със снежнобели домоткани чаршафи и пъстри вълнени черги за завиване. От кога не бяха спали така дълбоко и спокойно? Не помнят!

Долу, в приземната стаичка, където минаваше живота на семейството, масата беше вече сложена. Апетитно миришише големият пръстен гювеч. В каната искреше златисто сунгурларско вино. Велчо и Ганчо ядоха охотно, но до виното не се докоснаха. И двамата бяха заклетни въздържатели, пък и строгият партизански закон не позволяваше употребата на алкохол.

Бай Яни гледаше загорялото лице на Ганчо и видимо се радваше:

- Как си със здравето, Ганчо? – запита той – Бяхме чували, че в полицията много са те бяхтали, че си повръщал, с извинение, кръв...

- Мина, мина, бай Яне, като на куче ми мина! – отвърна засмяно Ганчо.

- А тоя живот, дето го водиш, Ганчо? Няма ли отново да се поболеееш? – запита отново загрижено старият комунист.

Ганчо се замисли и рече:

- Виж, какво ще ти кажа, бай Яне, като на стар партиен другар... Не гладът, не студът, не преследванията са най-страшните в борбата, а хората, хората... Гледаш го, сиромас човек, няма

дреха на гърба си, ходи бос, а е готов да те предаде... Не може да разбере, че ей за такива като него сме тръгнали да гладуваме, да студуваме, да мрем... А, най-ми е тежко, бай Яни, за някои наши другари, дето са се уплашили, свили... Довчера другари, клели сме се в братство и другарство, а сега ти затварят вратата под носа, една нощ ги е страх да те оставят да преспиш в тях, един комат хляб да ти дадат... Ей, това ми тежи, ей това е най-трудното в борбата...

Привечер си дойде в отпуск Иван – по-малкия син на бай Яни, който служеше войник в София. Той се познаваше с Ганчо още като ученик в Карнобатската гимназия, където членуваше в РМС от есента на 1940г.

Беседваха дълго и непринудено. Ганчо живо се интересуваше от живота в казармата, от работата на ремсистите, сега облечени във войнишки шинели, питаше има ли други момчета от Карнобатско, какво е настроението на офицерите, има ли такива, които биха минали на наша страна при подходящи условия, какви са възможностите за изнасяне на оръжие, боеприпаси и медикаменти, за събиране на сведения за разположението и движението на войскови части, за предстоящи акции срещу партизаните и т.н. Ганчо остана много доволен, когато Иван му разказа, че в тяхната войскава част има създадени ремсови ядки, които работят именно в тази насока, че имат връзка с другари отвън...

„Ганчо ме прегърна – спомня си Иван Янев – и каза нещо, което няма да забравя цял живот: Така, така, Иване, към сърпа и чука, трябва да прибавим и пушката! Само така ще можем да съборим тази власт!“

В съседната стая буля Събка къпеше малкия Янчо, едва двумесечен. Ганчо отиде и той да помага. Буля Съба грееше вода на готварската печка в голяма

тенджера, изливаше я в дървено корито, правеше я умерено-топла и плискаше с нея детето. Ганчо взе бакърчето с приятно затоплената вода и започна да полива розовото телце на детето. А когато го изкъпаха, той пое малкия Янчо, увит в пухкава селска памучна пелена, издигна го високо, погледна го нежно и рече: „Сучиш мляко от юнашка майка, от нашата вярна ятачка. Да станеш като нея юнак!“

Пожеланието на Ганчо се сбъдна. Янчо Атанасов Кашмеров израсна като юнак и стана инженер-полковник от Българската армия.

„Ганчо много обичаше децата – си спомня Събка. - Винаги когато идваше в нас, си играеше с детето. Веднаж ми каза:

- Много обичам децата, но не знам дали ще си имам свои...

- Защо, бе Ганчо, че ти си още млад?

- Млад, млад, но нали виждаш какво е положението. Такива като мене не бива да се женят, да зачернят някое добро момиче... Ние сме се венчали за пушката. Все няма да е тъй, войната ще свърши... “Ще свърши тя, но кой ще остане жив, не се знае...” – въздъхна Ганчо.

Същата вечер Велчо и Ганчо напуснаха гостоприемния дом и бай Яни Кашмеров, в който се връщаха после още много пъти...

Ганчо се зае с цялата си душа и сърце с изпълнението на указанията на щаба на зоната. През този период – най-важният в неговия живот, той показва ценни качества на изпитан партиен функционер, които бе възпитала в него Българската комунистическа партия в продължение на 12 години.

Една от най-важните задачи, която стоеше пред Ганчо Хардалов като секретар на Околийския комитет на партията и политкомисар на партизанска чета, бе да стегне и укрепил партийните и ремсови организации в Околията, да ги издигне на такава висота, че те да отговорят на високите изисквания

на революционния момент, да станат те годни за предстоящите решителни битки с врага. Ганчо се зае най-напред с укрепването на Околийския комитет на партията. Тъй като някои от членовете на комитета бяха интернирани, други мобилизирани, а трети сами се бяха оттеглили, той привлече нови, млади и надеждни другари в него. Ръководството на Околийската ремсова организация отново пое Васил Михалев, който се беше върнал от казармата, подпомогнат от Трифон Димов и Евдокия Клинкова, отговорничка на ремсовата организация в гимназията. Тончо Ганев бе привлечен за технически помощник на Ганчо Хардалов, главно чрез него се осъществяваха връзките с партийните и ремсови дейци в града и околията. Създадена бе широка мрежа от свързки и куриери със селата: Вълчан Тодоров Вълчанов – с. Подвис, Димитър Георгиев Димитров – с. Малина, Велчо Жеков – Лозарево, Митю Желев Велев – с. Черница, Иван Иванов Дечев – с. Соколово, Байчо Стайков Баев – с. Зимен, Драгия Жеков Драгиев – с. Невестино, Никола Тодоров Шишков – с. Грозден, Маню Атанасов Димов – с. Крумово Градище, Георги Петков и Георги Динев Георгиев – с. Сан Стефано, Георги Граматиков, Вълчо Христов Сироманов и Петър Петров/пощальона/ - с. Крушево, Господин Панов - с. Железник, Димитър Катъров – с. Житосвят. След това се зае със селските партийни организации. Като Левски и Гоце, Ганчо кръстосваше Околията – през опасности и засади – и разнасяше идеите на бъдещето народно въстание. Той ходеше нощем от село на село, свикваше събрания и конференции, възстановяваше партийните организации и ремсови групи, изграждаше широка мрежа от самоотвержени ятаци и помагачи, които доброволно и с готовност приемаха и укриваха партизаните в своите домове, дележа с тях оскъдната си постеля и храна, въпреки заплахата, която висеше над техния имот и живот, вдъхваше у населението вяра в близката победа. Със

същите задачи той натовари Петър Пенчев и Стоян Добрев и някои от партизаните.

За кратко време бяха възстановени и укрепени партийните организации в почти всички села в околията. Особено дейни организации той създаде в селата Крушево, Соколово, Аспарухово, Сан Стефано, Житосвят, Добриново, Орханово, Малина, Крумово Градище, Зимен, Невестино, Черница, Грозден, Лозарево, Сунгурларе.

В много села Ганчо изгради бойни групи. С тях привлече най-добрите младежи-ремсисти, най-смелите, най-храбрите. Участниците в бойните групи бяха използвани за куриери и свързки с партизаните, за охрана на събранията и конференциите, за разузнаване и проучване къде са устроени засади, къде има секретни постове. Много младежи от бойните групи по-късно станаха партизани. Една от най-дейните бойни групи – тази в с.Крушево, извърши редица саботажи по време на жътвата и вършитбата. Тя изпочупи почти всички вършачки в селото, запали снопите на някои селски чорбаджии. Групата издири и закупи много оръжие, събра и изпрати на партизаните брашно, мас, сланина, газ и дрехи.

Ганчо отдаваше много голямо значение на образуването на Отечественофронтовски комитети. Дори, когато го предупреждаваха, че полицията е влязла в дирите му и е време да се оттегли в Балкана, той заявяваше: “Няма да мръдна оттука, докато не основа Отечественофронтовски комитет и в последното село. Той свикваше нелегални конференции, на които на разбран и достъпен език разглеждаше международното и вътрешното положение, разясняваше програмата, целите и задачите на Отечественя фронт, разобличаваше политиката на българското фашистко правителство, зовеше селяните да следват пътя, който им сочеше Българската комунистическа партия – да се

организират Отечественофронтовски комитети, да водят смело политическа и въоръжена борба. На тия конференции присъстваха от 20 до 50 души комунисти, земеделци, безпартийни. Особено многолюдни конференции се провеждаха в Крушево, Соколово, Житосвят, Орханово, Сан Стефано, Крумово Градище, Невестино, Черница. До декември 1943г. в Околията бяха образувани 29 Оф.комитети. Тези комитети развиха значителна дейност по популяризирането и разясняването на програмата на Отечествения фронт, по разобличаването на антинародната политика на фашистката власт, по сплотяването на народните маси за борба, включително и въоръжена. В комитетите на Отечествения фронт влизаха не само комунисти, но и земеделци, социалисти, безпартийни. Членовете на БЗНС бяха: Кено Стойчев от с.Невестино, Жеко Кьосев от с.Лозарево, Иван Бърдаров от с.Черково, Георги Милков от с.Крушево, Георги Гроздев от с.Черница, Димитър Христов от с.Добриново, Иван Дралчев от с.Житосвят, Никола Ножчев от с.Железник и др. Много от тях бяха укриватели и ятаци на партизани и нелегални дейци, подпомагаха борбата със средства, храна, облекло и оръжие. През септември 1943г. полицейското разузнаване преценява, че *„има основание да се предполага, че някои хора от разтурения БЗНС „Ал.Стамболийски“ се преминали в ОФ, понеже бойните отряди в областта ни се укриват и действат в източната половина на Ямболска и западната половина на Карнобатска околия, където пладненци в миналото бяха много силни.“* Много бяха и безпартийните трудещи се, селяни, работници, занаятчии и служители, нечислящи се към никоя от бившите демократически организации, които участваха под различни форми в борбата. В тези близки връзки на партийните организации с привържениците на БЗНС и широката маса от честни безпартийни хора се състоеше силата

и размахът на всенародната борба, олицетворявана от Отечествения фронт.

Неизлечим ще остане споменът за Ганчо у тях, които са имали възможност да го слушат тогава на тия събрания:

Никола Апостолов Ташев, от с.Житосвят:

“Като днес си спомням едно събрание, което се състоя в м.“Еркесия“. Излязохме ние с Ганчо от нас и се запътихме за събранието.Нощта беше ясна, звездна. Някъде из селото младежите имаха седянка и оттам се носеха момински песни, смях и глъчка. Минахме покрай седянката, поспряхме се, послушахме.

- Ех, бате Колю, – рече Ганчо – да знаеш как ми се живее, гонят ме, преследват ме като бясно куче, крия се като лалугер и пак ми се живее... После като въздъхна тежко, продължи: - За този живот, който иде, заслужава да се изтърпи всичко.

Вървахме направо през нивята – кал до колене, оня чернозем, както се разкалял, ще ни останат цървулите в него. Ганчо върви и разпалено говори какъв ще бъде животът след победата, как хубаво и свободно ще се живее:

- По тези ниви, дето газим сега, бате Колю, трактори ще порят, помни ми думата...

Когато стигнахме мястото на събранието, хората вече ни чакаха. Имаше към тридесетина души. Ганчо ме предупреди да кажа на тях, дето ги познават, да не го назовават по име, а Благой. След това поставихме пост и той започна да говори.

„Еластичната отбрана на германците – каза той – съвсем се скъса. Швабите бягат през глава. Скоро съвсем ще бъдат изметени от Съветския съюз.“ След това премина върху вътрешното положение. „Вижте докъде ни докараха нашите управници. Останахме без цървули, ходите с протрити потури. По-лошо от добитъка живеете. Добитъкът няма как, трябва да се нахрани, а вие лягате гладни. Произвеждате

жито, а ядете трици. Захар няма за цяр, а газ не сте виждали от месеци. Каквото изкарвате, ви го вземат за данъци и наряди. Докога ще търпите туй положение? Има ли изход от него? Ние, комунистите, казваме, че има. Трябва да се изгонят германците от България, трябва да се свали продажното, профашистко правителство и да се образува ново, Отечественофронтовско правителство, в което да влизат комунисти, земеделци, социалисти и други честни политически групировки, безпартийни. От нас какво се иска? Да образуваме комитети на Отечествения фронт. А когато дойде времето, тези комитети ще вземат властта. Ние не трябва да допуснем български войски да се бият срещу нашите братя-освободители, не трябва да даваме наряди, а да спъваме и саботираме властта по всякъв начин.“

Още дълго говори Ганчо. След това запита има ли въпроси.

- Ганчо, хм... другарю Благой! – обади се един старец – Казваш, че победата на руснаците е сигурна. Значи свободата рано или късно ще дойде. Защо тогава да се борим, да даваме излишни жертви??

- За да дойде по-скоро! - отвърна Ганчо. – Без жертви не може. Левски, Ботев, Хаджи Димитър, Караджата не се ли пожертваха за свободата? Свободата не идва даром, тя трябва да се извоюва, да се заслужи.

- С това ли оръжие, дето го носиш, ще събаряме властта? – попита друг селянин, като посочи с очи пистолета на Ганчо, който се подаваше от поясока му.

- С това, пък и друго ще вземем! – отговори Ганчо – Оръжието само не решава въпроса, главното са хората, народът. А народът е с нас. Войската е наша. Нали нашите братя и синове са в казармата. Богаташките синчета си седят на топло, те трупат пари, имот...

Имаше още много въпроси. Ганчо отговори на

всички ясно, умно, разбрано. Хората останаха много доволни. Събранието продължи повече от 3 часа, а хората не щат да си отиват. Накрая избрахме Отечественофронтовски комитет и всички се разотидоха по един, по двама, така както бяха дошли”.

Вълю Георгиев Милков, от с.Крушево:

“Първата ми среща с Ганчо стана през август 1943г. Един ден, това беше на 22 или 23 август – Милчо Маврев от нашето село ми съобщи, че тази вечер с Кънчо Денчев трябва да посрещнем един нелегален другар – Благой. Каза паролата и къде трябва да го чакаме. Към 10 часа вечерта отидохме с Кънчо Денчев на определеното място, легнахме под едно дърво и с нетърпение зачакахме пристигането на другарите. Дойдоха към полунощ. Вървели направо през нивите, за да избегнат случайни пътници по пътя. След като се здрависахме, първите думи на Ганчо бяха: “Ех, какви времена доживяхме, само нощно време да се виждаме.” Направи ми впечатление неговата жизнерадостност – сякаш трудностите на нелегалния живот не му тежаха. Не личеше, че живее в непрекъсната заплаха за живота си. Интересуваше се какво е настроението на хората в село и какво е поведението на властта.

Трябваше да устроим някъде Ганчо на квартира. Според него квартирата трябваше да бъде по възможност на края на селото, та при евентуална блокада лесно да може да се бяга. На тези условия отговаряше нашата къща, която беше на долния край на селото, и аз, въпреки че не бях предупредил нашите, предложих на Ганчо да дойде в нас. Прибрахме се към 1 часа след полунощ. Всички си бяха легнали. На сутринта казах на баща си и на брат си, че имаме гост-нелегален. Те пожелаха да го видят. Заведох ги в обора, където бях настанил Ганчо. Те най-любезно го поканиха в къщи. Баща ми, още не седнал, и захвана да бистри политиката – кога немецът ще си строши главата, та да не се дават повече жертви?

- Ще си я счупи, бай Георги, в това не се съмнявам, но кога, не мога да ти кажа? – рече Ганчо.
– Сега Съветската армия го преследва по петите, освобождава един след друг своите села и градове, приближава и към нас.

Баща ми като участник в Първата световна война продължи да разказва как познава немците като съюзници: “Те са лаком и завистлив народ. Във всички войни имат пръст. И за да има мир между народите, трябва да се изтрият от лицето на земята.”

- Не може така, бай Георги! – отвърна Ганчо.
– Неправилно е да се унищожават цял народ! За всичко са виновни фашистите, тях трябва да изтребваме! Краят на робството е близък. Но той може да стане още по-близък, това зависи от нас, от тия, дето се борят против това зло. В тази борба помощта на всеки човек е нужна. Като дават прием на партизаните, вие помагате за по-скорошния разгром на фашизма, за по-скорошното сриване на сегашната власт, която ни е натрапена, която потъпква свободите ни, която пропъди хиляди синове и дъщери от домовете им.

Баща ми слушаше с голямо внимание. Разбираше политиката, но не всички тънкости му били ясни. Накрая той се убеди, че това, което му говореше Ганчо е истина и възприе тази истина с цялата си и душа.

Ганчо умееше да води разговори. За това той имаше достатъчно търпение да изслушва, да убеждава, да привежда примери не само от близката, но и от далечната история, да се ползва от опита на българското и международното революционно движение.

Ганчо проведе няколко събрания в селото – с партийната група, с ремсовата организация. На събранието, на което образувахме комитет на Отечествения фронт, присъстваха повече от 30 души. Говори Ганчо. Гласът му беше спокоен,

уверен, твърд. Мисълта му – ясна, логична, езикът – точен. Той обрисова положението на Източния фронт, говори развълнувано за героичната борба на съветските хора. Преминавайки към въпросите на вътрешното положение, той разобличи ходовете на монархофашисткото правителство и националната пропаганда, призова всички на борба за по-скорошен разгром на фашизма, за установяване на народна власт, властта на Отечествения фронт.

Един от въпросите, който най-много вълнуваше нашите другари, както и на други събрания бе: дали са искрени отношенията на Англия и САЩ спрямо СССР. Една част от другарите се съмняваха в честността на империалистите и често подмятаха, че те ще се опитат да изиграят Съветския съюз към края на войната, когато Англия и САЩ сметнат, че СССР е изтощен. Тогава със запазени сили ще го нападнат. С тези замисли от страна на съюзниците на СССР, другарите обясняваха редица събития, и особено забавянето на Втория фронт в Европа.

Отговаряйки на този въпрос, с вещината на просветен комунист, Ганчо подробно анализира отношенията между съюзници и откриването на Втория фронт. В този задълбочен анализ проличаваше неговата висока политическа култура. Той разясняваше, че „за Съветския съюз намеренията на капиталистическите страни очевидно не са тайна, но той не може да се откаже от договори и съюзи, които благоприятстват за неговото укрепване и развитие и допринасят за спечелване симпатиите на капиталистическите страни. Капиталистите, казваше той, от всички страни еднакво ненавиздат комунизма. Но и между тях съществуват противоречия, които понякога ги заставят сами да търсят сътрудничество на Съветската държава.“

Накрая Ганчо постави и конкретни задачи: осигуряване на квартири за партизаните, събиране на продукти и оръжие, изпълнение на държавните

наряди, неплащане на данъците”.

Думите на Ганчо се приемаха както попивателната хартия поема мастилото. Тези политически беседи ободряваха селяните. Те тръгваха окрилени от надеждата, че скоро ще дойде възделената свобода...

Коста Атанасов Димов, от с.Соколово:

“Осъмвали сме на събрание – толкова хубаво и увлекателно говореше Ганчо. Като почне да говори, искаше ни се цяла нощ да го слушаме”.

Това, което говореше Ганчо на събранията, не оставаше само между присъстващите. То се предаваше от уста на уста, от ухо на ухо, от човек на човек, от село на село.Раздаваните на събранията позиви, в.“Народен другар“ – нелегалния орган на щаба на VI ВОЗ, бюлетини за военните действия, които се печатаха в нелегалната печатница в Карнобат, се четяха от стотици и от хиляди. Името на Ганчо Хардалов се носеше из цялата Околия. Селяни от села, където не бе ходел, търсеха връзка с него, канеха го да им говори.

Населението на Околията масово подпомага партизаните. Във всяко село те намираха радушен прием, имаха осигурени верни яташки квартири. В някои села, като Крушево, Сан Стефано, Аспарухово, Житосвят, Орханово, Соколово, Малина, Добриново, Зимен, Невестино, Черница, Грозден и други, партизаните се чувстваха като в „свободна територия“. В много села хората, окуражени от развиващите се събития, открито слушаха радио Москва, протестираха против високи наряди и данъци, жените настояваха пред кметовете да им върнат мъжете от Македония и Гърция.

Ще цитирам една дописка, поместена в бр.14/43г. на в.“Народен другар“:

“С. Тирзелий, Карнобатско. Цялото село, с изключение на десетина семейства, е било изложено на глад още от ранна пролет. Околийското

комисарство само за подигравка отпусало по един-два килограма брашно на човек на месец. Възмутените селяни се събрали и се струпали пред комисаря в града и поискали да им се даде хляб. „Няма, почакайте да получа наряд!“ – отговорил той. „Ела, ти стой при децата ни да видиш как се чака“ – отвърнали селяните и отказали да се разотидат, докато не получат брашно. Тогава комисарят „се сетил“, че имало някакъв запас и наредил да се отпусне на ограбените производители.

Браво, терзелийци, завършва дописката, вие доказахте с какъв език трябва да се говори с нашите грабители!”

Партийните организации и групи в Околията оглавяваха борбите на трудещите се против глада и мизерията, ниските надници, скъпотията, липсата на стоки на пазара, черната борса. Отделяше се голямо внимание за разясняване на причините за бедственото положение на трудещите се и за разобличаване на правителствената политика. Партизаните призоваваха трудещите се селяни да укриват храните и да не ги дават на реквизиционните комисии, да унищожават всичко, което не могат да укриват, да не попадне в ръцете на властта. „Когато се опитват с насилие да ви вземат храните, да се готвим да им отговорим и ние с насилие. Бийте онези, които идват да ви вземат храните! На борба, българи, да запазим хляба си! Смърт на фашистките поробители! – се казва в стаията на Игнат/Стоян Сюлемезов – б.а./ „Как ще ни ограбят храните“, поместена във в. „Народен другар“.

Селяните колективно отказваха да изпълнят високите наряди, подаваха пред кметове заявления, изпращаха общоселски делегации, заявяваха, че нарядът е голям и няма да го изпълнят.

В **доклада** си до МВРНЗ бургаският областен директор се оплакваше, че „селяните отказват да

предават наряди: мазнини, памук, свинска мас, зърнени храни, слънчоглед, ечемик, фий, коноп, картофи, рицин и др. Друга форма на протест – пише той – е саботиране на посевната компания“.

*„Повечето от селяните, живеещи в Околията – се казва в **доклаг** на Околийския управител в Карнобат до Областния директор в Бургас – вярват в пропагандата на комунистите и са готови да я подкрепят; те гледат на нелегалните като на хора – носители на добра идея за по-добро бъдеще“. Околийският управител донася още, че населението остро реагира против купонната система за хляба, „а хлябът в много случаи е единствената му храна“. Отпуснатите количества цървули били крайно недостатъчни. Недоволство предизвикват и недостатъчните количества газ, поради което селяните вече не могли да отиват при добитъка си нощно време. Хората негодували от постоянното поскъпване на платовете и обувките, а високата цена на рибата я правела недостъпна за населението...*

За настроенятията сред населението може да се съди и по следните **факти**, документирани в архивите на полицията в Карнобат:

“Кемал Хаим Меламед е софиянец, изселен в Карнобат. Той не е комунист, но не обича германците и има защо – нали по тяхно настояване, той е изселен в Карнобат и предстои да го изпратят в лагерите на смъртта в Полша. Отвреме-навреме той се отбива в кръчмата на Желю Атанасов, не толкова от любов към виното, а просто така – на сладки приказки. Един ден, може би попрекалил с чашките, той излива една чашка с вино на земята и високо, на всеослушание казва: “Както се лее това вино, така да се лее германската кръв, до капка“. Кръчмарят, който е доносчик на Коста-кучето веднага уведомява своя господар. Кемал Меламед бива осъден за това „тежко провинение“ на 2 години затвор и 30 000 лева глоба.

Михаил Савов е сиромаш човек. Той има само едно магаре и една каручка, с които си изкарва хляба. Магарето му е дръгливо и вечно гладно, поради което не тегли каручката. Михаил Спасов го сръгва: „Какво се дърпаш назад като Ромел в Африка?“ Хората наоколо се превиват от смях. Но сред тях е и Вълчо Димитров – друг доносчик на Коста-кучето. Михаил Спасов е въдворен на ново местожителство.

Тодор Иванов е още по-голям сиромаш. От три дена не е ял хляб, само пукана царевица. И това той се „осмелява“ да разгласява сред хората. За тази му „дръзка“ постъпка също е въдворен.

Условията на нелегалната борба стават все по-тежки и по-тежки: в страната вилнее бесен фашистки терор; в селата бяха струпани специални полицейски сили; установен бе строг полицейски режим; определен бе полицейски час, на селяните се забранява да носят на полето храна, движението от едно село в друго става само с открити листове.

Въпреки всички тези трудности и опасности Ганчо Хардалов с рядка издръжливост и безстрашие обикаля селата, стяга партийните организации и ремсови групи, проверява тяхната боеготовност, подготвя ги за предстоящата въоръжена борба. Навсякъде се чувстваше неговата опитна ръка. Където минаваше той, по-пълнокръвно, по-дейно заживяваха партийните организации, по-силна става вярата у народа в близката победа. Името му се носи от уста на уста, преживе се беше превърнал в легенда.

Полицията диреше Ганчо Хардалов под дърво и камък. Неговата глава беше оценена за 200 000 лева. Но Ганчо бе неуловим. Често пъти познати го срещаха по улиците на Карнобат, облечен ту като селянин – с калпак и широки потури, опасани с широк пояс, ту с хубав градски костюм и мека шапка, с очила за

маскировка. Познатите му изтръпваха от страх, а Ганчо както винаги усмихнат, ги успокояваше: “Няма нищо страшно. Тук е най-безопасно. Полицията ме търси по селата“.

„И досега често пъти се учудвам на смелостта и безстрашието на Ганчо Харгалов – разказва Йовка Байчева. – Една вечер, това беше през месец октомври, към 8 часа вечерта, когато все още има движение по улиците, Ганчо дойде у нас със Стефана Чамурова – Лена. Търсеха Байчо, но него го нямаше. Поседяха малко, поприказвахме си и си отидоха. Излязох да ги изпратя – лунна вечер, ясно, вижда се добре. А те най-спокойно, хванати под ръка, поеха надолу по улицата“.

Много пъти Ганчо се натъква на блокади, на патрули, на полицаи, но никога не загубва самообладание и винаги успява да се измъкне.

В село Невестино, една вечер, срещнал селския патрул, когато отивал в яташката квартира на дядо Гьоно Драгиев.

- Стой! Кой си? – спрял го патрулът.

- Шивач съм от града. – най-спокойно му отвърнал Ганчо. – Бях у бай Колю/назовал някакво име/, ших му дрехи, донесох му ги. Почерпихме се, та закъсных.

Патрулът дали му повярвал, или пък, не искал да си има неприятности, но го пуснал да си върви.

Другата вечер, в Карнобат, Ганчо и Стоян Добрев, се прибирали късно, след полицейския час, в нелегалната квартира у дядо Тодор Ковачев. Един полицаи отдалеч подвикнал:

- Ей, вие там, я елате насам!

Докато приближили полицаия, Ганчо тихо прошепнал на Стоян:

- Ако ме познава, аз ще си пипна каскета, а ти ще стреляш по него.

- Къде сте били? – троснато ги запитал полицаят.

- Не знаете ли, че има полицейски час?

- По ергенлък! – многозначително му смигнал Ганчо.

– Изпращахме момите си, та малко позакъсняхме. Ей, на, прибираме се.

Оказало се, че полицаят не познава Ганчо.

- Имал късмет да живее. – смеел се Ганчо, когато се отдалечили от полицая.

„Една вечер – си спомня Васил Кратунков – имахме среща с Ганчо, Байчо Пенчев и аз, горе на Кърказана. Беше след полицейския час. Ние с Байчо сме на тръни, треперим дето се казва, а той, Ганчо – спокоен, пет пари не дава. По едно време нещо изтопурка в храстите. Ние изтръпнахме, а той най-спокойно насочи пистолета си към мястото, където се чу шума. Оттам изкочи едно куче. Ганчо се засмя:

- Що ви е страх, бе? Де тоя кураж у Рандьолу* да дойде тука.

Друг път ставам една сутрин рано, излизам на двора, гледам – пред вратата Ганчо и Стефана Чамурова. Изтръпнах като ги видях. Предната вечер бяха тръгнали от нас към Крумово Градище, където имаха среща с партизанина Боню Барбов. Ганчо ми обясни, че имали среща с един другар на Кралимарковата стълка, който трябвало да ги заведе в Крумово Градище, но той не се явил на срещата. Чакали, чакали, премръзнали, па тръгнали обратно. Падали, ставали в тъмнината, пълзели, лазели, докато се доберат до нас. Целите бяха мокри, изкаляни, изподрани. Почудих се как не са се натъкнали на полица. А Ганчо ми отговори:

- Бай Василе, помни ми думата! – аз никога няма да бъда хванат, ако няма провал, ако не бъда издаден.

Така и стана. Ганчо, може би, нямаше да бъде убит, ако не бяха го издали.“

Щабът на зоната даде висока оценка за извършената организационна и масово-политическа работа от партизаните в Карнобатска околия по укрепването на партийните и ремсовите организации,

---

*Рандьолу - таен полицейски агент в Карнобат

изграждане на Отечественофронтовски комитети, събиране на храни и оръжие, подготовка на скривалища и складове, създаване на широка мрежа отятаци и помагачи, разобличаване на антинародната политика на фашистката власт и сплотяване на народните сили за борба, включително и въоръжена. Лично командирът на VI ВОЗ Димитър Димов изпрати писмо до Велчо Чанков, пълномощник на зоната за Карнобатска околия, в което го поздравлява „за работата в района на Благой“.

Към края на октомври 1943г. по решение на щаба на зоната, двете карнобатски чети прераснаха в отряд. Ето и **ПИСМОТО** на Димитър Димов, командир на VI ВОЗ до Ганчо Хардалов, с което го уведомява за взетото решение:

До др.Х*

Др.другарю,

По решение на щаба на зоната се образува боен отряд, който да работи и да действа в края, в който ти се намираш. Точни указания за района на отряда са определени със съответната карта, която ти е изпратена. За боеви командир на отряда се определя др.Сава, за политком – ти. Вашите задачи са: политическа работа сред масите. Отрядът да се попълни с бойци, които се изпращат от отряда на Мирко**. Ако се наложи преместването на отряда на др.Мирко във вашия район, то в такъв случай ти ще станеш политком на двата слели се отряда, а общ командир ще стане др.Бойко. Савата ще остане командир на група. За сливането на отрядите ти ще бъдеш уведомен от др.Пешо, на когото са дадени съответните директиви. Връзките ни с вас ще поддържахме чрез др.Мирко. Той ще предава само онова, което изхожда от нас. След време, ако

---

* Ганчо Хардалов - б.а.

** Мирко - Георги Калчев -б.а.

е възможно, ще уредиш и преки връзки. Вашата задача е:

1. Да заздравите партийните и ремсови организации в района ви, да ги подпомагате да си изградят комитети на ОФ. да развивате пропагандна и агитаторска дейност. да разпространявате „Народен другар“ и друга наша литература и устройвате събрания.

2. Да развивате бойна /диверсионна и саботажна/ дейност по ж.п.линия, преминаваща през вашия район, като наказвате предатели и народни изедници и пр. Подробни указания по предстоящите ви задачи ви се дават с обща директива, която ще получите в препис от др.Мирко. При вас не може да се печата вестник без разрешение. Можете да издавате само позиви по местни въпроси. Вашата главна задача в това отношение е –да разпространявате изпратените материали.

Предписвам на др.Мирко веднага да ти препрати определените от нас бойци от неговия отряд.

23.X.1943г.

С боен привет: Т. Танасов
/ЦПА, ф.112, оп 1, а е.10/”

Наближаваше зимата, поради което щабът на зоната реши да започне незабавна подготовка за презимуване на отряда. За целта трябваше да се направят землянки в Балкана, да се уредят скривалища в яташките квартири, в близките до Балкана села и да се осигури продоволствието като се организира по-бързо пренасянето на събраните в Карнобатска околия хранителни запаси. Наред с това щабът правеше и нова разстановка на партизанските сили: решено бе отрядът на Мирко да се прехвърли в района на Карнобатския отряд; двата слели се отряда да зимуват в Карнобатския балкан, в близост до ж.п.линията Карнобат – Шумен. За командир на обединения отряд бе определен Панайот Стефанов

– Бойко, а за политкомисар – Ганчо Хардалов; Велчо Чанков трябваше да се върне в Сливен и оглави отново Окръжния комитет на РМС. Тази разстановка се правеше с оглед новият обединен отряд след като презимува в Балкана напролет да започне активна диверсионна и саботажническа дейност по линията Карнобат – Шумен: повреждане на линията и хвърляне във въздуха на цели влакови композиции с цел да се спъва всячески превоза на военни и други материали за германците на Източния фронт.

Тези разпореждания на щаба на зоната Велчо Чанков получи с писмо от Димитър Димов, изпратено му по канала през с.Мокрен /дн.Аврамово – б.а./. В него се даваше право на Велчо да внесе в тях съответни изменения, след като се посъветва с другарите и ако обстановката налага това. Той трябваше да доведе новите разпореждания на щаба на зоната до Ганчо Хардалов.

Велчо Чанков веднага се зае с изпълнението на указанията на щаба на зоната. Той изпрати двама партизани в Медвенския балкан, северно от река Камчия, които да търсят място за землянка. Но за беда времето внезапно се развали, падна сняг – нещо необичайно за този район в началото на ноември – и партизаните не могли да открият такова подходящо място. И както става обикновено, една беда не идва сама – партизаните се натъкнали на засада. Единият от партизаните – Димитър Михайлов – Наско, беше убит, а другият се върнал обратно при другарите си.

Наред с това започва и подвозът на хранителни и други продукти, събрани в южните села на Карнобатска околия към селата Черница, Невестино, Грозден, за да бъдат пренесени в предвидените бази за зимуване на отряда. В споменатите села бяха складирани големи количества брашно, картофи, олио, сирене, газ, бензин, оръжие, взрив, одеяла, черги, дрехи, домакински съдове и др.

След като даде тези разпореждания, Велчо Чанков замина за Карнобат, за да предаде указанията на щаба на зоната на Ганчо Хардалов. Но Велчо не завари Ганчо в Карнобат, той беше заминал по работа в южните села.

Срещата между тях двамата се състоя няколко дни по-късно в Черница, в дома на Яни Кашмеров. Тук Ганчо пристига заедно със Стоян Добрев – Лазо и Стефана Чамурова – Лена. На тази среща Велчо Чанков уведоми Ганчо за решението на щаба на зоната за сливането на двата отряда, но не му каза, че той е определен за политкомисар на обединения отряд. *„Внесох само едно изменение в указанията на гр.Димов – пише Велчо Чанков в спомените си. – Временно задържах определянето на Ганчо Хардалов за политически комисар на отряда, с намерение да предложи вместо него Стоян Добрев, тъй като Хардалов държеше да остане в полето, а по моя преценка след всичко случило се в отряда беше крайно необходимо да има едно близко политическо ръководство“.*

Предложение в този смисъл Велчо Чанков прави до щаба на зоната с писмо до Димитър Димов.

След тази среща Ганчо Хардалов отново замина за южните села, за да помогне за изтеглянето на партизаните от отряда на Мирко към Балкана. Стоян Добрев остана в северния Карнобатски район, за да приеме тези хора, както и да организира направата на нова землянка в Балкана. Велчо Чанков отпътува за района на отряд №1, за да предаде указанията на щаба на командира на отряда Панайот Стефанов – Бойко.

Когато Велчо Чанков пристига на мястото за среща с партизаните, които щели да го отведат в отряда, оказва се, че Балканът е блокиран от полиция, и на различни места, особено по посока на бивака на отряда, се чува ожесточена стрелба. Все пак на следващата вечер срещата се състоя. От

другарите, които дойдоха на срещата, Чанков узна, че предния ден полицията блокирала землянката и само благодарение на изгодната позиция, която имали партизаните и бдителността на постовете, хората се измъкнали невредими. Велчо потърси връзка със с.Мокрен, но се оказа, че целият район е блокиран. Тогава той изтегли цялата група партизани в с.Черница – в домовете на Гроздьо Георгиев, Яни Кашмеров, Атанас Петров, в с.Грозден – у Драгни Недев, и в с.Невестино – у бай Гьоно Драгиев. Междувременно започнаха да пристигат и първите групи партизани от южния район, които настанява в същите квартири. Организира подвоза на събраните около половин тон брашно, един тон картофи, боб, олио и други продукти, на дрехи, завивки, печка, кирки, лопати, брадви, бичкии, домакински съдове и други, т.е. на всичко необходимо за подготовка на землянка в Балкана.

Междувременно се получи отговор от Димитър Димов на писмото на Велчо Чанков, с което предлагаше политкомисар на обединения отряд да стане Стоян Добрев. Ето и самото **писмо**:

„Драги Пешо,

Бях решил да се видим, затова определих среща с тебе, Благой и Лазо. Това беше много необходимо, но работите не се наредиха, както исках. Принуден съм да ви пиша, за да се изясним по въпросите, които повдигате ти и Благой. Дано поне стане среща между вас и Мирко, за да се премахнат всички причини за появилите се недоразумения.

.....

По твоите въпроси във връзка с положението на Благой:

1. Благой ще си остане политически ръководител на отряда, независимо от това, че той не може постоянно да бъде при него. Засега подходящ другар, който да стои постоянно при тях, нямаме. Практически това ще се осъществи като им предава

нашите нареждания или пък поставя задачи на основа на дадените му директиви. Въобще грижите за отряда да се възложат на него: политическо ръководство и грижи за опазването му.

2. Отрядът на Бойко ще отиде в неговия район при нужда и ще бъде в същия терен, в какъвто е сега или в какъвто е най-удобно във връзка със задачите му и опазването му.

3. Благой да повика определените другари за работа в неговия район, както и в тази част, където работи Любо. Тези другари могат да се използват за боева дейност при помощта на другари бойци от помощните бойни групи.

.....
Повече около работата ще пиша на Благой. На него ти ще предадеш следния шифър:

21, 90, 11, 23, 93, 52, 17, 68, 28 - /български/ и ще го запознаеш как трябва да си служи с него.

19.XI.1943г.

С боен привет: Т.Танасов

Писмо с приблизително същото съдържание Димитър Димов изпраща и на Ганчо Хардалов.

Срещата между Мирко и Велчо Чанков, Ганчо Хардалов и Стоян Добрев беше определена между 23 и 27 ноември в с.Първенец, Ямболско. Ганчо изпрати писмо на Велчо Чанков, който по това време се намираше в с.Черница, в дома на Гроздю Георгиев, незабавно да дойде в Карнобат, за да отидат на срещата.

Преди да тръгне за Карнобат, Велчо Чанков нареди на партизаните, които се укриваха в Черница, Невестино и Грозден да се заемат с прокопаването на землянка, уговори явки, пароли и тайници в Балкана, остави им пари за закупуване допълнителни количества брашно и картофи по селата.

От Черница Велчо Чанков замина за Невестино и през Зимен и Глумче пристигна в Карнобат, в дома на Байчо Пенев, който го отвежда в нелегалната

квартира на Ганчо Хардалов в дома на Тодор Ковачев. На следната вечер той, Ганчо и Стоян заминаха за с.Първенец. Минаха през с.Крумово градище /нощуваха у партийния секретар Тодор Христов/. В с.Сан Стефано първата вечер се укриваха в дома на Георги Манев /запомнете това име --б.а./, а след това се преместиха в дома на Стефан Иванов Табарнов. От там ги пое партизанин, изпратен от Георги Калчев – Мирко, който ги отведе в с.Първенец, Ямболско.

Велчо Чанков:

“Димитър Димов обаче не можа да се яви на срещата, а ни изпрати писмо чрез Ламята, с когото се срещнахме в Първенец. Той одобряваше направеното досега с отряда и в Карнобатска околия, което му бях докладвал с изпратеното в края на октомври писмо, но същевременно изразяваше тревога за провала на землянката и създалата се ситуация в отряда. Той повтаряше указанието на Ганчо Хардалов /а не Стоян Добрев/ да стане политкомисар на отряда, а на мен съобщаваше, след като проведе тези указания, да се готвя да замина за „старото си място“ – т.е. за Сливен. /Още при срещата ни през септември Димитър Димов ми беше загатнал, че по негово мнение трябва, щом приключи с изпълнението на поставената ми задача в Карнобатска околия, да се върна в Сливен, защото за там не е намерен подходящ човек/.

Запознах Ганчо Хардалови Ламята със съдържанието на писмото. Едновременно и Ганчо Хардалов бе получил писмо от Димитър Димов, в което се поставяха по същия начин въпросите.

Тримата обсъдихме останалите въпроси и тъй като всъщност указанията на Димитър Димов за разстановяването на отряда бяха вече изпълнени в основната си част, решихме Ганчо Хардалов да поеме функциите си на политкомисар на отряда, като Стоян Добрев го замества по време на отсъствието му. Хардалов трябваше да довърши изтеглянето на

още две групи от по 3-4 души в Балкана и към началото на декември да отиде сам в отряда, за да се уточни по-нататъшния план за действие.

След приключване на двудневната среща, през време на която всички въпроси бяха обсъдени и по тях бяха взети решения, изпратих писмо до Димитър Димов, в което го уведомявах за извършеното. Съобщих му, че имам подготвен канал, през който мога да замина за Сливен и че ще очаквам нареждане чрез Ганчо Хардалов кога да тръгна”.

На връщане Велчо, Ганчо и Стоян пак минаха през Сан Стефано /нощуваха пак у Георги Манев/, с.Крумово Градище /нощуваха у Тодор Христов/, Карнобат /нощуваха у Тодор Ковачев/. От Карнобат през с.Зимен и Невестино Велчо Чанков и Стоян Добрев се върнаха в с.Черница и отседнаха в дома на Гроздю Георгиев, а Ганчо остана в Карнобат.

На път и на връщане от Първенец, пълномощникът на щаба VI ВОЗ за Карнобатска околия Велчо Чанков фактически прекоси цялата околия от север на юг и от юг на север – Черница, Невестино, Зимен, Глумче, Карнобат, Крумово Градище, Сан Стефано, Железник – което му даде възможност да се запознае на място с хората и с извършената работа.

Ето неговите впечатления:

„Ганчо Хардалов беше предан и много добре подготвен политически другар, с голямо влияние в Карнобатска околия, изградено с дългогодишната си активна дейност в този край, отначало като секретар на РМС, а след това и на партийната организация. След бягството му от затвора в околията веднага се почувства силно активизиране на партийните организации, както в града, така и в селата.

Нашите връзки, разработени през последните месеци от Хардалов, бяха се извънредно много разширили. Хората в селата бяха масово обхванати – и не само комунисти и ремсисти, а и земеделци и безпартийни.“

Когато Велчо Чанков се завърна в Черница в началото на декември, той намира партизаните все още по квартири из селата – Черница, Грозден, Невестино, Зимен, вместо в Балкана.

Какво се беше случило?

Оказа се, че когато изпратените в Балкана партизани копаели землянка, на тях се натъкнало едно свинарче, което пасяло стадото си наблизко. Те набързо замаскирали всичко в един сипей и слезли по селата. За Велчо Чанков станало ясно, че всъщност не свинарчето, а тежките условия на живот в планината с ледения дъжд, който впоследствие се обърнал на сняг, бяха истинската причина за това своеволие на партизаните.

„Това беше недопустимо – пише Велчо Чанков в спомените си. – Зимата настъпваше, а ние рискувахме да се лишим от единствената база в Балкана, където бихме могли да изтеглим хората в случай на провал.

Веднага наредих на четиримата от другарите, които бяха в Черница, да се върнат незабавно в Балкана, да изберат място и да копаят землянка. Изпратих човек до Зимен, където бяха отседнали Стоян Добрев и Слав Бонев с нареждане без всякакво губене на време да съберат хората и също да заминат за Балкана, като вземат колкото е възможно повече от събраните продукти“.

Велчо Чанков остава в Черница, в дома на Гроздю Георгиев, за да поддържа връзка с партизаните, които бе изпратил да правят землянка в Балкана, както и с Ганчо Хардалов, който беше останал в полето, за да отпрати и последните групи партизани в отряда, както и да уреди превозването на събраните храни. В началото на декември Ганчо Хардалов изпрати в дома на Гроздю Георгиев в с.Черница 200кг. брашно, олио, боб, газ и други хранителни продукти, както и три пушки – една манлихера и две германски с по стотина патрони, които бяха превозени с каруца от пикьора Илия Петров Илиев по шосето от с.Черница

към с.Бероново и предадени на групата партизани, които приготвиха землянката.

Оставаха само три дни, за да се изтеглят всички партизани от полето към Балкана, където беше вече пригответена удобна землянка и складове, запасени с всичко необходимо за зимуване.

„Ще мине зимата, която ще използваме за бойна и политическа подготовка – си мислеше Харгалов – ще се запролети и тогава ще започнем активна диверсионна дейност по ж.п.линия Карнобат – Шумен, която има толкова важно стратегическо значение. Тогава на фашистите тук ще им стане горещо... А както вървят нещата, тази зима май ще бъде последна за тях...“

Да! Тази зима наистина се оказа последна за фашистите у нас. Но тя бе последна и за Ганчо...

XIV. КЪРВАВИЯТ ПОХОД

Размахът на партизанското движение в Карнобатско, активизирането на партийните и ремсови организации в града и селата, изграждането на комитети на Отечествения фронт, растящото влияние на партизаните сред населението, не можеха да останат незабелязани от зоркото око на полицията. За ликвидирането на партизанското движение в областта бяха взети спешни мерки. Създаден бе специален боен полицейски отряд „Полк.Ат.Пантев“, който бе поставен под непосредственото ръководство на Областния полицейски началник в Бургас - Петър Соларов. Отрядът се състоеше от три роти: първа рота със седалище в гр.Сливен и район на действие Сливенска околия и западната част на Карнобатска околия; втора рота със седалище в гр.Ямбол и район на действие Ямболска и южната част на Карнобатска околия; трета рота със седалище с.Градец, Котелско, и район на действие Котелска околия и северната част на Карнобатска околия. Общият числен състав на отряда бе: 21 командири, 31 старши стражари, 676 младши стражари, 30 полицаи, 3 граждански полицаи и 21 разузнавачи. Със специална заповед на Областното полицейско управление – Бургас - №ІЩ – 7632 от 23.IX.1943г. за „заstrашени райони от действието на нелегалните комунистически чети и групи в Бургаска област“

бяха обявени Околиците: Сливенска, Котелска, Ямболска и Карнобатска. Във всички по-големи села бяха подсилени полицейските участъци. Нощем се устройваха засади и се поставяха секретни постове по кръстопътища и топографски знаци, по извори и чешми, а денем се претърсваха горите. Създадени бяха и така наречените контра-чети от преоблечени като партизани полицаи и разузнавачи, които действаха в Сливенския, Котленския и Карнобатския балкан. „Контрачетите – се казваше в Инструкцията във връзка с организацията, състава, числеността и задачите, възложени на поделенията на бойния полицейски отряд „Полк. Ат. Пантев“ – са ударни полицейски команди, които имат задача: непрекъснато да дирят, откриват и унищожават нелегални групи и чети,, ятаците им и всички лица, които по какъвто и да е начин са във връзка с тях или ги подпомагат. Контрачетите са подвижният валяк в борбата с нелегалните.“

Към всяка Община имаше образувана група, предназначена да действа против партизаните. Полицията завербува секретни сътрудници и доносници, които осведомяваха за движението на партизаните, за замислените от тях акции, за ятаците, у които се укриват, за куриерите и връзките им. Накратко казано, беше задействана една огромна полицейска машина, която да смаже под колелетата си стотината партизани, които действаха в Сливенска, Ямболска и Карнобатска околия.

Началото на погрома.

Може би едно съобщение на някоя черна душа, лакома за големите награди, определяни за партизански глави? Или донесение на секретен сътрудник, който зашепасребърници готов да продаде живота на своите другари? А може би признания на наш другар, не можал да устои на полицейските инквизиции? Предположения, предположения! Но ние ще се водим само по безспорно установеното,

по това, което е документирано в дела и полицейски досиета.

Из доклада на Карнобатския полицейски началник до Областния полицейски началник в Бургас – декември 1943г.

“В началото на месеца направи впечатление, че голяма част от членовете на РП и РМС посещават ежедневно фурната на Костагин Димов Костагинов от с.Искра, Карнобатско, живущ в гр.Карнобат, регистриран при управлението ми като активен деятел на РП. Посещава се от лицата Васил Михайлов Велев, шивашки работник, Боню Иванов Жечев/Терзииванов/, свободен, Васил Димитров Атанасов, свободен, всички от гр.Карнобат, и регистрирани като активни функционери на РП, като последният е осъден по ЗЗД на 12г. строг тъмничен затвор.

Ходят при същия по единично, под предлог, че отиват да купуват хляб, водят разговори около 20-30 минути, които не могат да бъдат други освен от политически характер като по такъв начин поддържат връзки помежду си.

Лицето Тодор Иванов Радев, свободен, от гр.Карнобат, е в непрекъсната връзка с лицето Боню Ив.Жечев, свободен, от гр.Карнобат – двамата регистрирани в управлението ми като активни функционери на РП и РМС, като почти всеки ден устройват разни срещи в разни квартали на града и водят продължителни разговори.”

Из показанията, дадени пред Народния съд, от:

Пеню Тодоров Караманов, 61-годишен, майор от запаса, Околийски управител в Карнобат от 1 юли 1937г. до 9 септември 1944г.:

„При мен дойде лицето Киро Карадобрев от с.Сан Стефано и ми каза, че в тяхното село идвали партизани от Ямболска околия, на които водач бил „Ламята“, като посочи и къщата, в която отсядали.“

Негелчо Костагинов Марков, 31-годишен, бивш

полицейски началник в Карнобат:

„През м.декември 1943г. един ден, връщайки се от Ямбол, ме извика Околийският управител Пеню Караманов и ми даде една бележка като ми каза, че е идвала някоя си жена от Сан Стефано при него и му каза, че като била на гости у Диню Марков, от стаята на горния етаж се чували мъжки гласове и имена на нелегални. Той ми каза да препиша бележката и да му я върна. Също така ми нареди да донеса писмено на Областния полицейски началник, както и направих.“

Полицейската машина е задействана. По повод на донесението на Околийски полицейски началник в Карнобат Неделчо Марков, Областният полицейски началник в Бургас Петър Соларов подписа заповед за блокада и щателно претърсване на селата в Карнобатска околия.

Интересно е да се **знае, че партизанското разузнаване научава за готвената акция на полицията, но въпреки това погромът не можа да бъде избегнат.**

Костагин Велев:

„На 4.XII.1943г. дойде в Лозарево ст. стражарят Апостол Стоянов, който казал на г-р Бошев, че Обществената безопасност е имала сведения, че нелегалните от Сливенска и Ямболска околия се прехвърлили в Карнобатска околия. Блокадата ще започне вероятно между 9 и 14 декември. Тъй като в момента Ганчо Хардалов се намираше в гр.Карнобат, аз му написах подробна информация по този въпрос и я изпратих по ученика Митю Жеков от Лозарево със задача да я предаде на Тончо Ганев, който в момента беше най-близкия сътрудник на Ганчо Хардалов.“

Велчо Чанков:

„В това време/началото на декември – б.а./ получих тревожен сигнал от Карнобат: един ученик Руси Стайков, изпратен да отнесе в.“Народен другар“ в родното си село, бил заловен от селския патрул

в с.Глумче и отведен в кметството. Кметският наместник обаче бил негов сродник, според обясненията на ученика, изгорил вестниците и го освободил, след като му се „скарал“. Ученикът беше получил вестниците от Тончо Ганев, който пък/както можех да разбера през последното си пътуване/ беше техническо лице на Ганчо Харгалов и знаеше всички явки и движението на нелегалните в Околията. Веднага изпратих бележката Тончо Ганев да минава в нелегалност. Както се оказа после, изпълнението на това указание било забавено и това довело до фатални последици”.

Има сведения, че друг стражар от Околийското управление в Карнобат, който симпатизирал на комунистите – Ради Христов уведомял шурей си, Васил Михалев, секретар на РМС в Карнобат за готвената блокада.

На 10 декември в с.Сан Стефано, Карнобатско, на път за Балкана, пристигнаха партизаните Боню Барбов – Събчо, от с.Крумово Градище, и Панайот Куртев – Кантарджията, от с.Черница, Ямболско. Отседнаха в дома на Стефан Георгиев Иванов, комунист, член на бойната група в селото. Същия ден те изпратиха писмо **по младежа Георги Иванов Манев/запомнихте ли това име – б.а./** от същото село, който служеше като куриер на партизаните, до Динко Динев от гр.Сливен, учител в с.Добриново, Карнобатско, да уведоми партизаните в Житосвят и Орханово да се изтеглят незабавно към Балкана. Георги Манев обаче предава по погрешка писмото на друг учител в Добриново, който се оказва върл легионер. Този противонароден учител задържа младежа и го отвежда при кмета, който от своя страна уведомява полицията в Карнобат. Веднага в Добриново пристигат униформени и цивилни полицаи, които започват разпита на задържания. Подложен на жестоки инквизиции, **Георги Манев не устоява и прави пълни разкрития.** Той

съобщава на полицията къде се намират партизаните в Сан Стефано и издава всички ятаци, които му бяха известни.

Вечерта на същия ден, към 11 часа, от Сливен и Ямбол в Карнобат пристигат няколко камиона със загасени фарове и спуснати платнища, натъпкани с тежко въоръжени полицаи и цивилни агенти, които спират пред Околийското полицейско управление. Това беше бойният полицейски отряд „Полк.Ат.Пантев“. На полицаите не разрешават дори да слязат от камионите и да се разтъпчат. Слизат само командирите им, които просто нахълтват в кабинета на Околийския полицейски началник - Неделчо Марков. Кратко съвещание, бърз разпит на задържания Георги Манев, когото полицейският инспектор от „Държавна сигурност“ – Бургас, Борис Димитров **прекръства на „Златния“** и полицейската глутница тръгва пак със загасени фарове към с.Сан Стефано, по черния път, а не по шосето, за да не бъде видяна от никого, предвождана от двама полицейски стражари от Околийското управление в Карнобат.

Сутринта на 11 декември селото осъмва блокирано. Полицията обгради къщата на Стефан Георгиев Иванов и другите яташки къщи, посочени от предателя. Партизаните Боню Иванов Барбов и Панайот Куртев бяха скрити в плевника на стопанина. На поканата да се предадат, те откриват пушечен огън с карабините си. Полицаите мятат няколко бомби и запалват плевника. Виждайки безизходното положение, в което се намират, двамата млади партизани сами слагат край на живота си.

А ето как изглежда този ден, 11 декември 1943г., през очите на ятака **Стефан Георгиев Иванов:**

“На 10 декември Георги Иванов Манев, който беше куриер на партизаните, доведе у дома нелегалните Боню Иванов Барбов – Събчо , от с.Крумово градище, Карнобатско, и Панайот Куртев – Кантарджията, от с.Черган, Ямболско. Скрих ги в плевника. Същия

ден Георги замина за Житосвят да занесе едно писмо на учителя Динко Динев от град Сливен. Но той не се върна до вечерта и другарите много се разтревожиха.

На другия ден, рано, към 5 часа, аз дигнах брат си Марчо да нахрани добитъка. Той се обу и излезе навън, но скоро се върна. Беше разтревожен, каза ми, че има полиция отвън и откъм дерето, с което граничи дворът ни. Аз веднага отидох в плевника. Партизаните бяха будни. Казах им, че полиция е блокирала къщата ни, какво да правим. Събчо каза: "Панайоте, хайде да бягаме!", а Кантарджията отвърна: "Никакво бягане, тук ще останем. Като мене блокадата ще се придвижим нанякъде." Двамата влязоха в скривалището, което бяхме направили между два големи коша, пълни със зърно, а аз замаскирах мястото, където бяха лежали другарите, като сложих нова царевична шума. Излязох на двора и започнах да се мотая, уж върша някаква работа, а очите все навън. Гледам полиция и цивилни разузнавачи са напълнили дворовете на съседите ни Иван Манев, Таню Манев, Диню Марков. По едно време би барабана - всички мъже от 16 до 60 години да се съберат на площада пред селото. От училището, където вече бяха подбрани Ангел Иванов Чакърров, Колю Атанасов Обчаров, Нако Стоянов Могилев и други, се чуваха човешки писъци и плачове. Към 11 часа видях, че полицията кара Георги Иванов към училището. Изтръпнах, защото той знаеше, че партизаните се укриват в нас. След 15-20 минути от там излязоха кметският наместник - Пею Петков и Околийският полицейски началник - Неделчо Марков и се насочиха към мен. Кметският ме посочи с пръст, а Неделчо Марков ме запита: "Ти ли си Стефан пленника?" Аз се изненадах откъде знае прякора ми, но казах: "Аз". „Тръгвай тогава с нас“. Очаквах, че ще ме закарат в училището, но те, придружени от много полицаи

и разузнавачи ме подкараха към нас. Вкараха ме в избата. Започнаха да ме бият с юмруци, с приклади, с каквото намерят. Бият и ме питат: “Къде са партизаните?” Аз упорито отказвах, че укривам партизани. Инспекторът на Държавна сигурност - Борис Димитров ме изведе на двора, гаде ми една кутия кибрит и ми каза: “Щом нямаш нелегални, запали плевника”. Аз взех кибрит и запалих плевника откъм източната страна, но понеже покривът е от саз и беше мокър от дъжда, който валеше, започна много бавно да гори. Цялото ми семейство излезе на двора и започна на висок глас да плаче и моли полицията да загаси огъня. Аз казах на инспектора Димитров: “Ще знаете, че вие лично ще плащате това, дето горите”. И той нареди да се загаси плевника. В това време Неделчо Марков и други тайни агенти отидоха до училището и като се върнаха след десетина минути, казаха: “Този идиот ни разиграва. Тук са нелегалните”. Тогава Борис Димитров нареди да напръскат плевника с газ и да го запалят. Полският пазач Маню Добрев донесе една тенекия газ и двама-трима полицаи напръскаха плевника и го запалиха. Едновременно с това хвърлиха няколко бомби-бухалки и започнаха да стрелят с автомати и една лека картучница. Силни пламъци обхванаха целия плевник. Там аз бях скрил около 300 патрона за българска карабина, които се възпламениха и започнаха да пукат. Полицайте се разбягаха зад дуварите. Инспекторът Борис Димитров дойде при мен и опря пистолета в гърдите ми: “Мръсно псе, казвай колко души има вътре!” – мислеше, че стрелят партизаните.

Минаха 10-15 минути, спря пукотевицата. След това се чува два пистолетни изстрела. Разбрах, че другарите сами са сложили край на своя борчески партизански живот, но не се предадоха на врага, за да не се гаврят с тях и да не изтръгнат всичко, което знаят за партизанското движение. След това аз и

брат ми бяхме арестувани и откарани в училището, а оттам в Карнобат. От нашето село бяха арестувани 28 души – мъже, жени, младежи и девойки.“

Това е първият „успех“ на полицията в Карнобатска околия. Тя бърза да се похвали на началството си. Същия ден излита една строго поверителна **телеграма до София – МВРНЗ – Централно управление**, в която се казва:

“В началото на месеца получихме сведения, че в някои села на Околията се укриват нелегални лица. По заповед на г.Областния полицейски началник на Бургас, на 11.XII.1943г. се извърши пълна блокада на село Сан Стефано, Карнобатско.

В резултат на същата се установи, че в плевника на Стефан Георгиев Иванов от същото село се укриват двама. Същият бе обграден, поканиха нелегалните да се предадат, но те отказаха да сторят това. Откри се огън, но пак никакъв отговор от тяхна страна. Най-после се хвърли бомба в плевника, от която същият се подпали и изгоря. При прочистването на същия се намериха изгорели нелегалните: Боню Иванов Барбов – Събчо, от с.Крумово Градище, и Панайот Куртев Илиев – Кантарджията, от с.Черган, Ямболско. В лицата е имало два пистолета и две карабини, металическите части на които се намериха заедно с много патрони.

В селото е имало партийна и ремсова група, които са поддържали връзка направо с партизаните. Заловени и задържани са следните ятаци и членове на групата от същото село: Георги Динев Георгиев, Вълю Ганев Манев, Георги Петков Георгиев, Стайко Иванов Стайков, Стефан Георгиев Иванов, Диню Марков Кръстев, Петър Динев Марков, Минчо Иванов Райчев, Марчо Георгиев Иванов, Колю Атанасов Овчаров, Нако Стоянов Могилев, Стоян Марчев Иванов, Диню Георгиев Стоянов, Ангел Иванов Чакъров, Тоню Манев Катъров, Добри Георгиев

Добрев, Цонка Георгиева Добрева, Димка Вълкова Станева, Вида Станева Матева, Станка Георгиева Иванова и Янка Динева Маркова – всички от с.Сан Стефано, Карнобатско”.

Кървавият поход продължава.

“На 12.XII.т. г. – четем в същата телеграма да “МВРНЗ –” се извърши пълна блокада на с.Житосвят, Карнобатско, в резултат на която са заловени и задържани следните ятаци и членове на бойната група от същото село: Георги Иванов Данов, Васил Тодоров Ненов, Стоян Маринов Рибаров, Никола Апостолов Атанасов, Димитър Георгиев Димитров, Желязко Петров Иванов, Марин Иванов Маринов, Георги Димитров Катъров, Петко Василев Тодоров и Желязко Иванов Катъров – всички от с.Житосвят, Карнобатско”.

Полицейската машина се придвижва до с. Орханово, Средецко. В същата **телеграма до МВРНЗ** се казва:

“На 12.т.м. в с.Орханово, Средецко, в дома на Диню Михов Новачев бяха заловени нелегалните:

Димитър Русев Тодоров, с партизанско име „Павел“, роден на 26.XII.1915г. в с.Недялско, Ямболско, земеделец, минал в нелегалност през август 1943г.

Коста Динев Николов, с партизанско име „Бай Гвади“, роден на 20.VI.1891г. в с.Митрис, Ямболско, земеделец, минал в нелегалност през септември 1943г.

Стамо Проданов Стамов, с партизанско име „Драгия“, роден на 26.XII.1903г. в с.Веселиново, Ямболско, земеделец, минал в нелегалност на 1 август 1943г. защото е укривал щаба на оперативната зона.

И тримата са били зачислени към народната дружина №1, действаща източно от р.Тунджа.

В лицата бяха намерени три пистолета „Драйзел-Ефел“ – 7,65 мм с 30 патрона, една манлихерова пушка с 50 патрона, кама и разни книжа”.

Допълнителни подробности за станалото през този ден в с.Орханово научаваме от **донесението на Средецкото полицейско управление до Областния директор в Бургас**. В него се казва:

“Донасям Ви, г.Директоре, че части от бойния полицейски отряд „Полк.Ат.Пантев“ действащ в Бургаска област, на 12 декември т.г. са посетили с.Орханово, Околията ми, където след претърсване на същото село са открили три лица, търсени от същия полицейски отряд, които са били задържани и откарани в Карнобат от частите на същия отряд. Задържани са и ятаците Стоян Иванов Митев и Димо Стоянов Петков, бивш горски стражар.

Заловеният Стоян Иванов Митев съобщил, че в началото на ноември т.г. на един километър от с.Орханово, същото землище, са били събрани от Димо Стоянов Петков следните жители на същото село: Таню Георгиев Бинев, Иван Тонев Вечерников, Добри Колев Добрев, Димитър Киров Стоянов, Господин Трифонов Шишков, Димо Желязков Велев, Ганю Бижев Ганев, Иван Жеков Иванов, Стоян Иванов Митев и др. Същите са заловени и са разказали, че на конференцията били разисквани разни въпроси, а най-важното продоволстването на шумците с хранителни и други продукти. Повдигнати били и други въпроси от политически характер и по отношение на войната, която Германия била загубила вече.“

Това сухо полицейско донесение, покрай фактите, които се излагат, е и едно косвено и безспорно доказателство за огромната организационна и масово-политическа работа, извършена от партизаните в Карнобатска околия под ръководството на Ганчо Хардалов, за пълната поддръжка от страна на населението на народните борци, за вярата у народа в неизбежния крах на фашистка Германия.

Партизаните Петър Пенчев – Любо и Вичо Русев, – Асен, няколко дена преди това също са били в

Орханово и само по една щастлива случайност не са били открити там.

Из обвинителния акт по преписка вх.№650/1944г. по н.о.х.д.№193/1944г. :

“На 7.XII.1943г. Христо Ангелов, секретар на партийната организация в с.Крушево, Карнобатско, извикал младежите-ремсисти Кънчо Дончев Кънчев и Милко Мавров Иванов и им дал едно писмо, което да предадат на Христо Георгиев Карабаджаков, ремсист от същото село, за да го занесе в Орханово и го предаде на Петър Пенчев – Любо, който се намирал в къщата на Видю Петков. Предали писмото на Христо Карабаджаков и му казали да доведе партизаните в Крушево. Те ще го чакат към 11 часа вечерта на моста на реката между Крушево и Черково, а до това време ще търсят квартира за партизанина. Но понеже не могли да намерят квартира, те отишли на моста да чакат Христо. На следния ден ги срещнал Карабаджаков и им казал, че е довел двама партизани – Любо и Асен, които са скрити у дома му. Вечерта отишли у Карабаджаков и се срещнали с партизаните, с които говорели как да им се намери удобна и сигурна квартира. На следната вечер Христо Карабаджаков завел партизаните у Христо Ангелов.

На 11.XII. се състояло нелегално събрание в м.“Железковите камъни“, югоизточно от селото. Там били: Кънчо Денчев, Милко Маврев, Христо Карабаджаков, Христо Ангелов и други, както и двама партизани. Говорил им Любо. Той казал, че трябва да се погрижат да намерят квартири, храна, пари, облекло и оръжие за нелегалните. Говорел им още и върху международното положение, че Германия ще бъде победена и Русия ще дойде на Балканите”.

Ганчо научи за станалия провал в Сан Стефано още същия ден – 11 декември. В града пристигнаха Тодор Христов, от с.Крумово градище , Георги Петков

и Георги Динев/Синдикатчето/, от с.Сан Стефано, които чрез Тончо Ганев уведомиха Ганчо, че в Сан Стефано има убити партизани и арестувани много наши другари, и питаха какво да правят, тъй като навярно ще бъдат потърсени от полицията.

Новината много разтревожи Ганчо.

- Сега ли трябваше да се случи това? – ядосваше се той. – Сега ли, когато ни предстоят такива сериозни задачи?!

Той знаеше, че Петър Пенчев – Любо и Вичо Русев – Асен, са в Крушево. По негови указания бяха прехвърлени от с.Добриново в с.Крушево. Но как да ги уведоми сега за грозящата ги опасност, как да им предаде, че трябва незабавно да се изтеглят към Балкана” Кой да ги предупреди?

- Аз ще отида да ги прибера! – реши Ганчо.

- Недей, Ганчо! – разубеждаваха го дядо Тодор и баба Съба. – Прати някой да им каже, те сами ще си дойдат, знаят пътя...

- Не, аз ще ида, а оттам направо в Балкана.

- Недей, Ганчо, недей сине, опасно е за тебе, тебе всички те знаят! – молеха се старците, които го бяха обикнали като роден син.

- И тук е опасно. Има арестувани много хора, може някой да ни е издал. Ще направим и на вас някоя бяля...

- Ти за нас не мисли, Ганчо, ние сме стари, ти се пази!

- Не, няма кой друг, аз ще ида...

Ганчо сърдечно се сбогува с дядо Тодор и баба Съба.

- Хайде, сбогом, пък може и да не се видим вече! Но ако останем живи, един ден ще се отблагодаря за всичко...

Предчувствал ли е Ганчо скорошния си край? Едва ли? Той не мислеше за смъртта и не се боеше от нея. Той беше млад и мислеше за живота, за бъдещето...

На другата вечер Ганчо Хардалов и Стефана

Чамурова заминаха за Крушево.

Вън от града, на шосето, ги очакваха Георги Милков и Вълю Сиромахов, дошли специално за тях от с.Крушево, с каруца, натъпкана със сено. В Крушево, до лозята, ги поеха Кънчо Денчев и Христо Карабаджаков, които ги отведоха в дома на Христо Ангелов, където бяха Петър Пенчев и Вичо Русев.

XV. СМЪРТТА НА ПОЛИТКОМИСАРЯ

Негелчо Марков, бивш Околийски полицейски началник:

“От задържаните ученици в града и селата научихме, че в Крушево се укриват „Благой“ и „Любо“. Спомена се името и на Карабаджакот. Под ръководството на поручик Цветан Стефанов и разузнавача Панайот Димитров – Чушкин, заминаха подразделения от бойния отряд за Крушево. Когато се върнаха в града, разказаха какво са направили в селото...”

13 декември 1943 година – понеделник. Мрачен зимен ден. Този ден хвърли в дълбока печал всички антифашисти в Карнобатска околия. Той стана паметен в историята на революционното движение в този край.

Оловносивото небе се бе свело ниско над земята. Ръмеше ситен и студен дъжд, който напомняше за близкото идване на зимата.

Село Крушево осъмна обградено от гъст кордон полицаи. Въръжени до зъби хора, безшумно се движеха из селото.

В къщата на Христо Ангелов, разположена в северозападния край на селото, неподозирайки нищо, още спяха партизаните Ганчо Хардалов,

Петър Пенчев, Стефана Чамурова и Вичо Русев.

А сега нека видим как е запомнила този ден стопанката на този гостоприемен дом Рада Ангелова:

“У нас често идваха партизани. Само преди няколко дни Кънчо Денчев беше довел Левски/Петър Пенчев – б.а./ и Змея/Вичо Русев – б.а./Вечерта на дванадесети срещу тринадесети Христо Карабаджак доведе Благой и Лена/Ганчо Харгалов и Стефана Чамурова – б.а./. Събраха се четиримата и дълго разговаряха. Нагостихме ги с каквото имаше и се прибрахме при детето си.

Сутринта на 13 декември станахме рано и както обикновено се заехме да подредим гостите и после добитъка.

На прозорците на горния етаж бяхме наковали слънчогледови стъбла. Това беше великолепно прикритие на нашата нелегална работа. Съседите знаеха, че там горе държим зърното за добитъка си. Качвайки се и слизайки с тенекия или крина в ръце, ние свободно носехме храна на другарите.

И тази сутрин занесох храна. Поспях се при другарите. Те бяха разсъблечени по домашному и почистваха разглобеното си оръжие. Заприказвахме се. Споделихме главно мислите си. Всеки бързаше да искаже радостта си от приближаващата победа. Те всички бяха уверени, че ще доживеем свободата. Само Благой беше мъчалив, не като друг път – весел и шеговит. Той по-сдържано се усмихваше и гальовно ни поглеждаше под вежди. Стори ми се, че знае нещо тревожно, което крие от нас.

Разговаряхме, но очите ми все през прозореца – навън.

Наближаваше 9 часа, когато видях една от съседките си, с подавка в ръка, да идва към нас. Сетих се, че днес е Андреев ден. Ами сега? Трябваше да направя нещо, за да не дойде у дома. Оставих другарите, взех хурката и се пресрещнахме на

нашия вратник.

- Накъде си тръгнала? Тъкмо се наках да ти дойда да си поговорим – пресрещнах я аз.

- У вас идвам, да ти подам. Но щом си тръгнала, ела. Но занеси подавката, пък аз ще те почакам – подкани ме тя.

- Щом е тъй, вземи ми хурката и заминавай, пък аз ще те настигна! – взех подавката аз и я занесох в къщи.

Отидох у съседката и се заприказвахме, а очите ми все към нас. Тъкмо си блъсках главата да измисля нещо, за да си отида, и ето ти, пристигна изплашена гъщеря ѝ.

- Мале, цялото село е пълно с полиция!

Тръпки полазиха по тялото ми.

- Да си тръгвам, че Наско може да се изплаши – казах аз името на детето си, а мисълта ми беше при другарите.

Тръгнах си към къщи; хем бързам по-скоро да отида и съобщя на другарите, хем се стрема да вървя така, че да не забележи някой тревогата ми.

Явно беше, че в селото е дошла полиция, но имаше ли тя някакъв знак, следа? Гледам сега филмите по телевизията и си мисля: как е хубаво, че един по един, други по друг начин, но все успяват да си дадат сигнал. Защо тогава нямаше поне един, който да се сети сигнал да ни даде, хабер да ни изпрати! Тя, къщата и да гореше, но поне те щяха да си останат живи.

Събрахме се всички и започнахме да обмисляме положението. Благой предложи да преминат в плевнята за по-сигурно и безопасно. Мъжът ми държеше да си останат в къщи.

-Огън е това, Христо, не е шега! – каза Благой. – Дано не пада, но ако падне, по-добре да е върху плевнята. Каквото става, нека става с нас. Защо да страдате и вие.

- Е, щом искате в плевнята, нека бъде в плевнята!

– отсече Христо.

- А, не е ли по-добре да бягаме, Христо, да не ви направим някоя беля – каза Ганчо. – Ще гледаме да се измъкнем някак си.

Христо решително се противопостави:

- Къде ще бягате? Никъде не ви пускам. Ще ви изчукат като пилци. Селото е пълно с полиция, пък и навярно е обградено. Аз ще ви скрия в плевника, та да се утрепят пак не могат да ви намерят.

Отидох до вратника да наглеждам за чужди хора, а те, партизаните, един по един, като лазеха край стената, отидоха в плевника. Отиде при тях и Христо. Аз се залових да изчистя стълбището. За да не бие на очи, търках със сух парцал. Свърших тази работа, разтребих стаята и взех хурката. Не ми е до предене, но какво да правя, нали някак трябва да прикривам тревогата си.

Доиде след малко Христо и ме успокоява:

- Така съм ги скрил, че и господ не може да ги намери.

Взе бичкията и започна да реже дърва. Мене, сърцето ми да се пръсне, а той реже дърва и тананика. Сгълчах го, а той се усмихва:

- Не се тревожи, Раго, от цялото село точно у нас ли ще дойдат да търсят.

Милият, отгде да е знаел, че предателят вече е развързал езика си, че пръстът му спокойно е сочел към нас.

Като изневиделица пред двора ни се изсипаха многополицаи. Нахълтаха през вратника, арестуваха Христо и започнаха да ограждат къщата. Поведоха Христо към общината. Изтръпнах. Нещо сякаш ме подсказваше, че вече няма да го видя. Излязох навън, изревах и се спуснах към него. Само за миг погледите ни се срещнаха. Очите му бяха спокойни и открити:

- Не се бой Раго, мъжко сърце имай!

- Христо, детето ни!

- Не се тревожи, ще си гойда скоро!

Полицайте го блъскаха с приклади към общината, а мене задърпаха към къщи.

Грабнах детето си, стиснах го в прегръдките си, седнах на прага и не знаех какво да правя.

- Влез, влез! – каза ми един полицай – да вземеш нещо за детето, че след малко като запалим къщата, поне то да не е голо.

Влязох, въртя се из стаята и се чудя какво да взема. Взех му цървулките и някаква дрешка и излязох. Полицаят зальгваше деветгодишния ми син с бонбони и патрони, за да изтръгне нещо от него.

След малко подкараха и мен към общината. Вървах и вече нищо друго не ми беше в главата, освен една мисъл: нищо няма да признавам и всичко ще се размине. Може да има бой, мъчения, но не бива да признавам нищо. С тази мисъл ме закараха не в Общината, а в училището.

За всичко, което е станало след това в нашия двор, в нашата къща, научих подробности в училище „Софроний“ в Карнобат, където бяхме откарани”.

От училището в с.Крушево, обърнато сега в преизподня, се носеха нечовешки писъци, псувни и ругатни. В него докарваха все нови и нови задържани – мъже, жени, старци и младежи. Към всички озвереният полицейски началник поручик Цветан Стефанов Опров отправяше един и същи въпрос:

- Къде са шумкарите?

Бичът плющеше по лицата и гърбовете на жертвите, кръв струеше от устата им, но те бяха здраво заключени. Отговорът на всички беше един:

- Не знам!

Но нека палачите сами разкажат за издевателствата си над тези беззащитни невинни народни синове и дъщери – според показанията им пред

Народния съд:

Цвятко Цветков Велчев – младши полицаи:

“Загържахме Христо Ангелов и го отведохме в училището. Там Христо не призна нищо. Тогава започнаха да го бият: агентът Борис Димитров, полицаят Тодор Стоянов и старшият Станчо Великов с дървета, тояги и бичове. Агентът го би по мъдете с една тънка пръчица. Христо припадна, но не призна, че в тях има нелегални”.

Станчо Великов, старши полицаи от с. Соколово, зав.участъка в с.Крушево:

“Христо Ангелов го биха агентът Димитров и полицаите Тодор Стоянов и Цвятко Цветков. Биха го с каквото им падне – дървета, тояги, гумени бичове, ритаха го с ритници по слабините. Той не признаваше нищо. Тогава агентът го накара да си смъкне панталоните, върза му мъдете с една тънка връв и започна да го бие по мъдете. И тогава Христо не призна...”

Да, Христо Ангелов „и тогава не призна“. Но намери се един слабоволев мъж, който се побоя да понесе ударите на бича, за да спаси живота на другарите си. Христо Карабаджаков пророни предателски слова:

- У Христо Ангелов са!

Станчо Великов:

“И Христо Карабаджаков биха по мъдете. Тогава той призна, че две вечери са нощували у тях двама нелегални, които после завел у Христо Ангелов, а снощи завел у Христо Ангелов една женска и един мъж...”

Нови инквизиции над Христо Ангелов. Свестиха го като го заляха със студена вода, и наново бой, бой. Той пак отричаше, че укрива партизани. Върнаха го в къщи и започнаха да го карат да запали плевнята си.

- А кой ще плаща после? – отвърна най-спокойно Христо.

Полицайте бяха разколебани. Но нали Христо Карабаджакков призна, че нощес той лично е завел партизаните у Христо Ангелов. А дали не е излъгал, за да престанат да го бият?

Не, Христо Карабаджакков продължаваше да твърди, че у Христо Ангелов се укриват партизани.

Тогава полицейският началник, поручик Цветан Стефанов, заповяда да се запали плевника.

Полицайте метнаха две-три бомби и плевнята пламна. Гъсти облаци дим и огнени езици започнаха да се вият във въздуха. Димът започна да люти на гърлото и да души партизаните, скрити вътре.

- По-добре мъртви, отколкото живи в ръцете на врага – извика Петър и посегна към пистолета си.

- Чакай! – спря го Ганчо. – Да се мре е лесно. Ще се опитаме да разкъсаме обръча и да се изтеглим. Ако не успеем, ще мрем, но ще умрем, както умират комунисти! – в бой с врага.

Ганчо прибра всички документи и писма, които се намираха у партизаните, запали ги и се обърна към другарите си:

- А сега ще се бием! След мен!

И пръв пропълзя до изхода и метна две бомби една подир друга по врага. След това измъкна пистолета си и започна честа стрелба.

- Напред, другари! – извика Петър и последва Ганчо.

Стефана притича след двамата си другари.

Шмайзеров откос на полицаия, скрил се зад стената на къщата, повали Ганчо на земята. Опита се да стане и извика:

- Мръсници! Всички ни не ще убиеете... Червената армия иде. Тя ще отмъсти...

Избухването на една ръчна бомба, която раздробил левия му крак, прекъсна думите му.

Надупчен от безчет куршуми падна и Петър, падна до своя неразделен другар Ганчо, неразделни

както в живота, така и в смъртта.

Подкосена от шмайзеров откос се свлече на земята и Стефана. Тя пропълзя до двамата убити другари, целуна ги и свлече глава...

Зловещо тракаха шмайзерите на полицаите, адски избухваха бомбите. Палачите все още не можеха да повярват, че партизаните са вече мъртви.

Разярени, полицаите застреляха и Христо Ангелов, верният ятак. Вичо Русев – Асен, беше заловен жив.

Четири скъпи жертви, четирима смели народни синове загинаха този ден.

Същия ден Областният полицейски началник в Бургас Петър Соларов изпрати **телеграма до Дирекцията на полицията в София:**

“Днес, 13.XII.1943г., в с.Крушево, Карнобатско, при престрелка бяха убити нелегалните комунисти от групата на Ганчо Хардалов, а именно: Ганчо Генев Хардалов, р.7.II.1915г., Петър Д.Пенчев, р.2.VII.1919г. от Карнобат, една жена с партизанско име Елена, с неустановена самоличност и един ятак. Жив бе заловен Вичо Стоянов Русев, нелегален, р.1.-.1925г., с. Недялско, Ямболско. Разкрита е партийна група. Заловени са следните ятаци: Христо Георгиев Николов, Георги Николов Димитров, Маври Иванов Маврев, Вълчо Христов Тодоров, Милко Маврев Иванов, Кънчо Денчев Кънчев, Никола Вангалакиев Николов, Вангалаки Николов Вангалакиев и Ра-да Христова Ангелова, всички от с.Крушево, Карнобатско.”

А ето трагедията, разиграла се този ден, пред очите на палачите, на същите тези мародери, които не се посвениха да смъкнат от труповете на убитите партизани обувките и часовниците им и да си ги поделят:

Тогор Стоянов Петков, 37-годишен, от с. Надър, Айтоска околия, наричан от началниците си

галено Тодорчо, полицаи-садист, извършил десетки убийства и палежи:

“Блокирахме къщата на ятака Христо Ангелов, която се намираше в западния край на селото. Група полицаи влязоха в стаите и претърсиха всичко. След разпита на задържаните в училището, бяхме сигурни, че в плевнята има партизани. Партизаните сами запалиха плевнята, вероятно целяха да избягат през пушека. Тогава аз, Панайот Димитров – Чушкин, и Драгия Янков, от с.Войника, Ямболска околия, преценихме откъде могат да излязат партизаните, заехме удобни позиции и започнахме да чакаме. По едно време Ганчо Хардалов излезе през вратата, държеше пистолет, видя един от нашите, облечен във войнишки дрехи, и му извика: “Не стреляй, братко, ние за вас се борим!..” Ние дадохме кръстосан автоматичен огън и го повалихме на земята. След него излезе Петър Пенчев с пистолет в ръка, но ние веднага с кръстосан огън го надупчихме и той падна до Ганчо. Последна излезе Чамурова, която по същия начин надупчихме с куршуми. Тя се довлече до двамата, прегърна ги, целуна ги и умря”.

Драгия Янков, кадрови полицаи, от с.Войника, Ямболска околия:

“В с.Крушево, от плевнята излязоха партизаните един по един. Аз, Чушкин и Тодорчо предварително бяхме заели удобни позиции. С шмайзерите убихме двамата мъже. Последна излезе жената и нея надупчихме с куршуми. Тя целуна двамата партизани, легна до тях и умря...”

Цвятко Цветков Велчев, младши полицаи:

“Пред лицето на плевнята, зад един плет, залегнаха полицаи, между които бяха полицаите Тодорчо и Драгия. Аз легнах зад къщата на Христо Ангелов. В съседния двор бяха началникът и капитанът. Там живее Руси Бодуров, в който е на квартира учителката Ганка Тодорова Златева.

Накараха Христо Ангелов да извика: "Другари, предайте се, да не ви избият!" Но той не извика. Накараха го да изведе добитъка от обора. Тези, които бяха залегнали пред плевнята, започнаха да стрелят по плевника, хвърлиха бомби и той започна да гори. Бомби имаха поручикът и агентът Панайот Димитров, но кой ги хвърли не видях. Стрелбата продължаваше, както и горенето на плевника. В това време забелязах едно цивилно лице да се придвижва от западната страна на къщата, която е на 2-3 метра от плевника. Веднага откриха по него стрелба полицаят Михо Огнев, от с.Крушево и старши стражарят Станчо Великов, от с.Соколово. Но не можах да го улучат. И аз виждайки това, открих стрелба по него с пушка 3-4 пъти, но не можах да го улуча и извиках: "Предай се!". И тогава той пусна двата пистолета и си дигна ръцете. Аз се спуснах и го залових с помощта на двама полицаи и му вързах ръцете със собствения му колан. После разбрах, че лицето се казва Вичо Русев, с партизанско име Асен".

Полицайте ликуваха. Ганчо Хардалов – човекът, който от шест месеца не им даваше мира, най-после лежеше мъртъв пред нозете им. Те вече предвкушаха тлъстите награди...

Тодор Рангев, старши стражар в Околийското полицейско управление – Карнобат:

"Непосредствено след акция в с.Крушево, поручик Цветан Стефанов построи хората. Държа пламенна реч, че на нас се е паднало да изкореним комунистическата зараза. Изказа служебна благодарност пред строя на проявилите се. Съобщи ни, че ще направи предложение, на Тодорчо и Драгия да дадат по-големи парични награди и да ги произведат в по-горен чин".

13 декември 1943г. Андреевден. Празник, който много се тачи от земеделските стопани. От този ден денят започва да наедрява. Започва да

наедрява и житното зърно, зарито в майката земя. Народният обичай повелява на този ден да се приготвя специално обредно вариво – жито, което се раздава на съседи и близки – подавка. Това ще осигури наедряването на зърното, покълването и голям берекет...

Но това е работа на жените. Малко по-иначе празнуват този празник мъжете от Карасулийската махала в Карнобат, които кажи-речи са все чифчии и чобани. Събират се по комшийски или по роднински в някоя кръчма да си хапнат, да си пийнат – за берекет. И понеже пари не се намират в тях, всеки дава по една-две крини жито, които продават и със събраните пари уреждат гощавката.

И тази година, както обикновено, групата земеделски стопани, сред която е и Марко Хардалов, са се събрали в кръчмата на Дадаците. Те ядат и пият, разменят шеги и закачки, бистрят политика, но разговорът им все към работата клони: зимата тази година е безснежна, ще има ли достатъчно влага за посевите, да не удари някой студ та да измръзнат житата, ако кара тъй, какво ще правят напролет със сеитбата, дано поне напролет паднат дъждове, как ще изхранят добитък през зимата...

Преваля обед, става 3-4 часа. По обичай трябва да се почете мелничаря, който им смила зърното. Грабват едно-две шишета, хляб, мезета и се запътват към мелницата на Петко Атанасов. Той е техният мелничар. Тук Марко научава злокобната вест, че Ганчо е убит в с.Крушево.

Край на празненството. Всички събрали се тук познават Ганчо. С тях е орал и сял, знаят се от деца, учили са заедно, пасли са говедата. Е, вярно, Ганчо беше по-учен от тях, те си останаха прости земеделци и овчари, но Ганчо не се големееше, държеше се с тях като с равни. Обичаха го те и почитаха...

Марко помръкна. Мургавото му лице, загоряло

от полската работа, още повече се смрачи. Той бавно повлече крака към къщи, но не му се искаше никога да стигне дотам. Как ще каже на старата, на сестрите си? Та, майка му няма да издържи този удар. Нали няма още четири месеца откак погребва мъжа си? Нали Ганчо беше любимецът й?..

Входната врата се трясна след Марко. Майка му, която плетеше дебел пуловер за Ганчо до печката в приземната стаичка, го извика. Марко мислеше да се прибере незабелязано в своята стая, горе, докато измисли нещо.

По вида му майка му разбра, че се е случило нещо лошо:-

- Какво ти е , Марко? – тревожно запитва тя. – Да се е случило нещо, да не си болен?

- Нищо, нищо ми няма, мале! – отвърна Марко. – Май, малко съм препил, нали днес е празник...

И той се прибра в стаята горе.

Не мина и половин час и в стаята се втурнаха сестрите му Жейка и Сотирка. И те бяха научили грозната вест. Целият град говореше, че Ганчо Хардалов е убит.

Решиха да не казват още на майка си. Ще я подготвят най-напред... Ще кажат, че се чувало, че е имало престрелка с партизаните, че имало убити, ранени, заловени живи... После ще кажат, че се говорело, че Гани бил хванат. Така, не изведнъж, че може да получи удар.

На сутринта Марко осъмна пред Околийското управление. Той поиска разрешение да отиде и прибере убитите, за да ги погребат.

- Никакво погребение! – отсеке Околийският полицейски началник Неделчо Марков. – Те са кучета, кучетата не ги погребват...

И по телефона се разпореди в Крушево час по-скоро да изкопаят една яма и да хвърлят там убитите партизани.

Помогнаха чичовците на Марко. Нали Хардалови

бяха голям и важен род в Карнобат, а чичовците бяха заможни и влиятелни хора, акрани и приятели на Околийския управител Пеню Караманов.

Разрешиха на Марко да отиде и прибере убитите едва след като по преценка на полицията, те вече щяха да бъдат зарити в обща яма.

Две каруци, впрегнати в дорести коне, препускат по мекия път до Крушево. Небето се е залепило за земята. Вали ситен дъжд, който се мъчи да се превърне в сняг. Гърбовете на конете са плувнали в пот, а по тях все плющят и плющят камшици.

На първата каруца, изправен, с брадясало мрачно лице, сляп и глух за околния свят, размахва камшик Марко Хардалов. Той не вижда и не чува нищо, само бие камшика и подканя конете да бързат, да бързат. На задната каруца, вцепенен и уплашен, е неговият зет Бою Терзииванов, мъж на сестра му Мария. Жал е на Бою за конете, ще се преуморят, ще изстинат, ще се поболеят, мисли си той, но препуска ли, препуска, не може да остане по-назад от Марко. На ята излитат гаргите от нивите край пътя, подплашени от лудия бяг на конете.

Някъде след село Барган срещат пътник, който иде насреща им.

- Отде идеш, байно? – спира за миг каруцата Марко.

- От Крушево.

- От Крушево? – не вярва на ушите си Марко.
– Какво става с убитите партизани?

- Ами, тъкмо се канят да ги погребат, изкопали ямата...

Марко не дочаква да чуе какво още ще каже пътникът. Надвесва се още повече над конете, още по-често и силно плющи камшикът. Пешовете на палтото му се развяват като огромни криле на орел, ризата му отпред се е разкопчала и изхлузила от панталона, но той не сеща ни студ, ни дъжд...

С мъка спира побеснелите коне пред дома на

Христо Ангелов. И точно на време. Тъкмо изнасят ятака да го погребат. Убитите партизани лежат все още на двора, така както са ги оставили полицаите – ограбени, непокрити, с разкъсани дрехи, със засъхнала кръв по тях. Една волска кола чака пред вратника, за да ги откара до прясно изкопаната яма.

Марко Хардалов:

“Тогава не пролях една сълза, бях се вкаменил, не сецах нищо, една буца стягаше гърлото ми и не можех нито да говоря, нито да плача... Ганчо лежеше по гръб – хубав, какъвто си го знаех, лицето му бяло, чисто, идеално, очите му бяха отворени, втренчени в небето. Ако бях закъснял пет минути, щях да ги изтърва, щяха да ги зарият в ямата, и край... Качих ги на каруцата, без окото да ми мигне, без сълза да пролея...”

А сега, когато си спомня Марко тези мигове, очите му се наливат със сълзи... Напразно той се мъчи да ги скрие.

Полицията се плашеше от трупа на Ганчо Хардалов. Тя не позволи на погребението му да при-състват други, освен роднините му. И въпреки това най-близките му съратници и другари не го оставиха в последния му път...

В своя рапорт до Областния полицейски началник в Бургас Петър Соларов, Околийският полицейски началник в Карнобат Неделчо Марков пише:

„На 16.XII.т.г. се извърши погребението на не-легалния Ганчо Генов Хардалов. На същото присъстваха следните лица, известни като функционери на партията и РМС, регистрирани в управлението ми, а именно: Вълчо Тончев Георгиев, шивач от с.Лозарево, Господин Неделчев Нанев, работник при синдикат „Орало“ – гр. Карнобат и Жечо Алексиев Кенов, общ работник от Карнобат, както и сродници на покойника.

Близките на Харгалов са ходили при фотографа Димитър Керемидчиев и са му предложили да отиде и направи снимки на трупа, но същият е отказал. Същите отиват при фотографа Станка Димитрова Атанасова, но и тя отказала да му направи снимки, но е ходила на погребението му. Същата е позната на управлението ми като функционерка на РМС”.

Най-после Неделчо Марков може да бъде спокоен. Карнобатските партизани са вече под земята...

Не, не! И под земята те ще му създават грижи...

XVI. ЧЕРВЕНИ МАКОВЕ ПО ЧЕРНОЗЕМА

Кървавият поход на специалния полицейски отряд „Полк.Ат.Пантев“ продължи.

От Крушево бяха арестувани и откарани в Карнобат над 20 души членове на партията и РМС, ятаци и помагачи.

Същия ден, на 13 декември, бе извършена пълна блокада на с.Александрово, Ямболско, където са били убити и заловени партизани.

След това полицейската машина се прехвърли в северните села на Карнобатска околия.

На 15 декември беше блокирано село Зимен. При престрелка с полицията бе убит партизанския командир Слав Железчев Бонев – Савата. Друг партизанин Христо Георгиев Илиев – Емил, от с.Митирис, Ямболско бе заловен жив.

Пак в с.Зимен, същия ден, бе убит и Стоян Добрев – Лазо; разстрелян бе и ятакът Тодор Михалев.

От същото село бяха задържани следните ятаци и помагачи: Руси Стайков Баев, Миндо Дянков Тодоров, Балю Георгиев Балев, Драгия Костадинов Драгиев, Костадин Драгиев Костадинов, Димитър Тодоров Вълков, Съби Жечев Събев, Нейчо Костадинов Драгиев и Стефан Михалев Нейков.

Блокадата в с.Грозден бе проведена посред бял ден, на 15 декември. Ръководеха я полицейският

старши командир Иван Касабов, Околийският полицейски началник в Поморие и разузнавачът Тодор Сребров. Те имаха сигурни сведения, че в плевника на Драгни Недев се укриват Велчо Чанков – Пешо, и Железчо Иванов Железчев – Жоро, от с.Ново село, Котелско.

Полицаяте залегнаха около плевника, завардиха го отвсякъде. Скрит зад един зид, офицерът Касабов подкани партизаните да се предадат.

- Ако не излезете до 5 минути, ще запалим плевника и ще изгорите като мишки.

Когато ултиматумът изтече, той заповяда:

- Огън!

Загърмяха пушки и автомати, избухнаха бомби.

От плевника изскочиха двамата партизани и с прибежки се разбягаха на различни посоки. Приклекваха отвреме-навреме и стреляха по полицаите, скрити зад дървета и дувари. Още малко и ще прехвърлят оградата, ще хванат по дола и право в гората...

Ето, Велчо вече се засилва да прескочи оградата, но там е залегнал полицаят Стоян Филков от с.Чубра, Карнобатско. Стражарят стреля с карабината си и пронизва Велчо в гърдите. Велчо увисва на плета с главата надолу като Левски. Кръв шурти от раната му.

Филков се прицелва отново, иска да го убие. – наградата да бъде само негова.

Спира го дрезгав глас на командира Касабов:

- Стой! Не стреляй! Искам го жив!

Откарват го в болницата в Карнобат полумъртъв.

Желязчо Иванов го залавят жив. Карабината му засича и полицейската глутница се хвърля отгоре му.

В телеграма до София –МВРНЗ – Централно управление Областния директор – Бургас, най-безстрастно ще донесе:

Донасям, че на 15 т.м. към 11 часа, в с.Грозден,

Карнобатско, при престрелка бяха заловени нелегалните: Велчо Стоев Чанков, с партизанско име „Пешо“, студент, роден на 22.-X.1920г. в с.Мокрен, Котелско, политически ръководител на дружина“Съби Димитров“ и Железчо Иванов Железчев, с партизанско име “Жоро“, ученик, роден 1924г. в с.Ново село, Котелско, член на същата дружина. Първият е тежко ранен.

Заловени са и задържани следните ятаци на нелегалните:

Никола Тодоров Шишков, Иван Недев Иванов, Драгни Недев Иванов и Недю Иванов Недев, всички от с.Грозден, Карнобатско.

На 15.XII. се направи пълна блокада и на с.Черница. И там, според полицейското донесение, са заловени и задържани следните ятаци на нелегалните: Атанас Тодоров Стоянов, Христо Милков Петров, Яни Атанасов Кашмеров, Гроздю Георгиев Гроздев, Атанас Петров Атанасов, всички от с.Черница, Карнобатско.

“Същия ден – се казва в **полицейското донесение**” – се направи частична блокада на жилището на Костадин Велев Денев, от с.Лозарево, Карнобатско, в резултат на която се оказа, че същият в момента отсъства от дома си. По време на блокадата е бил в кредитна кооперация „Сеялка“ в същото село, където от случайни лица узнал, че полицията е обсадила дома му и че може би ще потърси и него. Незабелязан от никого, изчезва от кооперацията и селото и до днес е в неизвестност. Облечен е бил в късо шаячно палто, черен панталон от домашен шаяк, пуловер и каскет, с черни половинки обуца. Регистриран е при управлението ми като активен функционер на РМС като в миналото е осъден по ЗЗД на 12 години строг тъмничен затвор, донесено ви с писмо №12720/28.XII.т.г. Задържани са ятаци и членове на групата от същото село: Велю Жеков Велев, Митю Жеков Велев и Костадин Жеков Велев, всички от село Лозарево, Карнобатско.

Блокади бяха направени и в селата Невестино, Кликач, Соколово, Глумче, Подвис, Черково, Железник, Крумово Градище, Нейчево и в самия град Карнобат... Заловени и арестувани: Байчо Върбанов Байчев, Руси Тодоров Йовчев, Георги Кунев Янев, Гьоно Драгиев Димов, Колю Тодоров Ненов, Драгия Гьонов Драгиев, всички от с.Невестино; Димитър Добрев Димитров, Неделчо Стоянов Иванов, Ганчо Йовчев Димов, Пеню Георгиев Георгиев и Генчо Нанев Ганев, всички от с.Кликач; Стоян Гьонов Марков и Иван Иванов Енчев, от с.Соколово; Генчо Атанасов Неделчев, от с. Глумче; Вълчан Тодоров Вълчанов, от с. Подвис; Бою Минчев Калчев Коралски, от с.Черково; Господин Панов Стоянов, от с.Железник; Тодор Христов Тодоров и Маню Атанасов Димов, и двамата от с.Крумово Градище; Васил Жеков Василев, Димитър Филков Димитров и Боню Георгиев Иванов, от с.Нейчево; Тодор Иванов Ковачев и Тончо Ганев Пенков, и двамата от Карнобат.

Така завърши кървавият поход на полицейския отряд „Полк.Ат.пантев“ в Карнобатска околия.

Равносметката?

Загинаха четиринадесет партизани и ятаци, заловени бяха седем партизани, арестувани – близо 200 участници в антифашистката борба. В продължение на повече от два месеца задържаните бяха подложени на страшни инквизиции. Училище „Софроний Врачански“ в град Карнобат се превърна в същински ад. От ръцете на палачите без съд и присъда бяха убити: Господин Неделчев Нанев, член на Околийския комитет на партията в Карнобат; Васил Михалев Велев, секретар на Околийския комитет на РМС в Карнобат; Гроздю Георгиев Гроздев, секретар на партийната организация в с. Черница, Карнобатско; Огнян Танев Огнянов, секретар на партийната организация в с.Деветак; Динко Димитров Динев, от гр.Сливен, учител в с. Добриново, Карнобатско. Господин Нанев и Васил

Михалев, според полицейските рапорти“починаха от бронхопневмония“; Динко Динев „се отровил с арсеник, внесен в ареста по неизвестен начин“; Гроздю Георгиев и Огнян Танев „бяха убити при опит за бягство“. Всичко беше оформено със съответни протоколи, надлежно подписани от медицински длъжностни лица, свидетели и т.н. Истината щеше да се разкрие една година по-късно от Народния съд, макар че и по-рано на полицейските версии никой не вярваше.

Ще ми се да разкажа как беше убит Господин Нанев, един прекрасен, весел и жизнерадостен комунист, само на 27 години, силен, як мъж, който можеше с юмрук да повали и вол. Ще предам буквално показанията на Иван Желев Рачев, от с.Мъглен, Айтоско, полицаи в бойния полицейски отряд „Полк.Ат.Пантев“:

„Аз и Иван Байчев, Георги Григоров, Панайот Димитров, Коста Киров бихме един задържан, научих след това, че се казва Господин Нанев. Същият беше бит и от Стоян Гарванов и Халтъков, които бяха дошли от Сливен с началника Соларов. Боят стана по следния начин: доколкото помня бях повикан от Байчев и отидох в голямата стая, където ставаха разпитите и побоищата. В стаята заварих Георги Григоров, Панайот Димитров, Гарванов и Халтъков. Георги Григоров каза на Байчев да доведе Господин Нанев и видях, че Байчев изведе Господин от малката стая и дойдоха при нас. С влизането си още Панайот Димитров и Григоров казаха:“Сваляйте го на земята“. Ние се спуснахме върху него и го повалихме на земята. Влезе тогава Коста Киров, взема един чин и му притисна главата. Аз го хванах за краката, а другите почнаха да го бият със сопи и гуми, като се редуваха. Байчев ми каза:“Остави краката и вземи една сопа“. Почнах да го бия и аз. Бихме го, докато престане да мърда. Тогава се пръснахме и в стаята останаха Григоров и Панайот Димитров. По главата отпред

забелязах, че има обелено, а ръцете му и краката му бяха счупени. Кой изнесе Господин Нанев не знам, но знам, че не беше поставен в малката стая, откъдето го взеха, а в друга стая? След това Господин Нанев беше закаран в болницата и там умря от побоя“.

По „Карнобатската конспирация“ беше образувано дело о.х.д.№193/1944г. на Шуменския военно-полеви съд. Под съд бяха предадени 111 души. Трима бяха осъдени на смърт, петима – на доживотен затвор, и останалите на различни срокове строг тъмничен затвор.

Фашистите смятаха, че с този провал и особено с убийството на Ганчо Хардалов е ликвидирано съпротивителното движение в Карнобатско. Но те жестоко се мамеха. Партията и РМС останаха живи. Скоро те се свързаха от нанесените удари и през пролетта на 1944г. в цялата околия се разгоря наново въоръжената борба. Семената, посети от Ганчо Хардалов, покълнаха, избуяха и дадоха обилни плодове...

А няколко месеца по-късно, стана така, както беше предрекъл Ганчо Хардалов – палачите бяха изправени да отговарят пред народния съд, който им даде заслуженото.

Признателното гражданство в Карнобат не забрави своя верен син. Улицата, където е родната му къща, носи неговото име. Техникумът по механизация на селското стопанство в града се нарича „Ганчо Хардалов“. Земеделското стопанство в с. Крушево носи неговото име. Консервния завод в града също е наречен на него. Паметник с неговия бюст се издига в центъра на града. Величествен е паметникът на лобното

След 1989г. настъпиха промени в наименованията на консервния завод, техникума по механизация на селското стопанство и на земеделското стопанство в с.Крушево /б.р/.

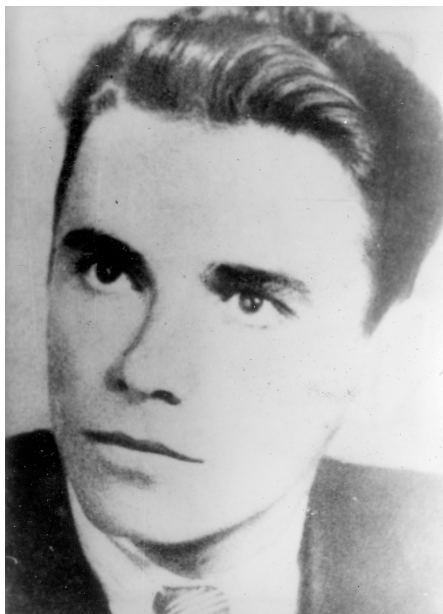
му място в с.Крушево. Цялата околия е осеяна с паметни плочи, които разказват за борческия път на професионалния революционер.

Неговите другари, всички, които са имали щастието да го познават и да работят с него, отдавна са му издигнали най-светъл, най-красив паметник в сърцата си.

Ганчо Хардалов е жив, по-жив от живите в народната памет! И ще бъде жив вечно – и когато нас няма да ни има, защото е образец на човечност, нравственост и идеали.

Идете в Карнобат, посетете което си щете село в бившата Карнобатска околия и вие ще се уверите в това! Ще видите колко е популярно името му, колко е жив споменът за него, как цялото население тачи паметта му...

Ганчо Харгалов от гр. Карнобат, секретар на ОК на БКП, политически командир на Карнобатския партизански отряд. Убит на 13.XII.1943г. в с. Крушево.

Петър Пенчев от гр. Карнобат. Член на ОК на БКП, командир на партизанска чета. Убит на 13.XII.1943г. в с. Крушево.

**С т е ф а н а
Чамурова** от гр.
Сливен. Партизанка,
убита на 13.XII.1943г. в
с. Крушево.

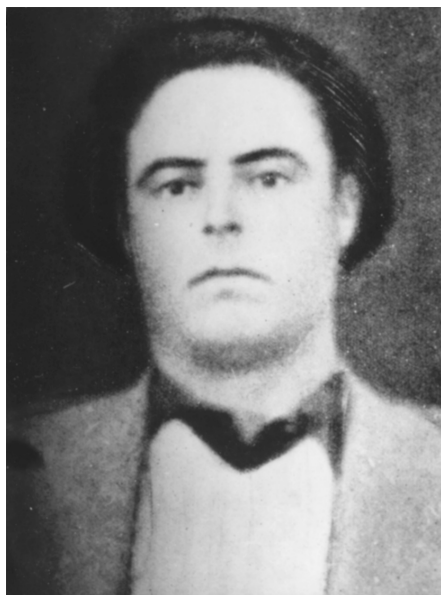
Христо Ангелов
от с. Крушево. Ятак
на партизаните, убит
на 13.XII.1943г. в с.
Крушево.

Стоян Добрев
(Странджата) от с.
Кичево, Варненско.
Партизанин, убит на
15.XII.1943г. в с. Зимен.

Слав Бонев от с.
Недялско, Ямболско.
Командир на парти-
зански отряд. Убит на
15.XII.1943г. в с. Зимен.

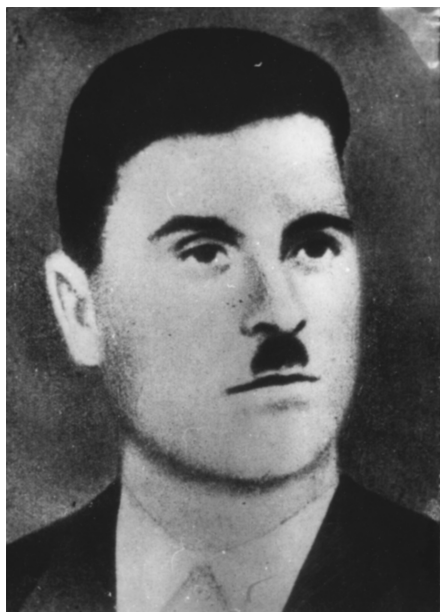
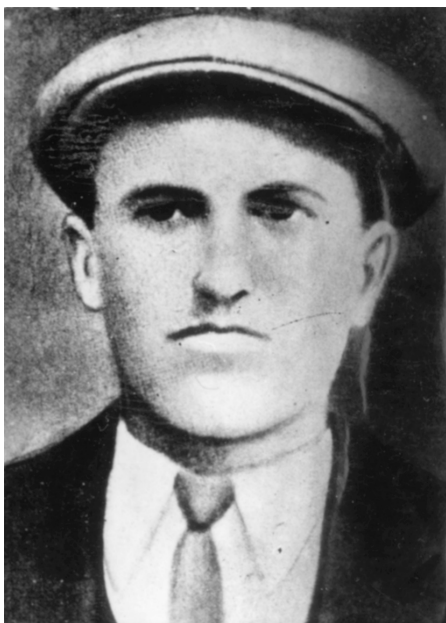

Панайот Куртев
от град Стралджа.
Партизанин, убит на
11.XII.1943г. в с. Сан
Стефано.

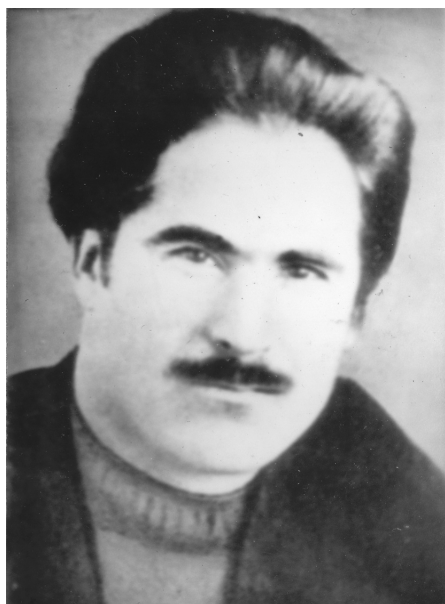
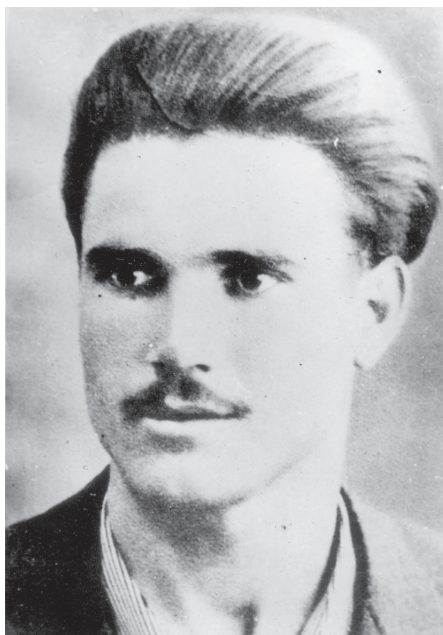
Боньо Барбов от
с. Крумово градище.
Партизанин, убит на
11.XII.1943г. в с. Сан
Стефано.

Тодор Михалев
от с. Зимен. Ятак на партизаните, убит на 15.XII.1943г. в с. Зимен .

Огнян Танев от с. Деветак. Ятак на партизаните. Убит на 13.XII.1943г. в с. Деветак.

Васил Михалев от гр. Карнобат. Секретар на ОК на РМС. Убит през януари 1944г. в полицияра в гр. Карнобат.

Господин Нанев от ге. Карнобат, секретар на ОК на РМС. Убит в полицията в гр. Карнобат през януари 1944г.

Динко Динев от гр. Сливен. Ятак на партизаните в с. Добриново. Убит на 20.XII.1943г. в гр. Карнобат.

Гроздьо Георгиев от с. Черница. Ятак на партизаните, убит на 21.XII.1943г. в с. Черница.

Петър Пенчев-снимка от личната му карта с подпис и печат.

Петър Пенчев
в лагера до с.
Българово, Айтос-
ко, 1943г.

Ганчо Хардалов с другари.

Ганчо Хардалов с другари.

Ганчо Харгалов с другари в Карнобат.

Ганчо Харгалов с младежи и девойки.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.....	4
I. Гнездото.....	5
II. Издънка от дълбок корен.....	8
III. „Искаме просвета, а не бой“.....	22
IV. Професия – революционер.....	30
V. Генерална репетиция.....	53
VI. Съюз със СССР.....	58
VII. „Кафе“ за Германия.....	67
VIII. Немил-недраг.....	82
IX. В лапите на врага.....	111
X. Орел в клетка.....	121
XI. Зад телените мрежи.....	141
XII. “Ех, свобода, свобода, колко сладка си била...”.....	171
XIII. Със слово и оръжие.....	196
XIV. Кървавият поход.....	239
XV. Смъртта на политкомисаря.....	253
XVI. Червени макове по чернозема.....	268
Снимки на антифашисти	275

НЕ МИСЛЕТЕ ЗА МЕН!..
документална повест за Ганчо Хардалов

Автор: Моис Декало

Българска, първо издание
ISBN

Петя Милкова, *редактор*
Надежда Димитрова, *коректор*
Русанка Митрева, *коректор*
Виктор Лавдаков, *графичен дизайн*

Печатни коли 18
формат 60/90/16

Издателство ИНФОРМА ПРИНТ
8000, Бургас,
ул. "Одрин" №2
тел.: 056/80 17 16
e-mail: office@informaprint.com
www.informaprint.com

Печатница Информа принт ООД
Бургас, 2010